

SLOVENSKÁ POĽNOHOSPODÁRSKA UNIVERZITA V NITRE

Fakulta európskych štúdií
a regionálneho rozvoja

Katedra európskych politík

prof. Ing. Pavol Schwarcz, PhD. – Ing. Ivan Takáč, PhD.
Ing. Marián Kováčik, PhD.

KOHÉZNA POLITIKA

Nitra 2019
Vydala Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre
vo Vydavateľstve SPU

Autori: prof. Ing. Pavol Schwarcz, PhD. (3,05 AH)
 Katedra európskych politík
 FEŠRR, SPU v Nitre

 Ing. Ivan Takáč, PhD. (3,05 AH)
 Katedra európskych politík
 FEŠRR, SPU v Nitre

 Ing. Marián Kováčik, PhD. (4,08 AH)
 Katedra európskych politík
 FEŠRR, SPU v Nitre

Recenzenti: doc. JUDr. Lucia Pašová, PhD.
 doc. PhDr. Mgr. Ing. Ladislav Mura, PhD.

Schválila rektorka Slovenskej poľnohospodárskej univerzity v Nitre dňa 13. 12. 2019
ako online skriptá pre študentov SPU.

© P. Schwarcz, I. Takáč, M. Kováčik, Nitra 2019

ISBN 978-80-552-2123-6

OBSAH

ÚVOD	6
1. Vývoj kohézie od politických pojmov k operačným ukazovateľom	8
2. Kohézia – súdržnosť	9
2.1. Politika multi-aktérového prístupu v cyklickom rámci	11
2.2. Fázy životného cyklu kohéznej politiky	12
3. Sociálne disparity	18
4. Ekonomické disparity	39
5. Kohézna politika	48
5.1. História regionálnej (kohéznej) politiky EÚ	48
5.2. Princípy regionálnej politiky EÚ	49
5.3. Analytický rámec pre kohéznu politiku	50
5.4. Realizácia regionálnej politiky v rokoch 1975-1988	53
5.5. Realizácia regionálnej politiky po roku 1989	56
5.6. Programové obdobia pre kohéznu politiku	57
5.7. Koncepčný rámec pre politiku súdržnosti	66
5.8. Nástroje kohéznej politiky	69
6. Uplatňovanie Kohéznej politiky v období 2014 – 2020 v podmienkach EÚ a SR	74
7. Stratégia Európa 2020	96
8. Návod na cvičenia z predmetu kohézna politika	99
Zoznam použitej literatúry	124

Zoznam ilustrácií

Obrázok 1 – Vzťahy medzi jednotlivými konceptmi kohézie.....	11
Obrázok 2 – Všeobecný model životného cyklu politiky súdržnosti	13
Obrázok 3 – Miera nezamestnanosti v roku 2019	22
Obrázok 4 – Miera nezamestnanosti mužov a žien v EÚ-28 (januar 2000 – jún 2019).....	24
Obrázok 5 – Miera zamestnanosti podľa krajiny narodenia (15 – 64), 2016	24
Obrázok 6 – Prirodzená zmena a čistá migrácia v EÚ-28, 1960 – 2015	28
Obrázok 7 – Počet žiadateľov o azyl v EÚ, 2007 – 2018.....	30
Obrázok 8 – Podiel populácie ohrozenej chudobou alebo sociálnym vylúčením	33
Obrázok 9 – Stupeň variability indexu sociálneho pokroku regiónov EÚ	37
Obrázok 10 – Celkové výdavky na výskum a vývoj v roku 2014.....	44
Obrázok 11 – Index regionálnej konkurencieschopnosti v roku 2016	46
Obrázok 12 – Konceptný rámec kohéznej politiky EÚ	67
Obrázok 13 – Rozpočet Kohéznej politiky na roky 2014 – 2020 podľa zamerania.....	75
Obrázok 14 – Dopady Kohéznej politiky v období 2007 – 2013	76
Obrázok 15 – Celková alokácia financií z EFNR na obdobie 2014 – 2020	86
Obrázok 16 – Schéma operačných programov a riadiacich orgánov v SR	95
Obrázok 17 – Navigačný strom databázy Eurostat	102
Obrázok 18 – Hlavná stránka Eurostatu	102
Obrázok 19 – Navigácia v databáze podľa tém.....	103
Obrázok 20 – Kontextové okno prehliadača údajov	104
Obrázok 21 – Kontextové okno modifikátora	105
Obrázok 22 – Kontextové okno uloženia tabuľky.....	106
Obrázok 23 – Navigácia v tabuľkách podľa tém.....	107
Obrázok 24 – Data browser – Tables by themes, Eurostat.....	107
Obrázok 25 – Tables, graphs and map interface	109
Obrázok 26 – Tvorba a editácia grafov prostredníctvom Eurostatu.....	109
Obrázok 27 – Tvorba a editácia máp pomocou Eurostatu.....	110
Obrázok 28 – Databáza OECD	110
Obrázok 29 – OECD Data, Economy.....	111
Obrázok 30 – Úprava štatistických údajov do požadovanej formy	112
Obrázok 31 – Katalóg databázy OECD.....	112
Obrázok 32 – Web stránka gapminder.org.....	114
Obrázok 33 – Zoznam štatistických dát na stránke Gapminder	115
Obrázok 34 – HDP na zamestnanca	115
Obrázok 35 – Vizualizácia dát pomocou bublinových grafov – HDP/zamestnanca.....	116

Zoznam tabuliek

Tabuľka 1 – Koncepty kohézie, ich ciele, spôsob analýzy a hlavní účastníci.....	10
Tabuľka 2 – Analytický rámec kohéznej politiky z hľadiska stratégie plánovania a implementačných nástrojov	51
Tabuľka 3 – Alokácia z EFRR krajinám EHS-10, 1975-1984 (% z celkovej alokácie)	55
Tabuľka 4 – Alokácia z EFRR v rokoch 1975-1987 (MECU v súčasných cenách)	55
Tabuľka 5 – Alokácia finančných zdrojov pre realizáciu kohéznej politiky v programovom období 1989-1993 (v mil. ECU).....	58
Tabuľka 6 – Miera spolufinancovania kohéznej politiky z jednotlivých zdrojov v programovom období 1989-1994 (v mil. ECU).....	59
Tabuľka 7 – Alokácia finančných zdrojov pre realizáciu kohéznej politiky v programovom období 1994-1999 (v mil. ECU).....	61
Tabuľka 8 – Miera spolufinancovania kohéznej politiky z jednotlivých zdrojov v programovom období 1994-1999 (v mil. ECU).....	61
Tabuľka 9 – Alokácia finančných zdrojov pre realizáciu kohéznej politiky v programovacom období 2000-2006 (v mil. EUR).....	63
Tabuľka 10 – Porovnanie kohéznej politiky v rokoch 2000-2006 a 2007-2013	64
Tabuľka 11 – Alokácia finančných zdrojov pre realizáciu kohéznej politiky v programovom období 2007-2013 (v mil. EUR).....	66
Tabuľka 12 – Podpora z EFRR a Kohézneho fondu v pomere k HDP a vládneho kapitálu výdavkov na roky 2007-2013	78
Tabuľka 13 – Sústava cieľov a finančných nástrojov Kohéznej politiky v programovom období 2014 – 2020.....	80
Tabuľka 14 – Rozdelenie finančnej pomoci v rámci EFRN na obdobie 2014 – 2020.....	87
Tabuľka 15 – Priority a aktivity OP Integrovaná infraštruktúra	91

ÚVOD

Európska únia zápasí s veľmi veľkými rozdielmi v bohatstve, ktoré spôsobujú sociálne a politické problémy. V dôsledku toho bola na úrovni EÚ vypracovaná politika súdržnosti, ktorá by vyrovnávala uvedené problémy. Samotná politika je finančne veľmi náročná (pohlucuje veľkú časť z rozpočtu EÚ) a jej implementácia prebieha prostredníctvom tisícok rozvojových projektov. Ovplyvňuje mnohými spôsobmi každodennú prácu tisícov ľudí, ktorí sú zapojení do jej šírenia a vykonávania. Samotná realizácia (implementácia) vyvoláva tak obdiv, ako aj opovrhnutie. Zo strany obdivovateľov európskej kohéznej politiky prevláda názor, že predstavuje základný materiál, ktorý drží Európsku úniu dohromady a bez neho by sa konštrukcia EÚ rozpadla, čo by znamenalo, že výhody (napr. rast produktivity a sociálny rast), ktoré členské štáty čerpajú z integrácie by sa zastavili. Náklady na kohéznú politiku predstavujú cenu, ktorú platíme za získavanie výhod z integrácie. Vo všeobecnosti neprevláda jednoznačná zhoda s týmto hlavným politickým vyhlásením pri výkone politiky súdržnosti EÚ.

Dominantný pohľad je viac menej pozitívny. Základným predpokladom kohéznej politiky je, že bez nej by sa v spoločnom ekonomickom systéme prehĺbili rozdiely medzi bohatými a chudobnými členskými štátmi (ČŠ), resp. regiónmi. Odborníci, ktorí zastávajú tento názor konštatujú, že v minulosti sa pomocou politiky súdržnosti podarilo znížiť rozdiely v bohatstve medzi členskými krajinami EÚ. Domnievajú sa, že EÚ zvýšila účinnosť spoločného úsilia medzi členskými štátmi o vytvorila účinnejšie intervenovanie a nasmerovanie, v porovnaní s vnútroštátnymi zásahmi. Zjednodušene povedané, vďaka politike EÚ sa zlepšila súdržnosť načo by sme mali byť hrdí.

Na druhej strane existujú aj opačné názory na politiku súdržnosti, z ktorých niektoré sú veľmi kritické. V tomto prípade prevládajú názory, že európska kohézna politika spôsobuje pravý opak toho, čo prezentuje a predstavuje. Z tohto názorového spektra prevládajú zistenia, že kohézna politika:

- nie je primeraná a veľké množstvo ďalších politík poskytujúcich podmienky pre zdravý rast by tiež viedli k vyrovnávaniu úrovne bohatstva medzi ČŠ;
- nie je efektívna, nakoľko počas rokov, v ktorých sa kohézna politika EÚ uplatňovala s veľmi malým rozpočtom bol zaznamenaný relatívne významný pokles disparít. Po obrovskom navýšení výdavkov na politiku súdržnosti EÚ sa rozdiely výrazne neznižovali, ale dokonca sa v niektorých prípadoch zvýšili;
- je neefektívna a samotné fungovanie politiky pohlucuje veľa prostriedkov už len na udržanie „armády štátnych zamestnancov“ od vykonávania lepších profesií. Povedané v skratke, kohézna politika znamená plytvanie peniazmi.

Kto má pravdu, kto sa mýli v tejto diskusii, ako silné sú argumenty jednotlivých protistrán? Zodpovedať tieto otázky nie je jednoduché, nakoľko si to vyžaduje celý rad výskumov. Na začiatku je potrebné presne definovať problémy a ich možné riešenia. Ďalej je nutné sa bližšie pozrieť na správnosť teoretických základov rôznych prameňov myslenia. Nakoniec, sa musí merať a hodnotiť správne nasmerovanie politiky a empiricky sledovať vplyv jej realizácie. Inak povedané, je potrebné ísť do hĺbky rôznych mechanizmov, ktoré produkujú súdržnosť a sledovať možnosti, ktoré môže podporiť kohézna politika.

Európska únia vznikla na začiatku roka 1950 z pomerne menšej základne pôvodne šiestich krajín. V priebehu niekoľkých desaťročí bola EÚ úspešná v dosahovaní svojich cieľov v oblasti ekonomického rastu. Z tohto pohľadu sa členstvo v EÚ stalo atraktívne pre ostatné nečlenské európske krajiny. Počet členských krajín sa postupne zvyšoval o krajiny, ktoré spĺňali kritériá pre členstvo a chceli benefitovať na výhodách európskej integrácie. To vyústilo do niekoľkých rozširovaní. V roku 2019 tvorilo EÚ 28 krajín.

EÚ začala fungovať ako spoločný trh. V tej dobe nedisponovala takmer žiadnymi kompetenciami v oblasti kohézie - súdržnosti. Avšak, postupom času a s rozširujúcou sa integráciou sa zvyšovala potreba politiky súdržnosti na úrovni EÚ.

Skriptá „Kohézna politika“ sú určené najmä študentom, ktorí sa zaoberajú problematikou regionálnej politiky EÚ, jej financovania a administrácie v členských štátoch EÚ a SR. Zároveň však môžu byť prínosom i dostatočným zdrojom informácií pre odbornú verejnosť, zamestnancov verejnej správy a samosprávy, konzultačné a poradenské firmy.

1. VÝVOJ KOHÉZIE OD POLITICKÝCH POJMOV K OPERAČNÝM UKAZOVATEĽOM

Európska únia je počas 50 ročného procesu rozširovania konfrontovaná s problémami v hospodárskej, sociálnej a územnej súdržnosti. Jedným z nich je existencia veľkých disparít medzi krajinami a regiónmi. Veľké regionálne rozdiely existovali už v EÚ-15. Napríklad na prelome storočí bol príjem na obyvateľa v najbohatších regiónoch asi päťkrát vyšší než v najchudobnejších regiónoch. V čase najväčšieho rozširovania v rokoch 2004 a 2007 sa rozdiely v príjmoch zdvojnásobili a priemerný hrubý domáci produkt (HDP) na obyvateľa v nových členských štátoch (NČŠ) v strednej a východnej Európe predstavoval asi polovicu priemeru vtedajšej EÚ-27. Možnosti jednotlivých krajín zmeniť tieto socio-ekonomické disparity sú rôzne. Niektoré krajiny, ktoré sú ekonomicky menšie majú sklon k nemennosti, pretože ich zraniteľnosť v makroekonomickej a menovej úrovni ich stavia do rizika, že budú musieť prispôbiť svoje politiky a vyrovnať turbulencie na devízových trhoch, a to s negatívnymi dopadmi na ich hospodársky rast. Na druhej strane ekonomicky veľké krajiny majú tendenciu aktívne sa chrániť pred takýmito problémami. Taktiež v rámci EÚ existovali výrazné rozdiely v prístupe k zamestnaniu, ktoré sa tiež zvýšili vstupom NČŠ. Problémy s nezamestnanosťou v dlhšom období následne vytvárajú problémy sociálneho vylúčenia. Dlhodobí nezamestnaní ľudia končia v komplikovanom kolobehu nedostatku príjmov, sú postihovaní rizikom chudoby, vylúčením zo spoločenských vzťahov a podieľaní sa na verejnom živote. Čo sa týka výskytu tohto problému netýka sa len menej rozvinutých oblastí, nakoľko sociálne problémy sa prejavujú v mestských a prímestských oblastiach rozvinutých členských štátov. Tieto veľké rozdiely sú často pociťované ako morálne nespravodlivé a vedú k nespokojnosti širších skupín obyvateľstva. V niektorých prípadoch táto nespokojnosť nadobúda veľmi násilnú formu, napr. ako protest žltých viest vo Francúzsku, či protesty Brexit a následné referendum v Spojenom kráľovstve. V ostatných prípadoch sa môžu rozdiely prejavovať ako absencia podpory, ktorá sa na európskej úrovni môže javiť ako nedostatok pokroku v európskych projektoch. Tieto disparity predstavujú problém z ekonomických, politických a morálnych dôvodov. EÚ si je vedomá, že nemôže fungovať úspešne, pokiaľ jej niektoré časti reálne nepociťujú benefity z pozitívnych výhod integrácie. Preto sa EÚ usiluje o posilňovanie vnútornej súdržnosti celého spoločenstva.

2. KOHÉZIA – SÚDRŽNOSŤ

Koncepcia súdržnosti bola v rámci politiky EÚ zavedená bez detailnej definície. Postupne sa vyvinula akási definícia daná dobou a praxou. Pod kohéziou, resp. súdržnosťou sa rozumie určitá miera, do ktorej sú rozdiely v sociálnom a ekonomickom blahobyte medzi jednotlivými regiónmi, alebo skupinami v rámci EÚ ešte politicky a spoločensky prijateľné. To, či je kohézia alebo súdržnosť dosiahnutá je do značnej miery politická otázka. V skutočnosti sa nikto nepokúsil odpovedať na túto otázku zo statického pohľadu, ale skôr sa na súdržnosť pozerá z dynamického hľadiska. Takže, skôr sledujeme zmenu disparít medzi dvoma časovými obdobiami. Znižovanie disparít (konvergencia) potom predstavuje zlepšenie kohézie, resp. súdržnosti a zvyšovanie rozdielov (divergencia) znamená zhoršenie súdržnosti. Akékoľvek zníženie disparít predstavuje zlepšenie situácie, a to z pohľadu politickej a sociálnej prípustnosti. Naopak, akékoľvek zvýšenie rozdielov zhoršuje súdržnosť.

V zmluve o EÚ z roku 2012 (článok 3) je súdržnosť definovaná ako jedna z hlavných úloh a stanovuje Únii podporovať hospodársku, sociálnu a územnú súdržnosť a solidaritu medzi členskými štátmi. V článku 174 sa uvádza, že Únia sa bude zameriavať na znižovanie rozdielov medzi úrovňami rozvoja rôznych regiónov a zaostalosťou najviac znevýhodnených regiónov.

Kohéziu chápeme z pohľadu 3 konceptov:

- koncept kohézie (súdržnosti);
- koncept konvergenzie;
- koncept integrácie.

Koncept súdržnosti poskytuje odpoveď na otázku "čo" je cieľom politiky. Kohézia reprezentuje politický cieľ viazaný k dosiahnutiu „spravodlivejšej“ spoločnosti schopnej poskytnúť príležitosti pre všetkých obyvateľov EÚ bez ohľadu na to, kde žijú.

Politika súdržnosti tvorí jeden z troch pilierov budovania európskeho politického a hospodárskeho priestoru popri jednotnom trhu a menovej únii. Je jedinou politikou Európskej únie, ktorá sa výslovne zaoberá hospodárskymi a sociálnymi nerovnosťami. Ide o veľmi špecifickú politiku, ktorá zahŕňa presun prostriedkov medzi členskými štátmi prostredníctvom rozpočtu Európskej únie za účelom podpory hospodárskeho rastu a udržateľného rozvoja prostredníctvom investícií do ľudí a do fyzického kapitálu.

Politický význam kohéznej politiky je spojený s jej cieľom zabezpečiť spravodlivejšiu a solidárnejšiu úniu prostredníctvom rozpočtových transferov z bohatších do chudobnejších oblastí, cez mechanizmus financovania, ktorý je formálne kontrolovaný na európskej úrovni Európskou komisiou.

Ak prvý koncept (súdržnosť) predstavuje politický cieľ, druhý koncept (konvergencia) je prostriedkom, ktorým je možné dosiahnuť tento politický cieľ. Konvergencia poskytuje odpoveď na otázku "ako" je možné súdržnosť dosiahnuť, čiže ako sa sociálno-ekonomické rozdiely medzi krajinami a regiónmi znižujú v priebehu času. Ak sa sociálno-ekonomická konvergencia neuskutoční, potom politický cieľ kohéznej politiky nemôže byť realizovaný. Inými slovami, súdržnosť je celkový výsledok procesu konvergenzie. V strednodobom až

dlhodobom horizonte, konvergencia nie je udržateľná, pokiaľ neexistuje paralelný proces integrácie. Tretí koncept (integrácia) sa týka vytvárania tzv. „nadmárodných“ inštitúcií v podobe nových inštitúcií (t. j. je potrebné zapojiť sa do zakladania inštitúcií) a prijatie nových pravidiel, ktoré vytvárajú podporu procesu konvergenzie a dosiahnutia cieľov súdržnosti. Integrácia odpovedá na otázku "kedy" sa súdržnosť dosiahne. Ústredným prvkom integrácie je budovanie inštitúcií na európskej úrovni schopných zapojiť sa do rozhodovacieho procesu a produkovať adekvátne inštitucionálne výstupy. V zmysle koncepcnej schémy nie je možné dosiahnuť politické ciele politiky súdržnosti, bez posilnenia nadnárodných inštitúcií a politik.

Tabuľka 1- Koncepty kohézie, ich ciele, spôsob analýzy a hlavní účastníci

Koncept Komponenty	Kohézia	Konvergencia	Integrácia
Povaha/podstata	Politický cieľ	Proces	Inštitucionálna architektúra
Cieľ/ zdôvodnenie	Rovnosť/ Príležitosť	Prosperita/ Kvalita života	Efektívnosť/ Inšt. správanie
Hlavný rozmer analýzy	Politický	Ekonomický	Časový
Hlavní účastníci	Občianska spoločnosť	Podniky/trhy	Inštitúcie

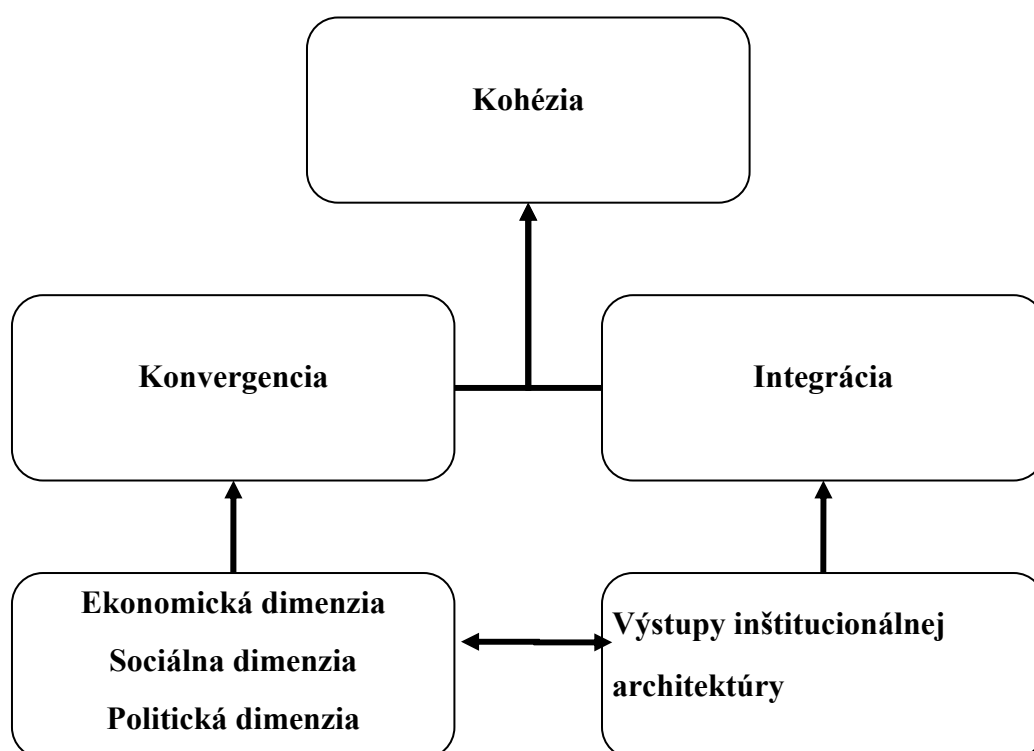
Zdroj: Leonardi, 2005

Tabuľka 1 predstavuje tri vyššie uvedené koncepty a štyri prvky, ktoré rozlišujú ich vývoj. Súdržnosť predstavuje politický cieľ, ktorý je definovaný ako dosiahnutie väčšej rovnosti a spravodlivosti v spoločnosti v rámci jednotlivých územných jednotiek Európskej únie. Súdržnosť je potrebné hodnotiť ako politický cieľ. Cieľom konvergenzie je zníženie sociálno-ekonomických rozdielov, ktoré existujú medzi jednotlivými časťami Európskej Únie a dosiahnutie vyššieho blahobytu v celej európskej spoločnosti. "Konvergencia" má za cieľ znižovanie rozdielov, avšak nie znižovaním úrovne najvyspelejších, ale podporou hospodárskeho rozvoja menej rozvinutých oblastí prostredníctvom rastúcej konvergenzie tak, aby menej rozvinuté oblasti rástli rýchlejšie ako viac rozvinuté oblasti. Pre meranie konvergenzie musia byť využité empirické ukazovatele. Hlavnými faktormi sú sociálno-ekonomické sily pôsobiace v ekonomike. Konvergencia je dosiahnutá v prípade, že kohézna politika je v pozícii zvyšovania pridanej hodnoty investičných aktivít vykonávaných súkromnými podnikateľmi a verejnými orgánmi na podporu sociálno-ekonomických aktivít.

Ciele konceptu integrácie sú merané vo vzťahu k efektívnosti inštitúcií EÚ pri presadzovaní politického mandátu vo vzťahu k súdržnosti a schopnosť robiť tak v oblasti budovania inštitúcií a inštitucionálneho výkonu na európskej úrovni, ale aj na iných úrovniach, kde je politika prijímaná a vykonávaná. Pre meranie úrovne inštitucionálnych zmien je dôležité pozrieť sa na účastníkov procesu politiky a úlohu, ktorú hrajú. Čo sa týka politiky súdržnosti, počet účastníkov sa rozšíril, ich úlohy sa zmenili a vplyv politiky sa zvýšil. Preto už nie je možné pozrieť sa iba na niektoré subjekty v jednom časovom okamihu. Namiesto toho musíme byť

schopní hodnotiť celý proces politiky a analyzovať úlohu všetkých príslušných subjektov v priebehu času, pochopenia celkových výsledkov politiky a zmien pri posune z jedného cyklu plánovania do druhého.

Obrázok 1 ukazuje vzťahy a interakcie medzi týmito tromi konceptmi. Súdržnosť je konečný politický cieľ, ktorý je dosiahnutý prostredníctvom procesu sociálno-ekonomickej konvergenzie a budovania inštitúcií na európskej úrovni. Súdržnosť bez konvergenzie zostáva abstraktnou politickou koncepciou, ktorá nie je dosiahnuteľná. V dlhodobom výhľade je súdržnosť možná, keď sú politické subjekty schopné vytvoriť formálne inštitúcie a pravidlá, ktoré umožňujú urobiť potrebné rozhodnutia pre realizáciu súdržnosti. Sfunkčnenie pojmu "súdržnosť" do európskej politiky bolo navrhnuté na dosiahnutie konvergenzie sociálno-ekonomického blahobytu, hospodárskeho rastu, investícií a vytvárania pracovných miest v najmenej rozvinutých regiónoch smerom k európskemu priemeru.

Obrázok 1 – Vzťahy medzi jednotlivými konceptmi kohézie

Zdroj: Leonardi, 2006

2.1. Politika multi-aktérového prístupu v cyklickom rámci

Kohézia nie je prirodzený proces, ktorý by pôsobil v moderných sociálno-ekonomických a politických systémoch. V realite rozsiahla a rýchla dynamika integrácie hospodárstva Európskej únie môže naopak zhoršiť vývoj konvergenzie, a teda súdržnosti. Preto politika potrebuje nasmerovať procesy takým spôsobom, aby viedli k cieľom zameraným na znižovanie disparít a zabezpečovanie kohézie. Realizácia politiky zahŕňa systematické využívanie nástrojov na ovplyvnenie rozhodujúcich faktorov cieľových premenných. Najpodstatnejšie prvky tejto politiky predstavujú: alokovanie zodpovednosti jednotlivým aktérom, definovanie cieľov, vytvorenie intervenčného rámca a aplikovanie nástrojov implementácie.

Aktéri: Vzhľadom na rozsah problematiky, EÚ prevzala zodpovednosť za významnú časť tejto politiky. EÚ však nemá výlučnú právomoc politiky súdržnosti, nakoľko členské štáty a regióny EÚ zohrávajú dôležitú úlohu z hľadiska implementácie politiky. Okrem EÚ sa do tvorby a smerovania politiky tiež zapájajú miestne samosprávy a zástupcovia tretieho a súkromného sektora. Rámec viacúrovňového riadenia kohéznej politiky EÚ, ktoré zapája viacero účastníkov, má za úlohu zabezpečiť zvýšenie participácie, a tým aj celkovú účinnosť politiky.

Ciele: EÚ si stanovila v rámci kohéznej politiky hneď niekoľko cieľov. Prvý priamo súvisí s hlavným problémom existencie disparít a ostatné boli postupne pridávané v jednotlivých obdobiach.

1. Zlepšiť súdržnosť - to znamená znížiť disparity resp. priblížiť (konvergencia) úroveň rozvoja regiónov v troch oblastiach:
 - ekonomickej,
 - sociálnej a
 - teritoriálnej resp. územnej.
2. Prispieť k ostatným cieľom EÚ:
 - pomáhať pri hlavných výhodách ekonomickej integrácie, ako je rozšírenie alebo prechod do vyšších stupňov integrácie (napr. hospodárskej a menovej únie) a prispieť k hlavným politickým cieľom, ako je zvýšenie konkurencieschopnosti, tvorba zamestnanosti a trvalo udržateľný rozvoj a zlepšenie kvality života občanov.

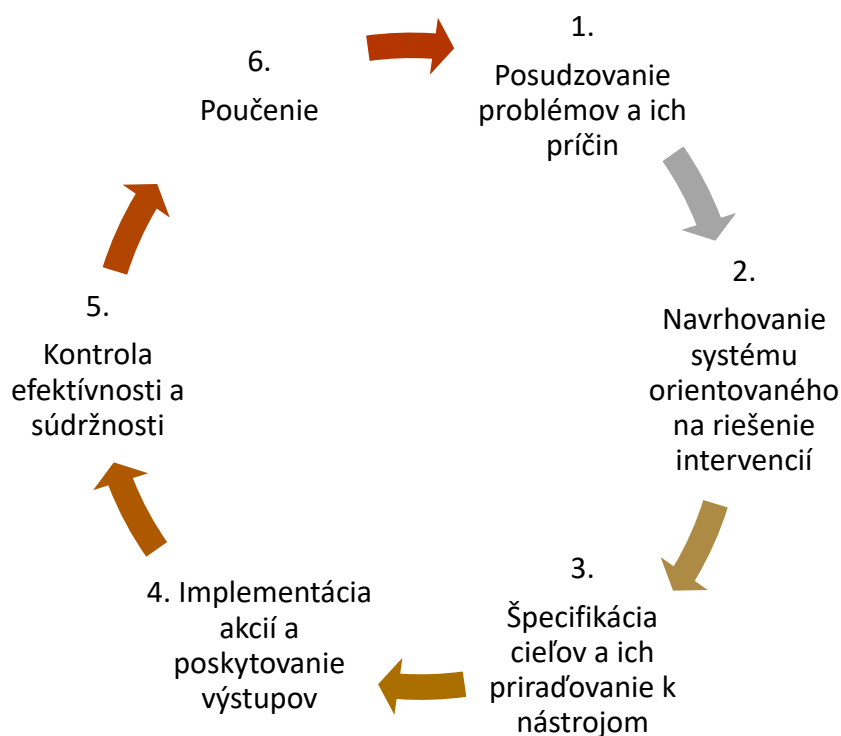
Rámec: Preukazovanie efektívneho vynakladania verejných prostriedkov pre daňovníkov, je kľúčové z hľadiska zdôvodnenia objemovej alokácie súčasných a budúcich prostriedkov pre financovanie kohéznej politiky. Z toho dôvodu je potrebné vytvárať zodpovedné inštitúcie, intervenčný mechanizmus a implementovať politiku tak, aby sa dali vyhodnocovať dosiahnuté výsledky a socioekonomický pokrok. Takto získané poznatky sú následne použité na úpravu politiky a na zlepšenie stanovených cieľov.

Nástroje: EÚ vynakladá významné finančné prostriedky na riešenie problémov v oblasti súdržnosti a reguluje tak činnosť národných a regionálnych orgánov verejnej správy. Celý tento proces sa vníma ako cyklus (pozri obr. 2). EÚ stanovuje dobu jedného implementačného cyklu (programovacie obdobie) na sedem rokov.

2.2. Fázy životného cyklu kohéznej politiky

Prvá fáza: posúdenie problémov a identifikácia ich príčin

Cyklus začína v momente, keď jednotliví aktéri začnú pociťovať a vnímať existenciu sociálno-ekonomických nedostatkov, a to sa následne začne prejavovať v nespokojnosti voči aktuálnemu daniu. Nová situácia tak vyvoláva tlak na podniknutie krokov k zmene alebo k úprave politiky, ktoré zabezpečia vhodné riešenie. V počiatočnej fáze však býva závažnosť problémov a ich príčin vzniku často nedostatočne porozumená. Cyklus preto začína analýzou problémov, ktoré spôsobujú zhoršovanie súdržnosti. Analýzu je možné realizovať zodpovedaním nasledovných otázok:

Obrázok 2 – Všeobecný model životného cyklu politiky súdržnosti

Zdroj: Molle, 2005

V dlhodobom horizonte, ale predovšetkým počas života jedného cyklu kohéznej politiky, je nevyhnutné zamerať sa na zodpovedanie nasledovných otázok:

1. Ako merať kohéziu, resp. súdržnosť a jej nedostatok?
2. Došlo k zlepšeniu alebo zhoršeniu kohézie počas sledovaného časového obdobia?
3. Ktoré faktory determinujú disparity a ktoré konvergenciu?

Primárne je dôležité venovať sa hlavnej úlohe politiky, a to konvergencii. Konvergencia bohatstva predstavuje hlavný cieľ politiky súdržnosti. Preto je dôležité merať samotný vývoj a sledovať faktory, ktoré buď pozitívne alebo negatívne ovplyvňujú vývoj súdržnosti. Meranie vývoja kohézie sa uskutočňuje pomocou dlhodobej analýzy celého radu indikátorov. Na zistenie a pochopenie príčiny pozorovaného vývoja je potrebné preskúmať teoretické a empirické zdroje literatúry. Táto časť je kľúčová, nakoľko umožňuje identifikovať faktory, ktoré môžu nasmerovať politiku súdržnosti na vyriešenie problémov.

Zlepšenie kohézie do veľkej miery závisí od zvýšenia konkurencieschopnosti. Konkurencieschopnosť je definovaná ako schopnosť krajiny, regiónu, mesta alebo skupiny generovať vysoké príjmy a úrovne zamestnanosti pri vystavení sa vonkajšej konkurencii. Hlavné hybné sily konkurencieschopnosti predstavujú:

- štruktúra priemyslu (špecializácia v aktivitách s vysokou pridanou hodnotou, nových produktoch a službách, prepojenosť výskumu a vývoja);
- ľudské zdroje (miera zamestnanosti, úroveň vzdelania, vybavenie vzdelávacích a školiacich zariadení, adaptácia pracovných síl, podnikateľský talent);
- dostupnosť (telekomunikačné siete, dopravná infraštruktúra, urbanistické služby);

- inovácie (výskumné a vývojové inštitúcie, výskumné a vývojové podniky);
- kvalita životného prostredia (prilákanie vysoko kvalitných aktivít, poškodzovanie životného prostredia vytvára zlý obraz o území, a preto môže predstavovať prekážku pri jeho rozvoji).

Celkový koncept kohézie rozdeľujeme do troch dimenzií, a to ekonomickej (alebo hospodárskej), sociálnej a teritoriálnej (resp. územnej).

Štruktúra a vývoj hospodárstva, ako faktor konkurencieschopnosti, do značnej miery determinuje ekonomickú kohéziu. Existencia disparít medzi krajinami alebo regiónmi je daná:

- štruktúrou výroby;
- zložením hospodárstva z hľadiska pridanej hodnoty;
- vývojom priamych zahraničných investícií;
- migráciou firiem.

Ľudské zdroje, ako ďalšia zložka konkurencieschopnosti, sú úzko prepojené so sociálnou kohéziou. Existuje rozsiahle množstvo indikátorov, ktoré umožňujú špecifikovať aspekty sociálnej súdržnosti, ako zamestnanosť, nezamestnanosť, migrácia, segregácie a sociálne vylúčenie.

Dostupnosť a vzdialenosť k trhom a inováciám súvisia s teritoriálnou kohéziou, ktorú je náročnejšie interpretovať pomocou konkrétnych indikátorov v porovnaní s ekonomickou a sociálnou kohéziou. Niektoré ukazovatele na meranie teritoriálnych disparít (napr. dostupnosť) v skutočnosti sledujú alokovanie priemyslu, a tým aj ekonomickú štruktúru, dynamiku zamestnanosti, a teda úroveň bohatstva.

Kohézna politika EÚ prepojením jednotlivých zložiek konkurencieschopnosti na ekonomickú, sociálnu a teritoriálnu súdržnosť napĺňa integrovaný prístup k rozvoju krajín a regiónov.

Druhá fáza: tvorba intervenčného mechanizmu orientovaného na riešenie existujúcich problémov

Vyhodnotenie problémov v oblasti politiky súdržnosti vedie k záverom, že situácia v oblasti kohézie nie je uspokojivá a je potrebné konať, aby sa to zmenilo. Ak vznikne potreba intervenovať, je nutné odpovedať na otázky: kto je oprávnený, použitie akých nástrojov bude najefektívnejšie, ako bude proces organizovaný, aké opatrenia je potrebné prijať, atď. Zodpovedanie týchto otázok obsahuje viacero zásadných rozhodnutí. Rozhoduje sa o nich na európskej úrovni a rozhodnutia sú obsiahnuté v zmluvách.

Z hľadiska intervenčného mechanizmu je nastavenie na európskej úrovni efektívnejšie ako na národnej, a tak je možné dosiahnuť kohéziu efektívnejším spôsobom v rámci EÚ.

EÚ aplikuje finančnú redistribúciu, ako hlavný nástroj na podporu kohézie. EÚ vytvorila fondy, z ktorých sa môžu poskytovať granty regiónom a sociálnym skupinám na zmiernenie konkrétnych problémov. Ďalším významným nástrojom, ktorý EÚ používa, je regulácia a koordinácia. Jednotlivé zainteresované strany v rámci kohéznej politiky preberajú rôzne úlohy na jednotlivých úrovniach riadenia a implementácie cyklu.

Rozhodujúcu úlohu o základoch politiky a nastavení viacročného rámca má Rada EÚ. Komisia má zasa ústrednú úlohu na všetkých úrovniach aplikácie, každodenného riadenia a hodnotenia politiky. Krajiny a regióny zohrávajú dôležitejšiu poradnú úlohu z hľadiska obsahového kreovania politiky a jej implementácie. Väčšie zapojenie regionálnych inštitúcií pri tvorbe a implementácii politiky súdržnosti potvrdzuje jej založenie na integrovanom prístupe.

Tretia fáza: stanovenie cieľov a ich zosúladenie s nástrojmi

Táto fáza cyklu sa zaoberá prekladom európskych najdôležitejších politických cieľov v hlavných zásadách, ktorými sa riadi činnosť kohéznej politiky. Patrí sem viacročný rámec, hlavné ciele a finančné nástroje, okrem toho stanovenie finančných objemov do fondov a kritériá pre pridelovanie finančných prostriedkov (t. j. definovanie oprávnených sociálnych skupín a regiónov). Hlavným cieľom kohéznej politiky je konvergencia, inými slovami zníženie rozdielov. Značný podiel prostriedkov štrukturálnych fondov EÚ je venovaný pre tento cieľ. Za účelom zvýšenia efektívnosti, je podpora vysoko koncentrovaná na regióny, ktoré ju najviac potrebujú (indikované najnižšou úrovňou bohatstva a najvyššou úrovňou sociálnych problémov). Kohézna politika EÚ má stanovené ďalšie dva hlavné ciele. Jedným z nich je predchádzanie vzniku nových problémov vyplývajúcich zo zvýšenia konkurencieschopnosti a zamestnanosti v rozvinutých regiónoch. Druhý cieľ predstavuje zlepšenie územnej spolupráce regiónov, ktoré sú negatívne ovplyvnené hraničnou situáciou. EÚ venuje pre tieto ciele menšiu časť z celkového balíka.

Kľúčové je popísať právne nástroje EÚ používané k ovplyvneniu kombinovanej činnosti EÚ a národných a regionálnych orgánov. Nástroje na reguláciu obmedzujú niektoré činnosti súkromných a verejných subjektov, ktoré môžu vplyvať na kohéziu. Významná je v tomto ohľade vertikálna aj horizontálna koordinácia. Pre vertikálnu koordináciu EÚ stanovuje rámec pre konanie na nižších stupňoch riadenia, a to na úrovniach členských štátov a regiónov. V skupine vertikálnych nástrojov existuje „otvorená spolupráca“, ktorá necháva väčšiu slobodu členským štátom. Ďalej používa EÚ nariadenia ako právne nástroje, ktorými podrobne vymedzuje spoločné úsilie EÚ a národných vlád, a to z pohľadu cieľov, oblasti intervencie, intenzitu pomoci, atď. Pri horizontálnej koordinácii politik, je potrebné zabezpečiť vzájomné podporovanie, dopĺňanie a synergiu medzi politikami EÚ. V priebehu času boli definované niektoré spoločné ciele a zavedené metódy na posilnenie kohézie. Zavedenie týchto regulačných nástrojov je oprávnené, nakoľko nie je možné zabrániť vzniku každodenných konfliktov pri vykonávaní jednotlivých politik na rôznych administratívnych úrovniach.

Štvrtá fáza: implementácia opatrení a poskytovanie výstupov

Táto fáza sa zaoberá skutočným implementovaním kohéznej politiky, a to vykonávaním programov a konkrétnych projektov (ako výstavba ciest, vzdelávanie ľudí). V tejto fáze sa rieši otázka vedenia politiky a musia sa rešpektovať základné princípy. V priebehu rokov EÚ identifikovala podmienky, ktoré musia byť splnené, aby sa zabezpečila vysoko kvalitná implementácia politiky a systém jej dodania pomocou špecifikácie základných princípov, inštitucionálnej štruktúry, všeobecných pravidiel a podrobných administratívnych postupov.

Jedným zo základných princípov kohéznej politiky EÚ je partnerstvo. Partnerstvo predstavuje spoločnú a nepretržitú spoluprácu štátnych zamestnancov Európskej komisie, národných vlád

a regionálnych orgánov so zástupcami súkromného a tretieho sektora (podniky, odbory a občianske združenia) v navrhovaní, realizácii a hodnotení programov financovaných EÚ. Prv už bolo popísané postavenie jednotlivých aktérov v predchádzajúcich fázach politického cyklu a teraz bližšie popíšeme prerozdelenie funkcií v implementačnej fáze politiky. Výhodou uplatňovania princípu partnerstva má za následok zvýšenie efektívnosti úsilia všetkých účastníkov. Nevýhodou princípu partnerstva je strata efektívnosti v dôsledku neistoty v rozdeľovaní zodpovednosti a veľký počet zapojených ľudských zdrojov.

Druhý princíp predstavuje programovanie, ktoré prispieva k dôslednej a transparentnej implementácii politiky. Ide o definovanie a prijatie viacročného rámca, ktorý stanovuje:

- problémy, ktoré sa majú riešiť;
- nástroje, ktoré sa majú použiť;
- priority, ktoré sa majú dosiahnuť;
- európske fondy, ktoré sa majú zaviesť;
- zaistenie implementácie.

Do úvahy sa berú strategické usmernenia EÚ, ktoré poskytujú konkrétne a jasne definované kroky. Implementácia týchto programov sa nevykonáva samotnou Európskou úniou, ale bola zverená národným vládam, ktoré ju vykonávajú cez riadiace a sprostredkovateľské orgány. Tie predstavujú prvých príjemcov pomoci projektových žiadostí a z nich vyberajú tie, ktoré najviac prispievajú k dosiahnutiu cieľov.

Aby sa zabezpečila implementácia programov a projektov v súlade s dohodnutými podmienkami a časovým plánom, je potrebné vykonávať monitoring. V modeli riadenia kohéznej politiky EÚ je zodpovednosť za monitorovanie zverená členským štátom, ktoré ju zase zverili monitorovacím výborom. Každoročne pripravujú správu o pokroku. Štrukturálne fondy vyplácajú veľmi veľké sumy peňazí, preto musia byť finančné riadenie a kontrolné systémy nastavené tak, aby zabezpečili, že tieto peniaze budú spravodlivo vynakladané na schválené projekty a na oprávnené výdavky. Vnútna a vonkajšia kontrola dopĺňa systém odovzdávania prostredníctvom potvrdenia oprávnenosti výdavkov pre zúčastnených na programe.

Piata fáza: kontrola efektívnosti a dôslednosti kohéznej politiky

Objem peňazí alokovaných do politiky súdržnosti je značne veľký, a preto EÚ musí presvedčiť svojich prispievateľov, že sú dobre vynakladané. V tom spočíva princíp zodpovednosti. EÚ musí teda preukázať efektívnosť svojich činov prostredníctvom hodnotenia dosiahnutých výsledkov. Najprv sa zaoberá hodnotením, kde EÚ vypracováva štandardné metódy pre systematické vyhodnocovanie svojho úsilia na dosahovania súdržnosti. To zahŕňa kontrolu, či dosiahnuté výsledky zodpovedajú stanoveným cieľom, či nástroje majú očakávaný účinok a či boli efektívne využívané ľudské a finančné zdroje. Je náročné zistiť efektívnosť kohéznej politiky EÚ, kvôli nedostatkom v špecifikácii cieľov a pre početné problémy s metodológiou a údajmi. Taktiež je ťažké formulovať všeobecný záver z hodnotenia efektívnosti politiky, kedy sa dá zistiť len pravdepodobný pozitívny účinok. Vhodné sú aj štúdie, ktoré skúmajú

efektívnosť z hľadiska porovnávania výstupov k vstupom, kde sú preukázané pozitívne výsledky. Vo všeobecnosti samotný výkon kohéznej politiky je spojený s vysokými nákladmi.

Ďalej je dôležité zaoberať sa problémom koherentnosti, nakoľko postupne dochádza k rozširovaniu kompetencií EÚ v celej rade oblastí (napr. na začiatku bola jej základnou kompetenciou „integrácia trhov“ ktorá sa rozšírila do makroekonomickej a menovej oblasti). Nové politiky a rozšírené oblasti pôsobenia EÚ môžu mať pozitívny, neutrálny alebo negatívny vplyv na celkovú súdržnosť. Preto je potrebné analyzovať každú z politik, akým spôsobom ovplyvňuje a vplýva na celkovú kohéziu.

Šiesta fáza: poučenie sa z minulosti a príprava na budúcnosť

Spätná väzba z minulosti, môže pomôcť lepšie formovať budúcnosť. V poslednej fáze je vhodné prejsť predovšetkým od popisnej, pozitívnej analýzy (hodnotí „fakty a údaje také, ako skutočne sú“) smerom k predikcii normatívneho prístupu (hodnotí „čo by malo byť cieľom politiky“). Prv, je dôležité vymenovať po etapách hlavné poznatky z cyklu. Následne sa predpovedá pravdepodobný vývoj EÚ ako organizácie, pokiaľ ide o rozšírenie na viaceré oblasti pôsobnosti a rozšírenie o ďalšie krajiny.

Záver a zhrnutie

- Kohézia predstavuje široký koncept, ktorý bol vypracovaný na základe výberu a definícií indikátorov disparít. Menej disparít znamená zhoršenie súdržnosti a viac disparít znamená zlepšenie kohézie.
- EÚ postupne rozširuje svoje kompetencie a geografické pokrytie. V súvislosti s tým sa vyvinula a bola rozpracovaná kohézna politika. Táto politika integruje aspekty ekonomickej, sociálnej a teritoriálnej súdržnosti.
- Kohézna politika EÚ vychádza zo štandardného životného cyklu politiky, v ktorom rozlišujeme nasledujúce fázy:
 1. Posúdenie problémov a identifikácia ich príčin;
 2. Návrh politického systému;
 3. Definovanie cieľov a vypracovanie vhodných nástrojov;
 4. Rozšírenie politiky prostredníctvom programov a projektov;
 5. Kontrola (hodnotenie) efektívnosti a kompaktnosti;
 6. Poučenie sa a poskytnutie návrhov na zlepšenie.

3. SOCIÁLNE DISPARITY

Európska únia ako celok čelí viacerým sociálnym problémom, ktoré brzdia kohéziu. Problematika sociálnej súdržnosti sa vzťahuje na vyvážený podiel rôznych skupín spoločenského života. Meranie takej rozsiahlej koncepcie, ako je sociálna kohézia nie je jednoduché. Podobne ako pri hospodárskej kohézii, nie je možné sledovať sociálnu oblasť jediným ukazovateľom, nakoľko sa európska sociálna politika zaoberá pomerne veľkým množstvom rozsiahlych otázok.

V prvej časti sa zaoberáme koncepciou sociálnej kohézie a popisujeme ukazovatele, ktoré vhodne popisujú sociálne disparity. Ďalej sa sústreďíme na ukazovatele, ako zamestnanosť, nezamestnanosť, úroveň vzdelania, migrácia, segregácia, sociálna exklúzia a sociálny systém zabezpečenia. Pre jednotlivé ukazovatele je dôležité popísať ich teoretický základ a následne sledovať disparity na národnej a regionálnej úrovni.

Pre vývoj politiky je analýza sledovaných zmien veľmi dôležitá. Analýzou vieme identifikovať sociálne skupiny, ktoré sú z hľadiska výšky bohatstva pod priemerom EÚ a predstavujú tak cieľovú skupinu alebo hlavných príjemcov pomoci kohéznej politiky EÚ. Analýza umožňuje tiež vidieť, na ktoré problémy sa musia intervencie zamerať, aby sa v najväčšej miere zlepšila sociálna súdržnosť.

Koncepcia a indikátory

Ľudský kapitál tvoria znalosti, zručnosti, kompetencie a atribúty zakotvené v jednotlivcoch, ktoré napomáhajú vytvárať osobnú, sociálnu a ekonomickú prosperitu. Rozvíja sa v kontexte rodiny, starostlivosti o dieťa, vzdelávania v škole, podieľania sa na každodennom občianskom živote, tréningu a neformálnom štúdiu na pracovisku, prostredníctvom špecifických činností výskumu a inovácii, alebo účasťou v rôznych profesijných záujmových skupinách.

Sociálny kapitál tvoria záujmové skupiny, ktoré zdieľajú spoločné normy, hodnoty a znalosti, a napomáhajú kooperácii vnútri skupiny alebo medzi skupinami. Dôvera môže byť vnímaná ako zdroj a zároveň ako dôsledok sociálneho kapitálu. Dôvera je tiež substitútom pre mnohé normy a vnímanie hodnôt, ktoré zabezpečujú sociálnu spoluprácu.

Sociálna kohézia je vymedzená, ako jeden z aspektov kohézie. Pod pojmom sociálna kohézia sa často rozumie existencia harmonických vzťahov medzi rôznymi sociálnymi skupinami v spoločnosti. Bližšia špecifikácia a kvantifikácia koncepcie pre jednoduché porovnanie je zložitá. Dôsledná kvantifikácia jednotlivých ukazovateľov sa odráža vo formulácii ich pojmov.

V poslednej dobe je pomerne rozšírené merať sociálny kapitál v priestore (v krajine alebo v regióne). Pojem sociálny kapitál možno definovať ako „zaužívané normy, väzby a vzťahy v spoločenskej štruktúre jednotlivých skupín ľudí, ktoré umožňujú týmto skupinám a jednotlivcom zúčastňovať sa na dosahovaní požadovaných cieľov“ (de la Fuente a Ciccone, 2003). Zvyšovanie sociálneho kapitálu predpokladá pozitívny dopad na ekonomický rast ako aj na sociálnu inklúziu. Z praktického hľadiska je skúmanie sociálneho kapitálu zložitý. Mnohé ukazovatele sa dajú len ťažko merať, alebo sú nemerateľné a medzinárodne neporovnateľné (ako napríklad „dôvera“).

Často sa sociálny kapitál interpretuje nepriamo cez pracovno-právne vzťahy (vzťah zamestnanec a zamestnávateľ) a cez spoločenské nepokoje. Model harmonických vzťahov medzi zamestnávateľmi a zamestnaneckými odborami vytvára prostredie bez štrajkov, a tým prispieva k celkovému stabilnému hospodárskemu rastu, a naopak model konfliktných vzťahov destabilizuje rast hospodárstva. Sledovaním tohto ukazovateľa sa v rámci EÚ zistila slabá porovnateľnosť medzi krajinami na národnej úrovni.

Sociálna kohézia sa často popisuje z opačnej strany, a teda z pohľadu absencie súdržnosti. Príklady absencie sociálnej kohézie predstavujú vyvolané spoločenské nepokoje. Tie môžu byť náboženského charakteru (konflikt medzi katolíkmi a protestantmi, ktorý dlho sužuje Severné Írsko) alebo môžu mať tiež etnickú povahu (príkladom je výskyt nepokojov na predmestiach vo veľkých mestských aglomeráciách). Základom týchto nepokojov nemusí byť náboženský alebo rasový podtón, ale vplyv faktorov, ako je nedostatok pracovných možností, čo vedie k zhoršenej úrovni bývania a zlým zdravotným podmienkam a v niektorých prípadoch k sociálnemu vylúčeniu. Tieto vplyvy sa len ťažko dajú štatisticky interpretovať.

Sociálna kohézia prevažuje za predpokladu, že rozdiely jednotlivých sociálnych ukazovateľov sú politicky dlhodobu udržateľné. Prakticky nie je možné určiť bod, od ktorého sa už rozdiely považujú za politicky dlhodobu neudržateľné. Za zlepšenie sociálnej kohézie môžeme považovať prípady, keď sa disparity znižujú, a naopak za zhoršenie sociálnej kohézie môžeme považovať zväčšovanie sociálnych rozdielov.

Indikátory sociálnej súdržnosti

Medzi najčastejšie používaný ukazovateľ na sledovanie sociálnych rozdielov patrí zamestnanosť a jej protiklad nezamestnanosť. Od začiatku 80. rokov prekryla nezamestnanosť všetky ostatné sociálne nedostatky v rámci EÚ. Pritom prístup k zamestnaniu je do veľkej miery prepojený s inými faktormi, ktoré ovplyvňujú sociálnu kohéziu.

Napríklad, kvalita zamestnania sa považuje za jeden z ukazovateľov sociálnej kohézie. S rastúcim významom prác, ktoré sú založené na nových vedomostiach a poznatkoch rastie aj tlak na nepretržité zlepšovanie kvalifikácie pracovných síl. To zachytáva a sleduje ukazovateľ - úroveň vzdelania. V prípade urbanistických oblastí sa stretávame so sociálnym problémom integrácie prisťahovalcov a ich potomkov. Ďalej sa zaoberáme problémom sociálnej inklúzie, ktorá zahŕňa mnoho aspektov sociálnej núdze a chudoby. Významný faktor tiež predstavujú rozdiely v národných sociálnych politikách. Čím je vyššia úroveň sociálnej ochrany obyvateľov, tým je menšia pravdepodobnosť sociálnej inklúzie. Rozdielnosť v národných sociálnych politikách, tak vplýva na sociálne rozdiely na úrovni EÚ.

Nezamestnanosť a zamestnanosť

Za nezamestnaného je v ekonomickej teórii považovaná osoba schopná pracovať, ktorá si však nemôže nájsť platené zamestnanie. Existuje niekoľko zaužívaných definícií pojmu nezamestnanosť.

Oficiálne podľa metodiky Medzinárodnej organizácie práce "ILO" sa za nezamestnaného považuje osoba, ktorá:

- je staršia ako 15 rokov a nie je pracujúca;
- aktívne hľadá prácu;
- je schopná a ochotná nastúpiť do práce.

Podmienky registrovanej nezamestnanosti upravuje legislatíva príslušného štátu. Evidovaní nezamestnaní majú zväčša nárok na sociálne výhody, avšak musia spĺňať určité podmienky. Vzhľadom na nejednotné podmienky v rôznych krajinách, sú údaje o evidovanej nezamestnanosti medzinárodne nie úplne porovnateľné. Evidovaný nezamestnaný môže byť pracujúci podľa metodiky ILO (napríklad ak pracuje ilegálne), nezamestnaný podľa metodiky ILO nemusí byť registrovaný nezamestnaný (napríklad ak sa mu nechce spĺňať podmienky registrácie a nemá záujem o sociálne dávky).

Definícia: Podľa metodiky výberového zisťovania pracovných síl sú za nezamestnaných považované všetky osoby vo veku od 15 rokov, ktoré súčasne spĺňajú tri podmienky:

- v referenčnom týždni nemali žiadnu platenú prácu;
- v posledných štyroch týždňoch si aktívne hľadali prácu alebo si prácu našli a do zamestnania nastúpia najneskôr do 3 mesiacov;
- sú schopné nastúpiť do práce najneskôr do dvoch týždňov.

Medzinárodné normy: Nezamestnanosť v Slovenskej republike sa monitoruje prostredníctvom výberového zisťovania pracovných síl v domácnostiach, ktoré bolo zavedené v roku 1993. Metodika plne korešponduje s odporúčaniami Medzinárodnej organizácie práce (ILO).

Existuje mnoho teórií, ktoré nám pomáhajú pochopiť príčiny nezamestnanosti. Tieto sa vzťahujú na jednej strane na faktory ponuky a dopytu po pracovnej sile a na druhej strane o inštitucionálne aspekty fungovania trhu práce. Empirické testovanie týchto teórií prinieslo nasledujúci súbor príčin relatívne vysokých úrovní Európskej nezamestnanosti:

- Nepriaznivý vývoj. Predstavuje pohyb vo svetovom obchode (nárast cien energií), vplyv protiinflačných politík v oblasti dopytu a zmena konkurencieschopnosti v nadväznosti na väčšiu otvorenosť ekonomiky EÚ. Mechanizmy rozšírenia spôsobujú, že ekonomické turbulencie majú tendenciu byť dlhodobou trvalým efektom.
- Nízka pružnosť európskych trhov práce. Európsky pracovný trh nie je dostatočne flexibilný, čo je dané nadmernou reguláciou a veľkorysou schémou podpôr v nezamestnanosti. Ekonomické šoky majú následne negatívny dopad na zamestnanosť, práve z dôvodu zvýšenej úrovni ochrany trhov práce.
- Náklady na pracovné sily. Z pohľadu vzťahov ide o reťazec príčin a dôsledkov. Zvyšovanie nákladov na prácu tlačí firmy nahrádzať kapitálom pracovnú silu (Daveri a Tabellini, 2000). Zvýšenie nákladov za prácu spôsobuje v prvom rade nárast dane za prácu, a to z dôvodu dvoch faktorov. Po prvé zvyšujúce sa nároky štátu v sociálnej oblasti a po druhé daňová konkurencieschopnosť presúva daňové zaťaženie z mobilných výrobných faktorov (kapitál a tovary) na menej mobilné faktory (prácu).

Rozdiely v nezamestnanosti na národnej úrovni

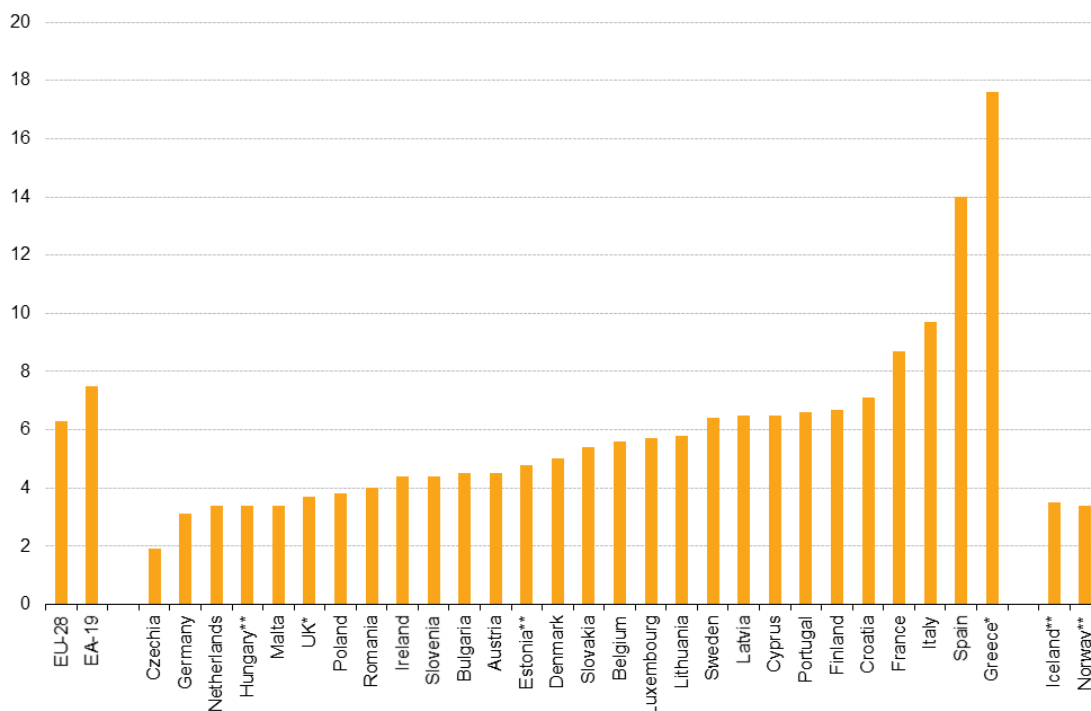
Miera nezamestnanosti v EÚ klesala z 10,9 % v roku 2013 na 8,6 % v roku 2016 a 6,3 % v roku 2019, čo je pod mierou 7 % z roku 2008. V niektorých krajinách je miera nižšia ako v roku 2008, v iných je ale ešte stále najmenej o 5 percentuálnych bodov vyššia. Regionálne rozdiely v miere nezamestnanosti sa do roku 2019 nezmenšili, ale do značnej miery sa prestali zväčšovať. Nezamestnanosť mladých ľudí (15 – 24 rokov) poklesla z vysokej úrovne 23,7 % v roku 2013 na 14,1 % v roku 2019, čo je menej než bola pred krízou v roku 2008. Nezamestnanosť mladých ľudí v Grécku zostáva na úrovni takmer 40 %.

Medzi krajinami EÚ existujú značné rozdiely v celkovej nezamestnanosti. V období rokov 2008 až 2016 sa nezamestnanosť zvyšovala a súčasne s ňou rástli aj miery zamestnanosti, čo znamená, že vytváranie nových pracovných miest zaostávalo za nárastom pracovnej sily.

V Českej republike, Nemecku, Maďarsku, na Malte, v Poľsku a Spojenom kráľovstve je miera nezamestnanosti nižšia než v roku 2008. V Grécku, Španielsku, Taliansku a na Cypre je o najmenej päť percentuálnych bodov vyššia.

Disparity medzi jednotlivými krajinami možno vysvetliť rozdielmi v troch faktoroch. V krajinách s dlhodobo vysokou nezamestnanosťou je tendencia udržiavania vysokých mzdových nákladov (vysoké daňovo-odvodové zaťaženie), a to v kombinácii s nepružnosťou pracovného trhu. Do tejto skupiny krajín patria niektoré najväčšie ekonomiky Európskej únie ako Francúzsko. Na druhej strane sú krajiny, v ktorých je väčšia flexibilita na trhu práce a flexibilne fungujúce inštitúcie zaznamenávajú nízku mieru nezamestnanosti (napr. Holansko). Ďalší faktor ako dlhodobý rast ekonomiky bol primárnym faktorom poklesu nezamestnanosti napr. v mnohých krajinách EÚ-13.

Členské štáty EÚ-13, ktoré pristupovali od roku 2004 sú osobitným prípadom. Vo všeobecnosti majú vyššiu mieru nezamestnanosti ako v západných krajinách. V minulosti ich prechod z centrálne riadenej k trhovej ekonomike spôsobil, že v týchto krajinách boli určité skupiny obyvateľstva, ktoré sa ťažšie prispôbujú novým požiadavkám na trhu práce. Na začiatku sa nezamestnanosť v týchto krajinách zvyšovala. Niektorým krajinám sa nezamestnanosť podarilo prekonať relatívne rýchlo, najmä tým, ktoré začali skoro reformovať, mali diverzifikované hospodárske štruktúry, boli blízko k západným trhom a mali flexibilný trh práce (napríklad Slovinsko a Česká republika).

Obrázok 3 – Miera nezamestnanosti v roku 2019

Zdroj: Eurostat, 2019

Medzi členskými štátmi EÚ boli najnižšie miery nezamestnanosti v roku 2019 zaznamenané v Českej republike (1,9 %) a Nemecku (3,1 %). Najvyššia miera nezamestnanosti bola zaznamenaná v Grécku (17,6 % v apríli 2019) a Španielsku (14,0 %).

Nezamestnanosť na regionálnej úrovni

Regionálna nezamestnanosť je do veľkej miery ovplyvnená národnou úrovňou. Nezamestnanosť je vysoká v regiónoch, ktorých krajiny vykazujú vysokú mieru nezamestnanosti na národnej úrovni. Na druhej strane, sú regióny, ktoré majú výrazne odlišnú úroveň nezamestnanosti ako je úroveň celej krajiny. Väčšinou sú to regióny, ktoré trpia v dôsledku celkových disparít v ekonomickej súdržnosti. Názorným príkladom sú regióny juh Talianska, juh Španielska a východné Slovensko. Štrukturálne nedostatky v regiónoch s vysokou mierou nezamestnanosti spôsobuje to, že sú oveľa náchylnejšie k hospodárskym cyklom ako ostatné regióny. V časoch konjunktúry sa stávajú alternatívnym umiestnením pre mnohé podnikateľské činnosti z dôvodu nižších nákladov na podnikanie, avšak v časoch recesie majú firmy tendenciu koncentrovať sa v najrozvinutejších regiónoch.

Príčiny pretrvávania nezamestnanosti sa vo všeobecnosti interpretujú v slabom fungovaní trhu práce v európskych krajinách. Pre trh práce je charakteristické pomalé prispôbenie ponuky pracovných síl (slabá migrácia), alebo dopytu po práci (nedostatočný pohyb kapitálu do problémových regiónov). Tieto nedostatky platia rovnako pre centrálné umiestnené regióny, ktoré postihuje pokles konkurencieschopnosti (staré priemyselné regióny), ako aj pre poľnohospodársky orientované okrajové regióny.

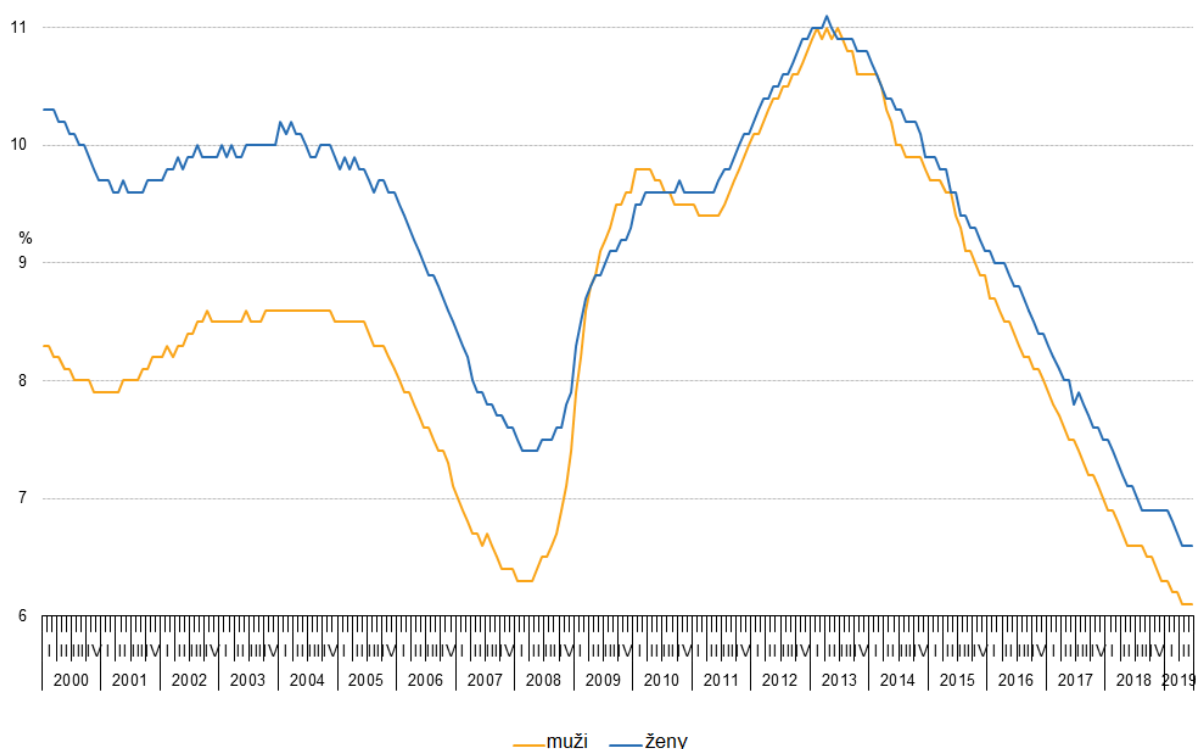
Vysoká nezamestnanosť má za následok nižší prírastok HDP, relatívne slabé postavenie v oblasti ekonomickej súdržnosti a nízku mieru participácie obyvateľstva. Takže na regionálnej úrovni dochádza k dvojitému negatívnemu dopadu, jednak vysoká nezamestnanosť a s tým spojená nízka participácia na rozvoji regiónu (Elhorst, 1996). Výkonovo najslabšie regióny preukazujú mieru participácie pracovných síl okolo 50 %, zatiaľ čo výkonovo najlepšie regióny preukazujú participáciu približne 75 %.

Nezamestnanosť ako fenoménom veľkomiest

Nezamestnanosť sa často sústreďuje aj v mestách, a to najmä vo veľkomestách. Môžeme sledovať zaujímavý fenomén, keď vo väčšine členských štátov je miera nezamestnanosti v mestách oveľa vyššia ako celková miera nezamestnanosti v krajine. Keďže je v mestách vysoká koncentrácia obyvateľstva, znamená to, že v absolútnom vyjadrení je nezamestnanosť problémom veľkých miest. Počet nezamestnaných je neporovnateľne väčší v mestách, ako vo vidieckych oblastiach, kde je hustota populácie nízka. Nezamestnanosť v mestách nie je rovnomerne rozložená, ale v rámci nich sa koncentruje v niektorých štvrtiach. S podobnou situáciou sa stretávame aj vo veľkomestách, kde je v niektorých štvrtiach rovnako vysoká nezamestnanosť a pritom priemerná miera nezamestnanosti v meste je na pomerne nízkej úrovni. Disparity v nezamestnanosti sú medzi mestskými časťami veľkomiest výrazne väčšie, ako rozdiely medzi regiónmi v danej krajine (ECOTEC et al., 2007).

Nezamestnanosť mužov a žien

Rovnosť medzi mužmi a ženami bola od začiatku zakotvená v zmluvách o EÚ a je súčasťou Charty základných práv z roku 2009. Na úrovni EÚ sú miery nezamestnanosti mužov a žien viac-menej rovnaké, miera u žien bola v roku 2016 iba o 0,4 percentuálneho bodu vyššia než u mužov.

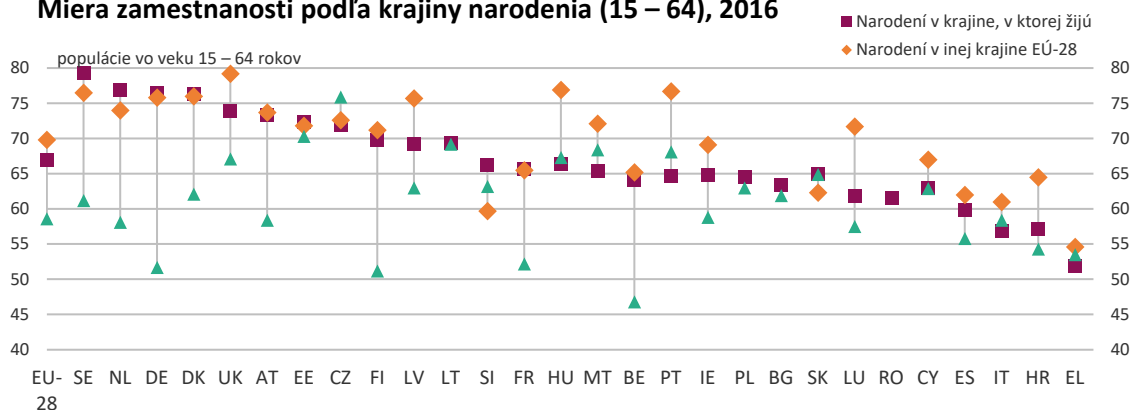

Obrázok 4 – Miera nezamestnanosti mužov a žien v EÚ-28 (januar 2000 – jún 2019)
Zdroj: Eurostat, 2019

Miera zamestnanosti podľa krajiny narodenia

Ľudia narodení v EÚ majú právo žiť a pracovať na ľubovoľnom mieste Únie, ktoré si vyberú, čo im umožňuje krátkodobo získavať pracovné skúsenosti v iných členských štátoch, ako aj presťahovať sa tam na dlhšie. V roku 2016 dosahovala v EÚ ako celku miera zamestnanosti ľudí vo veku 15 – 64 rokov narodených v inej krajine EÚ v priemere 70 %, čo bolo niečo viac ako u domáceho obyvateľstva (67 %) a podstatne viac ako u ľudí narodených mimo EÚ (59 %).

Miera zamestnanosti podľa krajiny narodenia (15 – 64), 2016

DE: miera zamestnanosti podľa krajiny štátnej príslušnosti. Údaje s malou spoľahlivosťou neboli zahrnuté
Source: Eurostat

Obrázok 5 – Miera zamestnanosti podľa krajiny narodenia (15 – 64), 2016
Zdroj: Eurostat, 2019

Na druhej strane ľudia narodení mimo EÚ čelia pri hľadaní zamestnania viacerým prekážkam. Vo väčšine členských štátov, pre ktoré sú k dispozícii pomerne spoľahlivé údaje, bola miera zamestnanosti ľudí narodených mimo EÚ nižšia než u domáceho obyvateľstva aj u ľudí narodených v inej krajine EÚ, a to aj v krajinách s veľkým podielom ľudí narodených mimo EÚ, ako sú Švédsko, Belgicko, Holandsko a Francúzsko. Ovládanie miestneho jazyka, správne kvalifikácie a ich uznanie sú len niektoré z ťažkostí, s ktorými sa títo ľudia pri hľadaní zamestnania stretávajú. Vo väčšine krajín EÚ je miera zamestnanosti domáceho obyvateľstva vyššia než u ľudí narodených mimo EÚ, a to bez ohľadu na úroveň vzdelania. V niektorých krajinách (Cyprus, Česká republika, Španielsko, Grécko, Taliansko, Luxembursko, Malta, Slovinsko) je podľa údajov z roku 2016 miera zamestnanosti ľudí narodených mimo EÚ vyššia než u domáceho obyvateľstva, ale iba u ľudí so základným vzdelaním.

Zamestnanosť mužov a žien

Miery zamestnanosti mužov sú, bez ohľadu na krajinu narodenia, vo všetkých krajinách a regiónoch vyššie než u žien, ale obzvlášť to platí u ľudí narodených mimo EÚ. Rozdiel v zamestnanosti je v prvom rade spôsobený tým, že ženy tvoria nižší podiel celkovej pracovnej sily. V mnohých krajinách dosahoval rozdiel v prípade žien narodených mimo EÚ 20 percentuálnych bodov, čo je sčasti odrazom kultúrnych noriem, nedostatku príležitostí a neprimeraných miezd týchto žien.

Vzdelanostná úroveň

V rýchlo sa meniacom a na technológie orientovanom svete potrebujú mať ľudia prístup k príležitostiam na neustále obnovovanie a zdokonaľovanie svojich zručností, ako aj na získavanie nových. Rozvoj zručností je veľmi dôležitý preto, že ľudom umožňuje udržať si zamestnanie. Úroveň vzdelania obyvateľstva zohráva kľúčovú úlohu v raste ekonomiky. Zlepšenie úrovne vzdelania vedie k zvýšeniu kvality a kvantity ľudského kapitálu, ktorý môže poskytnúť významný príspevok k produktivite, čo vedie k rastu konkurencieschopnosti a k ekonomickej kohézii. Avšak, úroveň vzdelania zohráva významnú úlohu aj v oblasti sociálnej súdržnosti. Vzdelanie umožňuje znižovať disparity medzi sociálnymi skupinami z hľadiska:

- zlepšenia prístupu k vedomostiam;
- zlepšenia lojálnosti voči bežným pravidlám (zákonom, normám);
- nárastu pocitu príslušnosti k spoločnosti.

Vzdelávanie prináša výhody pre jednotlivcov, ako aj pre spoločnosť. Tieto výhody je z ekonomického hľadiska náročné zachytiť. Prejavujú sa napríklad zníženými nákladmi na verejné zdravotníctvo, nižšou kriminalitou, lepšou starostlivosťou o životné prostredie a väčšou participáciou v komunitách, čo zlepšuje sociálnu kohéziu. Následne zvýšenie sociálnej súdržnosti má tendenciu pozitívne ovplyvniť ekonomickú výkonnosť (Gradstein a Justman, 2001). Realizácia týchto pozitívnych účinkov závisí na spôsobe zvýšenia používania ľudského a sociálneho kapitálu. To sa týka jednak individuálnych osôb, ktoré hľadajú optimálne podmienky pre rozvoj svojich zručností a vedomostí, ale tiež sa vzťahuje aj na firmy, ktoré majú vytvárať podmienky pre efektívne využitie týchto ľudských kapacít pomocou vhodných spôsobov riadenia. To platí aj pre regióny a krajiny, ktoré si musia uvedomiť, že širšie sociálno-

ekonomické prostredie napomáha k optimálnemu využitiu ľudského kapitálu. Krajiny a regióny potrebujú investovať do vzdelania, ktoré zodpovedá úrovni technologického rozvoja v súčasnosti a v blízkej budúcnosti. S tým súvisí aj alokovanie kapitálu do vzdelávania, bez ktorého by to nebolo možné. V súvislosti s vyspelosťou ekonomiky EÚ a vzhľadom na politický cieľ vysokej konkurencieschopnosti v znalostnej ekonomike, toto zameranie v rámci EÚ znamená vysoké investície do vyšších skupín vzdelania.

Členské štáty EÚ v roku 2010 stanovili cieľ, aby sa do roku 2020 podiel ľudí vo veku 25 – 64 rokov zúčastňujúcich sa ďalšej odbornej prípravy zvýšil zo súčasných 9 % na 15 %. Pokrok v tejto oblasti je však pomalý. Veľké úsilie sa vynakladá na zlepšenie odbornej prípravy najmä dospelých s nízkou kvalifikáciou, pretože v EÚ je podiel ľudí s iba základným vzdelaním vyšší než v iných industrializovaných hospodárstvach. Keďže u týchto ľudí je pravdepodobnosť zapojenia sa do odbornej prípravy menšia, ich zaangažovanie predstavuje značnú výzvu.

Jedným z cieľov stratégie Európa 2020 je aj zníženie podielu osôb predčasne ukončujúcich školskú dochádzku na 10 a menej percent. Na úrovni EÚ v období rokov 2014 – 2016 podiel ľudí vo veku 18 – 24 rokov, ktorí nemali žiadne kvalifikácie nad úrovňou základného vzdelania a neboli už zapojení do vzdelávania ani odbornej prípravy, dosahoval 11 %, čo je úroveň blízka cieľu. Medzi jednotlivými krajinami EÚ a v rámci nich, avšak existujú značné rozdiely. Napríklad v regióne Bruxelles-Capitale školskú dochádzku predčasne ukončilo 15 % ľudí vo veku 18 – 24 rokov, pričom priemer za celú krajinu nedosahuje ani 10 %. Vysoké miery predčasného ukončovania školskej dochádzky môžu súvisieť s ostrovčekmi sociálno-ekonomickej deprivácie, často s vysokou koncentráciou migrantov, kde majú školy nízku kvalitu a menšiu schopnosť udržať si žiakov. To sa týka najmä väčších miest.

Potvrdilo sa, že vzdelávanie a ďalšia odborná príprava sú jednými z hlavných hnacích mechanizmov hospodárskeho rastu a že väčší podiel nedostatočne vzdelaných ľudí bráni rastu viac než menší podiel ľudí s vysokým vzdelaním. Schopnosť čítať a porozumieť písaným aj číselným informáciám je dôležitá pre plnohodnotnú účasť v spoločnosti a v hospodárstve. Bez primeraných zručností takéhoto typu ľudia pravdepodobne zostávajú na okraji spoločnosti a čelia značným prekážkam pri získavaní slušného zamestnania. Z prieskumu zručností dospelých (program PIAAC realizovaný OECD s podporou od Európskej komisie) navyše vyplýva, že vysoká miera nerovností, pokiaľ ide o gramotnosť a matematickú gramotnosť, súvisí s nerovnosťou v rozdelení príjmov.

Rozdiely v úrovni vzdelania na národnej úrovni

Obraz o vývoji vzdelávania v čase poskytuje ukazovateľ podiel obyvateľstva s vysokoškolským vzdelaním. Pri pohľade na údaje z Eurostatu, sa dostávajú do popredia nasledovné znaky:

- Zaznamenáva sa všade prítomný trend postupného zvyšovania úrovne vzdelania. Tento trend sa vzťahuje na všetky krajiny EÚ, aj keď sa zdá, že úroveň je v posledných rokoch v niektorých vyspelých krajinách klesajúca.
- Existujú značné rozdiely medzi členskými krajinami a medzi geografickými oblasťami. Oblasti a krajiny, ktoré majú najvyššiu úroveň hospodárskeho rozvoja zaznamenávajú tiež najvyšší podiel vysokoškolsky vzdelaných obyvateľov.

- Rozdiely v úrovni vzdelania medzi krajinami (merané variačným koeficientom) sú vyššie pre staršie vekové skupiny a nižšie pre mladšie vekové skupiny. Logicky by sa mali znižovať, nakoľko krajiny s relatívne nízkym počiatočným podielom úrovne vzdelania majú tendenciu približovať sa priemeru EÚ.

Úroveň vzdelania na regionálnej a miestnej úrovni

Na regionálnej úrovni sú charakteristické účinky dvoch javov:

Národné črty sú dominantné aj nad regionálnymi. Napríklad španielske, talianske a portugalské regióny ukazujú relatívne nízku úroveň dosiahnutého vzdelania a regióny severských krajín Švédska a Fínska ukazujú pomerne vysokú úroveň dosiahnutého vzdelania.

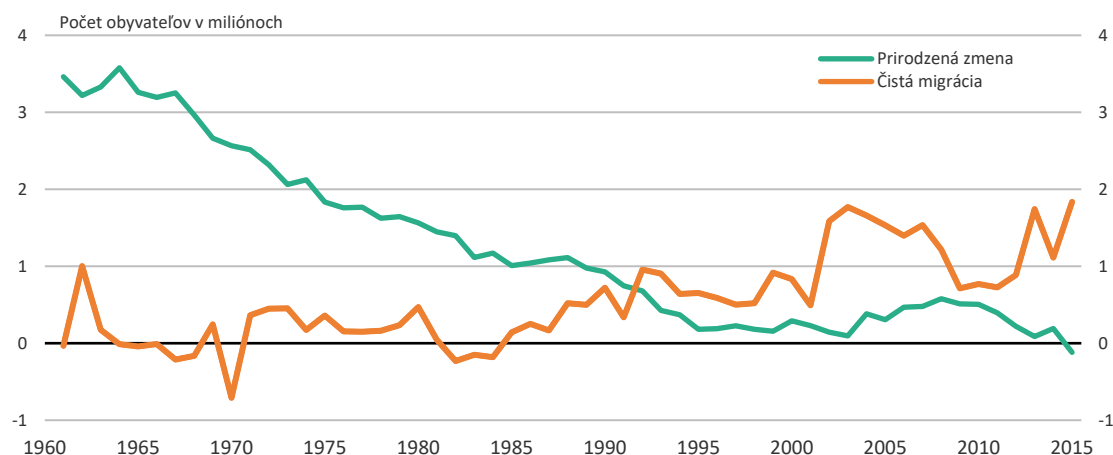
Vnútoraná rôznorodosť vyplýva z rozdelenia medzi mesto a vidiek. V mestách sa koncentrujú ľudia s vyššou úrovňou vzdelania a na vidieku s nižšou (to sa sleduje pomocou indikátora miera podielu obyvateľov s vyšším vzdelaním na celkovej populácii mesta alebo vidieka). Na rozdiel od jasného pohľadu mesto-vidiek je ťažšie pozorovať podobný jasný vzťah na regionálnej úrovni. Na regionálnej úrovni sa preto úroveň vzdelania porovná s ostatnými ukazovateľmi nerovnosti čo objasňujú nasledujúce modelové situácie (ES, 2004a):

- Bohatstvo. V regiónoch s podpriemernou úrovňou ukazovateľa HDP/obyvateľa, má tendenciu byť nízky aj podiel obyvateľstva s vysokoškolským vzdelaním. Navyše, naznačuje to aj fakt, že rozdiely medzi nerozvinutými a rozvinutejšími regiónmi sa vyrovnávajú.
- Nezamestnanosť. U ľudí s nízkym stupňom dosiahnutého vzdelania existuje väčšia pravdepodobnosť, že zostanú bez práce, ako u ľudí s vyšším stupňom vzdelania. Tento rozdiel má tendenciu byť väčší v regiónoch, kde je celková miera nezamestnanosti relatívne vysoká.

Migrácia a segregácia

V otázke migrácie je treba rozlišovať medzi vnútornou a vonkajšou migráciou v EÚ. Vnútoraná migrácia v rámci EÚ, je v zásade bez obmedzenia. Niektoré vnútorné migračné toky v EÚ, ako napríklad medzi severom a juhom nie sú považované za hrozbu pre sociálnu súdržnosť. Existuje skôr znepokojenie z migrácie z novo pristupujúcich členských štátov do ostatných krajín, ktoré sa riešia stanovením rôznych prechodných období pre otvorenie pracovných trhov.

V roku 2015 počet úmrtí po prvý raz prekročil počet narodení v EÚ, čo posilňuje vplyv migrácie a mobility na regionálnu populáciu. Veľké rozdiely v miere nezamestnanosti a príjmoch v celej EÚ podnecujú ľudí, aby sa presťahovali a hľadali si lepšie pracovné príležitosti a/alebo aby unikli nezamestnanosti a chudobe. K presunom dochádza prevažne z krajín EÚ-13 do krajín EÚ-15 a v rámci EÚ-13 z vidieckych regiónov do hlavného mesta a iných veľkých miest. Výsledkom toho je rýchla zmena v počte obyvateľov vo viacerých regiónoch, čím sa vyvíja tlak na verejnú infraštruktúru a služby, aby sa buď skvalitnili alebo obmedzili.

Obrázok 6 – Prirodzená zmena a čistá migrácia v EÚ-28, 1960 – 2015

Zdroj: Eurostat, 2019

Vonkajšia migrácia z tretích krajín sveta, je vnímaná ako problém, ktorý narúša sociálnu kohéziu v EÚ, čoho dôkazom sú aj migračné vlny v rokoch 2015 a 2016. Mnohí pozorovatelia sa zhodujú, že migrácia ľudí s rôznym rasovým a kultúrnym pozadím a s malou šancou uspieť na európskom trhu práce, ohrozuje sociálnu kohéziu. Je preto nevyhnutné skúmať, čo poháňa migráciu a aké sú jej dôsledky. Teoretické základy, ktoré vysvetľujú migráciu majú tendenciu zamerať sa na niekoľko základných pojmov: vytlačanie, lákanie a okolnostné faktory.

- Na strane vytlačajúcich faktorov je jednoduché nájsť dôvody, prečo chcú obyvatelia opustiť svoje domovské krajiny. Tie sú často kombináciou socio-ekonomických okolností, ako nezamestnanosť, chudoba, nepokoj a neistota.
- Na strane lákadiel nájdeme dôvody, prečo ľudia majú záujem o určitú krajinu. Sú to faktory, ako je sloboda, pracovné príležitosti, sociálna ochrana, a iné.
- Pokiaľ ide o nepokoje a napätie, ľudia vidia množstvo prvkov, ktoré zvyšujú náklady na prechod prisťahovalcov, ako je vzdialenosť, kultúrne a jazykové rozdiely, reštriktívna imigračná politika, atď.

Hospodárstvo EÚ sa postupne rozvíja a mení. Pod vplyvom narastajúcej globalizácie bolo množstvo nízko kvalifikovaných pracovných miest presunutých do krajín s nižšími príjmami. To znamená, že mnoho pracovných miest, ktoré boli tradične vykonávané v EÚ prisťahovalcami zaniklo. Taktiež sa integrácia prisťahovalcov v spoločnosti ukazuje viac problematická, ako sa očakávalo. Nezamestnanosť zasahuje druhú a tretiu generáciu prisťahovalcov viac ako proporcionálne. Následne sa hromadia nároky na sociálne dávky pre túto skupinu populácie. Podmienky integrácie v hostiteľskej krajine sa zhoršili ako dôsledok nedostatku pracovných príležitostí a vyšších nákladov na sociálnu integráciu. To však neplatí v prípade nedostatku kvalifikovaných pracovných síl strategického významu.

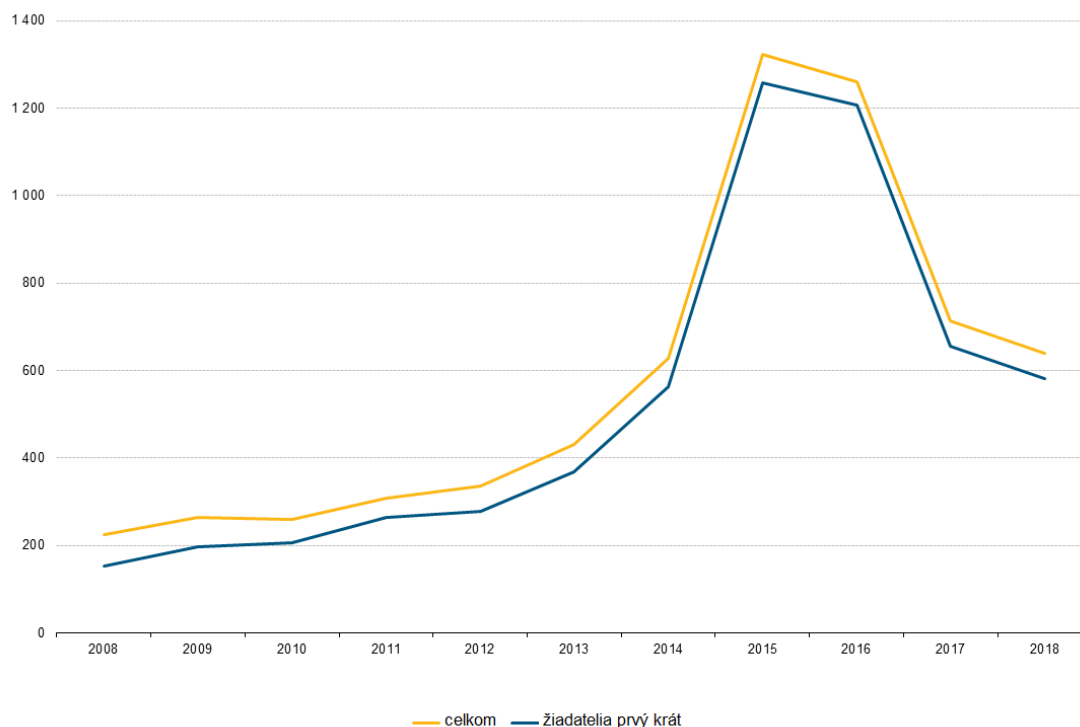
V dôsledku nárastu migračného tlaku v EÚ silnejú hlasy ohľadne sprísnenia a obmedzenia prisťahovalectva do EÚ. V praxi sa vlády všetkých členských krajín uchýľujú k politike obmedzovania imigrácie, navzdory tomu zatiaľ nebolo možné dokončiť spoločnú európsku azylovú a imigračnú politiku. Aj napriek tomu sú niektoré funkcie zrejme, najmä tie ohľadne

harmonizácie pravidiel, úzkej spolupráce medzi vnútroštátnymi imigračnými úradmi a vytvorenie agentúry EÚ pre otázky týkajúce sa hraníc.

Tlak na EÚ z mimoeurópskych krajín však narastá. Politické a spoločenské nepokoje v mnohých oblastiach sveta zvyšujú počet žiadateľov o azyl. Nevyhovujúce pracovné príležitosti v domácich krajinách nútia populácie ľudí migrovať do EÚ za prácou. Mnohí sa snažia vstúpiť na územie EÚ aj nezákonne. Odhady nelegálnych prisťahovalcov majú veľmi široký rozsah, od niekoľkých sto tisíc až milión vo väčších členských štátoch a niekoľko desiatok tisíc až sto tisíc pre stredne veľké členské štáty. Väčšina z nich následne pracuje ilegálne. Dopyt zo strany zamestnávateľov o ilegálnu prácu (motivovaný nižšími nákladmi, flexibilitou, vyhýbanie sa bezpečnostným pravidlami, atď.), je dôležitým lákajúcim faktorom, ktorý sa často prehliada. V súčasnosti je prítomnosť mnohých migrantov často vnímaná ako hrozba sociálnej súdržnosti, pretože môže viesť k vysokému stupňu neznášanlivosti a etnického vylúčenia zo strany väčšinovej populácie. Teória, ktorá sa používa na vysvetlenie tohto javu je založená na „súťaži“, alebo „konflikte“ pri obmedzených zdrojoch. Inými slovami: ľudia, ktorí majú skúsenosť alebo vnímajú súťaženie o zamestnanie, bývanie, sociálnu starostlivosť, atď., sa budú snažiť vylúčiť ostatných. Väčšinové obyvateľstvo reaguje na tieto hrozby zo strany neštátnych príslušníkov tým, že im vytvára prekážky v integrácii do spoločnosti. To má za následok vytváranie problémov segregácie prisťahovalcov, noví migranti sú uväznení v situácii obmedzeného prístupu k bývaniu a zamestnaniu a koncentrujú sa v niektorých oblastiach, kde sú ich šance na únik z tohto kruhu malé.

Migrácia a segregácia na národnej úrovni

Celkový počet pracovných migrantov sa v posledných desaťročiach zvýšil. Oficiálne údaje naznačujú, že v nedávnej minulosti nastal prudký nárast počtu ľudí žiadajúcich o azyl, ktorý v roku 2015 aj v roku 2016 dosiahol 1,2 milióna žiadostí podaných prvýkrát. V 60-tych rokoch minulého storočia v dôsledku prirodzeného rastu pribúdali do populácie EÚ-28 viac než 3 milióny ľudí ročne. V prvej dekáde tohto storočia ich pribúdalo iba 350 000. V roku 2015 prvý raz došlo k prirodzenému úbytku počtu obyvateľov EÚ. Vplyv migrácie bol v 60-tych rokoch malý, pridával iba približne 100 000 ľudí za rok, zatiaľ čo v prvej dekáde tohto storočia migráciou pribúdalo v priemere milión ľudí ročne. V roku 2015 migrácia zvýšila počet obyvateľov EÚ o 1,8 milióna. Údaje neodzrkadľujú celkom presne realitu najmä kvôli nelegálnej migrácii a ilegálnej práci. Migranti často pracujú na trhu práce ilegálne. Krajiny s vysokým podielom šedej ekonomiky na celkovej ekonomike tiež vykazujú vysoký podiel nelegálnych prisťahovalcov na celkovej zamestnanosti, a naopak (Djajic, 2001).

Obrázok 7 – Počet žiadateľov o azyl v EÚ, 2007 – 2018

Zdroj: Eurostat, 2019

Tieto migračné toky sú veľmi odlišné od tých, ktoré prevládali v 60. rokoch minulého storočia. Na rozdiel od tradičného prisťahovalectva z krajín severnej Afriky, krajín Latinskej Ameriky, Ázie a subsaharskej Afriky (bývalých kolónií), teraz dochádza k masovému presúvaniu ľudí do EÚ vo významných množstvách. Príčiny tejto migrácie sú komplexnejšie (prelínanie politických, bezpečnostných a ekonomických faktorov), čo vedie k zvyšovaniu celospoločenského tlaku.

Problém predstavuje aj veľká koncentrácia migrantov v niektorých krajinách. Rozvinuté severozápadné krajiny EÚ sú tradične prisťahovalecké krajiny, a to kvôli takzvanej pokračujúcej migrácii (členovia rodiny a príbuzní). Ide o novú vlnu migrácie, ktorá je vnímaná na základe očakávaných atraktívnych príležitostí v krajinách. Migrácia predstavuje problém aj pre juhoeurópske krajiny, ktoré až do polovice 80. rokov nemali takmer žiadne prisťahovalectvo. Tieto krajiny sa teraz stávajú hostiteľskými krajinami pre milióny prisťahovalcov z tretích krajín. Je to dôsledok zlepšenia ich ekonomickej situácie a ich umiestnenie na južných hraniciach Európskej únie. To ich robí akýmsi miestom vstupu do EÚ pre mnohých prisťahovalcov. Aj menšie krajiny, ako napríklad Malta, sa obávajú z destabilizácie v dôsledku vyššieho tlaku prisťahovalcov prichádzajúcich k ich brehom. Dokonca, aj nové členské štáty sa stali prisťahovaleckými krajinami, ktoré lákajú obyvateľov od ich východných susedov, ako napríklad Ukrajina. Aj keď sa v tomto smere takmer všetky krajiny EÚ stali imigračnými krajinami, relatívna dôležitosť imigrantov v ich populácii je dosť odlišná.

Percentuálny počet migrantov je stále výrazne vyšší v krajinách na severozápade, ako v krajinách na juhozápade. Toto môžu do značnej miery vysvetľovať rozdiely v úrovni miezd. Pre migrantov je charakteristické, že sledujú sociálno-ekonomickú situáciu v hostiteľskej

krajine. V krajinách s vysokým príjmom v severozápadnej Európe je medzi prisťahovalcami vyšší percentuálny podiel ľudí s nižším vzdelaním, ako medzi občanmi týchto krajín. To je indikátorom o prileve ľudí s nižším vzdelaním, ktorí väčšinou obsadzujú nízko platené pracovné miesta. V krajinách s nízkym príjmom (východ EÚ) je podiel vysoko vzdelaných vyšší u cudzincov, ako u štátnych príslušníkov, čo naznačuje, že v týchto krajinách cudzinci obsadzujú voľné pracovné miesta na vyšších pozíciách. V krajinách na juhozápade EÚ je situácia viac diverzifikovaná, čo neumožňuje opísať ich jednoznačný obraz (OECD, 2005).

Otázka potom znie: či vysoký podiel prisťahovalcov (ako napríklad vo väčšine severozápadných krajín a čoraz viac v krajinách juhozápadnej EÚ) vedie k nedostatku sociálnej kohézie? Odpoveď je áno (EUMC, 2005), najmä v krajinách s vysokým podielom prisťahovalcov čelia vyššej miere nezamestnanosti a nižším úrovniam príjmov. Táto skutočnosť len podčiarkuje významnosť ukazovateľa HDP/Obyvateľa, ktorý vyzdvihujeme v tejto časti o sociálnej kohézii pre celkovú súdržnosť a nezamestnanosť v rámci EÚ.

Teórie o segregácii

Prevažná väčšina prisťahovalcov má len nízke vzdelanie a málo odborných skúseností. Preto majú tendenciu usadiť sa v mestských štvrtiach, kde je situovaná väčšina nízko kvalifikovaných pracovných príležitostí v oblasti výroby a služieb (oficiálnej a tieňovej ekonomiky). Toto predstavuje ďalší dôvod, prečo sa migranti usídľujú práve tam. V prvom rade sa snažia uplatniť s pomocou ľudí zo svojej krajiny pôvodu, ktorí sa prisťahovali skôr a vyznajú sa v zložitom administratívno-právnom prostredí danej krajiny.

Nárast prisťahovalcov v týchto mestských oblastiach je nasledovaný ďalšou koncentráciou, aj napriek tomu, že neexistuje dostatok pracovných príležitostí, ktoré by stimulovali tento fenomén. Motívom pre koncentráciu prisťahovalcov v týchto častiach predstavuje komplex vzájomnej súhry sociálnych väzieb, dostupnosťou nízko nákladového bývania, prístup k niektorým službám, a iné. Následne to vedie k priestorovej segregácii chudobných prisťahovalcov, ktorí sú často inej rasy ako bohatší občania danej krajiny.

Teórie segregácie:

- A. Súperenie o mestský priestor. Ľudia s najvyššími príjmami budú osídľovať oblasti s najlepším prístupom k mestskému a inému občianskemu vybaveniu. To má za následok koncentráciu bohatších ľudí v mestských centrách a v prímestských zónach.
- B. Externalita susedstva. Chudobní prisťahovalci sa budú koncentrovať v oblastiach, kde majú sociálne a rodinné väzby. Táto situácia smerujúca k segregácii sa ešte zhoršuje odchodom úspešnejších ľudí z týchto oblastí. Následne koncentrácia chudoby a nezamestnanosti v niektorých štvrtiach často vedie k zločinom a násiliu. Daný stav potom môže vytvárať „pasce biedy“ a ľudia žijúci v takej oblasti môžu byť diskriminovaní na trhu práce len na základe adresy. Tento nedostatok príležitosti následne môže viesť k veľkému predčasnému odchodu žiakov z týchto oblastí zo vzdelávacieho systému a k nízkej prispôsobivosti sa na trhu práce.
- C. Bytová politika samospráv. Relatívne decentralizovaná štruktúra miestnych samospráv vo väčšine krajín EÚ má za následok, že niektoré preferujú rozvoj súkromného sektora, zatiaľ čo iné kladú dôraz na verejné podporovanie sociálneho bývania, ktoré je prístupné menej solventným a chudobným obyvateľom.

Hlavné ekonomické zmeny, ku ktorým došlo v posledných desaťročiach predstavujú pokles pracovných miest vo výrobe, v dôsledku premiestnenia výroby do lacnejších krajín a nárast zamestnanosti v oblastiach vysoko kvalitných služieb (špecializácia v odvetviach s vysokou pridanou hodnotou). Nová situácia zmenila pracovné možnosti pre prisťahovalcov, ktorí sa zameriavajú na profesie v oblasti výroby. To spôsobilo vysokú mieru nezamestnanosti prisťahovalcov najmä v mestách, kde je nedostatočný počet nových pracovných možností, resp. neprimerané pracovné príležitosti v porovnaní s úrovňou ich kvalifikácie. Umocnili to ešte skutočné problémy miest, kde nebola dostatočne rozvinutá mestská bytová politika.

Migrácia a segregácia na regionálnej a miestnej úrovni

Takmer vo všetkých členských štátoch platí pravidlo, že podiel migrantov na celkovej populácii je vo všeobecnosti vyšší vo veľkých mestách. Koncentráciu prisťahovalcov do miest umocňuje ich ďalšia koncentrácia len v určitých štvrtiach týchto veľkomiest. To následne vedie k vzniku problémov segregácie. Segregácia je faktor, ktorý pretrváva vo väčšine veľkomiest EÚ, prevažne v metropolách severozápadnej Európy. Aj keď domácnosti v európskych veľkomestách bývajú z hľadiska príjmu menej priestorovo segregované než v Severnej Amerike, schéma tejto segregácie sa v rámci EÚ líši. Napríklad v Dánsku a Holandsku vykazujú najvyššie úrovne priestorovej koncentrácie najchudobnejšie domácnosti, zatiaľ čo vo Francúzsku, podobne ako v USA a Kanade, majú najväčšiu tendenciu sústreďovať sa v určitých oblastiach veľkomesta skôr tí najmajetnejší. Segregácia predstavuje v rámci EÚ obrovský problém a v priebehu posledných desaťročí sa situácia zhoršuje.

Sociálne vylúčenie

V EÚ sa pojem sociálneho vylúčenia stal intenzívne vnímaný. V priebehu času bol používaný v statickom aj dynamickom význame. Statický význam zobrazuje určitú mieru chudoby (núdze) a dynamický význam znázorňuje proces zvyšovanie chudoby (Vleminckx a Berghman, 2001).

Dôležité aspekty sociálneho vylúčenia predstavujú ich vzájomné kombinácie, ktoré umocňujú uväznenie v pasci chudoby. Dlhodobé pretrvanie v stave nezamestnanosti môže viesť k trvalej strate kvalifikácie, nakoľko sa zručnosti stanú zastarané v dôsledku rýchlych technologických zmien. Výsledný nedostatok odbornej kapacity potrebný na získanie dostatočného príjmu bráni ľuďom investovať do nových zručností. Chudoba je ešte obvykle sprevádzaná zlým bývaním, nízkou úrovňou spoločenského života a zlou zdravotnou situáciou. Nepriaznivá situácia často vedie k zadlženosti týchto skupín obyvateľstva a k problémom ako alkoholizmus a kriminalita. Následne je takmer nemožné pre tieto skupiny nájsť si prácu. Kombináciou uvedeného sa sociálne vylúčenie stáva často trvalým. Sociálne vylúčenie teda predstavuje multi-dimenzionálny koncept a obsahuje dve hlavné stránky. Prvý sa týka trhu práce, konkrétne prístupu k zamestnaniu a druhý možnosť spotrebovávať, teda prístup k tovarom a službám. Iné dôležité aspekty sa týkajú participácie v spoločenskom živote (spoločenské vzťahy), ktoré sú bežne dostupné obyvateľovi.

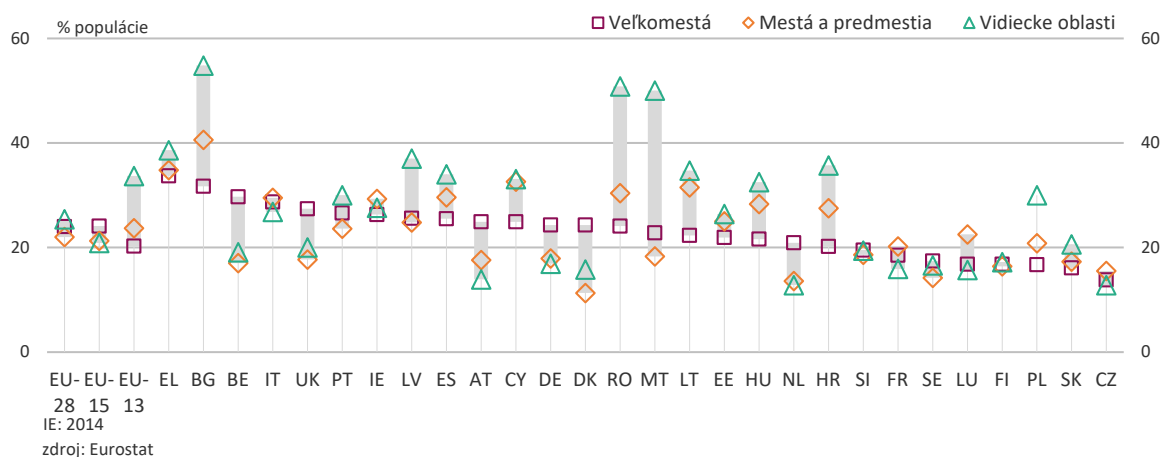
Na rozdiel od pojmu „kohézia“, ktorý sa dá sledovať použitím štatistík o disparitách v príjmoch medzi regiónmi, na termín „sociálne vylúčenie“ doteraz nebol nájdený jednoduchý štatistický ukazovateľ. Hlavná myšlienka však súvisí s nezamestnanosťou a nízkou schopnosťou dosahovať príjem. Chudoba predstavuje ďalší priamy ukazovateľ sociálneho vylúčenia. Chudoba vo všeobecnosti negatívne vplyva na schopnosť ľudí podieľať sa na kultúrnom a spoločenskom živote, a preto predstavuje ukazovateľ pre sociálne vylúčenie. Existuje viacero

definícií chudoby, niektoré ju sledujú v absolútnych normách ako dostupnosť potravín, bývania a oblečenia (Sen, 1983). Tie však nie sú relevantné pre krajiny s rozvinutou spoločnosťou.

Na meranie chudoby alebo sociálneho vylúčenia sa v EÚ používa súbor indikátorov. Hlavný indikátor pre osoby ohrozené chudobou alebo sociálnym vylúčením (AROPE) je kombináciou troch indikátorov:

- Indikátor ohrozenia chudobou (alebo relatívnou príjmovou chudobou) meria percento ľudí žijúcich v domácnosti s ekvivalentným disponibilným príjmom za predošlý rok nižším, než je hranica ohrozenia chudobou stanovená ako 60 % celoštátneho mediánu.
- Indikátor závažnej materiálnej deprivácie meria percento ľudí, ktorí v prieskume EU-SILC uviedli, že si nemôžu dovoliť ktorékoľvek 4 z 9 položiek zahrnutých v tomto prieskume. Týmto deviatimi položkami sú farebný televízor; práčka; telefón; auto; jedlo obsahujúce mäso, rybu alebo porovnateľnú zložku každý druhý deň; každoročná jednotýždňová dovolenka mimo domova; schopnosť vyhnúť sa nedoplatkom pri splácaní hypoték, platbe nájmu, účtov za služby, splátok prenájmu alebo pôžičiek; schopnosť vyžiť a schopnosť udržať v bydlisku primeranú teplotu.
- Indikátor života v domácnosti s veľmi nízkou intenzitou práce meria percento ľudí žijúcich v domácnostiach, kde ich členovia vo veku 18 – 59 rokov počas minulého roka pracovali iba 20 alebo menej percent času, ktorý by mohli venovať práci, pokiaľ mali počas roka zamestnanie na plný pracovný úväzok.

Ľudia identifikovaní ako ohrození chudobou alebo sociálnym vylúčením sú tí, ktorí sú zaznamenaní v rámci ktoréhokoľvek z týchto troch indikátorov.

Obrázok 8 – Podiel populácie ohrozenej chudobou alebo sociálnym vylúčením

Zdroj: Eurostat, 2019

V roku 2015 bola takmer štvrtina ľudí v EÚ evidovaná ako ohrozená chudobou alebo sociálnym vylúčením. V EÚ-13 je podiel ľudí ohrozených chudobou alebo sociálnym vylúčením vo vidieckych oblastiach značne vyšší než v mestách. V EÚ-15 je situácia opačná, tento podiel je vyšší v mestách než vo vidieckych oblastiach. Chudoba a sociálne vylúčenie sú v EÚ-13 na ústupe, ale zvyšujú sa v mestách v EÚ-15. Vidiecke oblasti majú menší podiel domácností s veľmi nízkou intenzitou práce, čo naznačuje, že hlavným dôvodom ich vyššieho ohrozenia

chudobou nie je ich nižšia zamestnanosť, ale ich nižšie príjmy alebo možno to, že zo svojich príjmov musia podporovať väčšie domácnosti.

Aj keď mestá obvykle poskytujú viac pracovných príležitostí, žije v nich vyšší podiel ľudí, ktorí žijú sami, než v iných oblastiach. Ak takýto človek príde o zamestnanie, intenzita práce v jeho domácnosti razom klesne na nulu, zatiaľ čo v domácnostiach s dvomi a viacerými ľuďmi si môže ďalšia osoba (osoby) z tejto domácnosti prácu udržať. Ďalšou relevantnou skutočnosťou je, že podiel ľudí narodených mimo EÚ je v mestách vyšší než vo vidieckych oblastiach, čo z dôvodu ich nižších mier zamestnanosti tiež obvykle zvyšuje počet domácností s nízkou intenzitou práce.

Sociálne vylúčenie na národnej úrovni

Sledovania porovnateľných štatistických údajov o chudobe poukazuje na fakt, že:

- krajiny s vysokou úrovňou príjmov a prepracovaným sociálnym systémom ukazujú nízku mieru chudoby. Krajiny s nízkymi príjmami a menej rozvinutým sociálnym systémom vykazujú vysoký podiel chudoby;
- najviac ohrozenými skupinami vo všetkých členských štátoch sú domácnosti na čele s nezamestnanou osobou (o to horšie ak nepracuje nikto), osamelí starší ľudia, osamelý rodič alebo matka, alebo menej vzdelaná osoba.

Hlavnú príčinu vzniku chudoby predstavuje pokles v príjmoch. Jeden z okamžitých, ale krátkodobých nástrojov na zabránenie je systém sociálnych dávok. Rozdiely v sociálnych systémoch určujú do značnej miery rozdiely medzi krajinami EÚ v zraniteľnosti voči chudobe a pri pretrvávaní chudoby (Layte a Whelan, 2003; Whelan a Maitre, 2005).

Sociálne vylúčenie na regionálnej úrovni

Chudobu je možné merať podielom osôb alebo domácností, ktoré dosahujú nízku úroveň príjmov. Aj keď je porovnateľnosť údajov o chudobe na medzinárodnej úrovni náročná (Stewart, 2003), tak je vidieť celkom jednoznačne rozdiel medzi centrom a perifériou. Najvyššia miera chudoby sa nachádza v okrajových oblastiach EÚ a najnižšie hodnoty chudoby sú v centre Európy (Holandsko, Belgicko, Luxembursko, časť západného Nemecka, východné Francúzsko a severné Taliansko). Regióny s nízkym priemerným príjmom budú mať pravdepodobne relatívne vyšší podiel chudobných obyvateľov ako regióny s vysokým priemerným príjmom.

Porovnávanie príjmov domácností s celoštátnym priemerom nie je najvhodnejšie, ale porovnanie s regionálnym priemerom je vhodnejšie z dvoch dôvodov. Po prvé, životné náklady sa môžu značne odlišovať vo veľkých urbanizovaných centrálnych oblastiach (napr. Bratislava), v porovnaní s viac rozptýlenou populáciou v menej centralizovanom regióne (napr. Kopanice). Po druhé, chudoba je relatívny pojem, takže referenčná skupina by mala byť zostavená z ľudí z rovnakých (porovnateľných) oblastí a nie ako celoštátny priemer. Ak vezmeme regionálny priemer ako benchmark, potom dichotómia centrum - periféria je takmer nepostrehnuteľná. Navyše, niektoré centrálné a hlavné regióny ako Paríž, Madrid a Viedeň sa ukazujú ako hlavné problémové regióny, čo v skutočnosti potvrdzuje predchádzajúce zistenia, že vo veľkých mestských aglomeráciách sa reálny problém chudoby týka významnej časti populácie.

Sociálne zabezpečenie

Ľudia sú konfrontovaní s celou radou neistôt a rizík, ktoré môžu ovplyvniť ich schopnosť dosahovať príjem. Strata príjmov v dôsledku nehôd (zdravotné postihnutie), môže vytlačiť ľudí do chudoby. Tradične boli tieto problémy zmiernené solidaritou vyplývajúcou z rodinných väzieb alebo charitou. V priebehu devätnásteho storočia začal štát preberať určitú zodpovednosť za dobré životné podmienky, najmä v oblasti dôchodkov pre starších ľudí. Táto pomoc nebola založená na charite, ale na oprávnenosti pre štátne sociálne transfery, ktoré vychádzali z potrieb a boli platené z daní, čo odrážalo solidaritu občanov v spoločnosti voči ostatným. Dôvody pre tieto činy mali často politický podtón, napríklad v Nemecku systém sociálneho zabezpečenia posilnil väzby občanov so znovu zjednoteným štátom. V iných krajinách prevládali teoretické argumenty o účinkoch produktivity. Ľudia, ktorí sú poistení proti základným rizikám chudoby majú sklon k vyšším podielom na národnom bohatstve tým, že sú viac inovatívni a produktívnejší, atď. Protiargument predstavujú riziká spojené s ochranou proti nezamestnanosti. Čím vyššia ochrana, tým nižšia je motivácia zamestnať sa v práci, kde je nutné vynaložiť náklady na premiestnenie alebo odborné vzdelávanie.

Po druhej svetovej vojne si členské krajiny EÚ vypracovali svoje národné sociálne systémy ochrany občanov, a to najmä proti strate príjmu v dôsledku nezamestnanosti, choroby, úrazu a starobe. Mnohé krajiny zabezpečili systém minimálneho príjmu pre tých, ktorí nemali žiadne prostriedky, čo do značnej miery navýšilo položky národných rozpočtov vyčlenených na sociálne zabezpečenie, uhrádzané daňovníkmi v danej krajine. Sociálne zabezpečenie je založené na národnej solidarite. Európska integrácia narušila základy tejto solidarity v mnohých prípadoch, počnúc voľným pohybom pracovníkov (Ferrer, 2006). Členské štáty EÚ na to zareagovali prijatím obmedzení voči európskej regulácii. Štáty sa zamerali na rozvoj svojich systémov v súvislosti s komplikáciami vyplývajúcimi z Európskej integrácie a špecifikovaním prípadov, kedy môžu neštátni príslušníci čerpať výhody zo systému sociálneho zabezpečenia v danej krajine. Teda z pohľadu Európskej politiky predstavuje sociálna ochrana exogénny faktor, aj keď ovplyvňuje rozdiely na úrovni EÚ.

Modely sociálnej ochrany

Vnútroštátne systémy boli vypracované nezávisle jeden od druhého, a vo veľmi odlišnom inštitucionálnom a kultúrnom prostredí. Preto nie je prekvapujúce, že sa od seba líšia v mnohých bodoch. Na základe vlastností celého radu ukazovateľov systémov sociálnej ochrany, sa dá konštatovať, že v EÚ existuje päť typov sociálnej ochrany, ktoré sú spojené s konkrétnou geografickou oblasťou v EÚ.

- Západný liberálny typ – verejný sektor je obmedzený len na financovanie skupiny, ktorá nemá žiadne ďalšie možnosti. Väčšina sa musí proti riziku poistiť, čo štát podporuje cez daňové zvýhodnenie (Veľká Británia a Írsko).
- Severský sociálny typ, v ktorom dominuje sociálno-demokratický názor. Veľká skupina obyvateľstva je kolektívne (cez verejné financie) poistená proti širokej škále rizík. Výhody sú pomerne veľkorysé. V záujme zachovať finančnú udržateľnosť systému, ponúka aktívna politika trhu práce cez mnohé stimuly znovu zapojenie sa do trhu práce. Typickí predstavitelia tejto skupiny sú škandinávské krajiny, Švédsko a Dánsko.
- Centrálny typ. Tento systém má racionálny základ. Jeho najvýraznejšou črtou je, že rôzne kvalifikované skupiny majú svoje osobitné zabezpečenia. Sektor verejných financií a regulácia podporujú odvetvové financovanie a tvorbu pravidiel. Tento systém

je často nazývaný aj ako korporátny. Používajú ho v Nemecku, Holandsku, Francúzsku a Belgicku.

- Južanský typ. V tejto skupine sú krajiny s obmedzenou záchrannou sieťou v oblasti prístupu k programom podpory príjmov. Politika v oblasti trhu práce nie je príliš rozvinutá. Na druhej strane, majú krajiny náročné dôchodkové systémy. Príkladom sú napríklad Grécko, Španielsko a Taliansko.
- Východný typ. V tejto skupine mali krajiny pred transformáciou veľmi komplikované systémy, ktoré charakterizovala veľmi veľká úroveň ochrany. Po zmene politického systému boli kapacity krajín financovať čo i len základné oblasti zabezpečenia veľmi obmedzené. Takže v súčasnej dobe majú tieto krajiny nízke hodnoty všetkých ukazovateľov zabezpečenia (napr. Poľsko a Maďarsko).

Dobrý indikátor na porovnanie jednotlivých typov predstavuje množstvo výdavkov na sociálnu ochranu. Pre vhodné porovnanie vývoja ochrany medzi krajinami ponúka prehľad sociálnych dávok na obyvateľa, a taktiež podiel dávok na celkovom HDP. Pri pohľade na platby za sociálne zabezpečenie na obyvateľa poukazujú na existenciu viacerých kategórií krajín:

1. Veľmi vysoká úroveň, ide o tradičné sociálne štáty vyspelej časti EÚ. (škandinávské krajiny, Nemecko, Francúzsko, Holandsko, Belgicko a Rakúsko).
2. Priemerná úroveň, kde nájdeme dva typy: Veľká Británia, ktorá má pomerne nízku úroveň ochrany v porovnaní s inými krajinami s vysokým podielom HDP na obyvateľa, čo je spôsobené možnosťou voľby systému. Ďalej je to Taliansko, vzhľadom na jeho nižšiu úroveň rozvoja.
3. Podpriemerná úroveň, to všetko kvôli nízkej úrovni rozvoja (stredozemie).
4. Veľmi nízka úroveň, najmä novšie členské štáty.

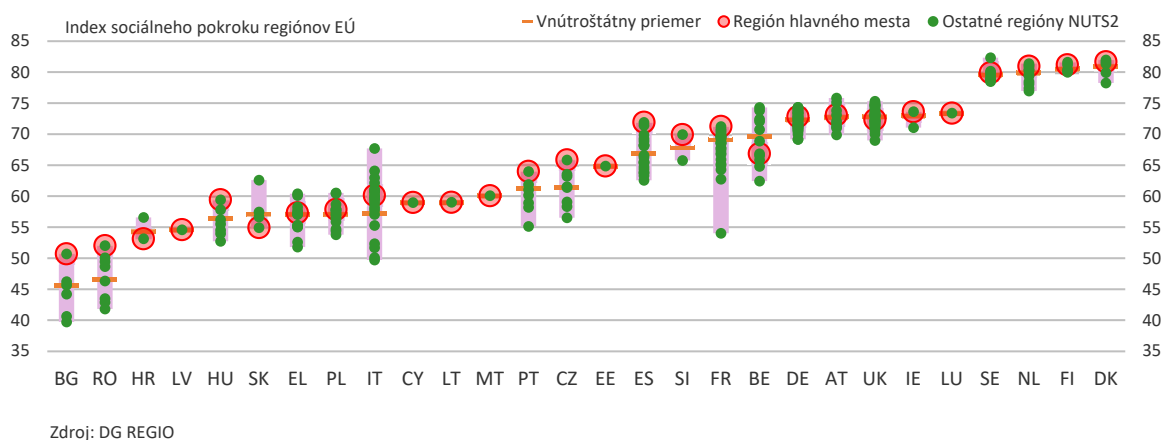
Sociálne výhody ako percento z HDP indikuje tiež, že ochrana je oveľa nižšia v chudobnejších členských krajinách, ako v bohatších. V grafickom vyjadrení má krivka úrovne ochrany tvar písmena S. Spočiatku má progresívnejší rast ako rast príjmu, ale od určitej úrovne príjmu má tendenciu ustáliť sa v bode nasýtenia. Dôvod stabilizácie je dvojaký. Po prvé, veľmi štedré dávky môžu mať negatívny vplyv na flexibilitu trhu práce. Po druhé, verejný systém zahŕňa poistenie len základných rizík a ďalšie necháva na súkromný sektor. Úroveň ochrany ovplyvňuje mieru do akej sú tieto systémy schopné znížiť chudobu. V bohatších krajinách sociálne transfery znižujú chudobu s približne 50-60 percentami, kým v menej bohatých členských štátoch sa tento údaj pohybuje okolo 40 percent.

Meranie sociálneho pokroku na regionálnej úrovni

Sociálny pokrok možno definovať ako schopnosť spoločnosti uspokojovať základné ľudské potreby obyvateľov, vytvárať základ pre zlepšovanie a udržanie kvality života ľudí a spoločenstiev a vytvárať podmienky umožňujúce ľuďom plne rozvinúť svoj potenciál. Z tejto definície vychádza globálny index sociálneho pokroku, ktorý meria sociálny pokrok na vnútroštátnej úrovni v približne 130 krajinách na celom svete. V snahe o kvantifikáciu sociálneho pokroku na regionálnej úrovni v EÚ nedávno Európska komisia uverejnila index sociálneho pokroku regiónov EÚ, ktorý s určitými úpravami vychádza z globálneho indexu sociálneho pokroku. Index sociálneho pokroku regiónov EÚ zohľadňuje súbor 50 sociálnych a environmentálnych indikátorov pochádzajúcich prevažne, no nie iba, z údajov Eurostatu. Cieľom indexu sociálneho pokroku regiónov EÚ je poskytnutie konzistentných, porovnateľných mier sociálnej a environmentálnej situácie relevantných z hľadiska politik vo

všetkých regiónoch NUTS 2. Pokrýva tri rozmery sociálneho pokroku – základné ľudské potreby, základy blaha občanov a príležitosti – z ktorých každý má štyri ďalšie súčasti.

Obrázok **Stupeň variability indexu sociálneho pokroku regiónov EÚ v rámci krajiny**

Obrázok 9 – Stupeň variability indexu sociálneho pokroku regiónov EÚ

Zdroj: DG REGIO, 2016

Záver a zhrnutie

- Teória o sociálnej súdržnosti je veľmi rozkúskovaná. Jej jednotlivé časti vysvetľujú konkrétne javy, ale neprichádza k záveru rozvíjať faktory, ktoré determinujú súdržnosť. Dlhodobejšie hodnotenie vývoja sociálnych rozdielov je náročné merať kvôli významným nedostatkom v dátach. Takže nie je možné vyvodzovať veľmi silné závery o sociálnej konvergencii alebo divergencii.
- V oblasti zamestnanosti a nezamestnanosti pretrvávajú výrazné rozdiely. V roku 2016 bola miera zamestnanosti po prvý raz vyššia ako pred krízou. V rámci EÚ sú však, pokiaľ ide o túto situáciu, veľké rozdiely. Predovšetkým členské štáty EÚ-13 čelia vysokej miere nezamestnanosti. V starých členských štátoch EÚ-15 je situácia diverzifikovaná. Miera zamestnanosti ľudí narodených v inej krajine EÚ je vyššia než u domáceho obyvateľstva. Miera nezamestnanosti v EÚ klesla na 6,3 % v roku 2019, čo je pod mierou 7 % z roku 2008. V niektorých krajinách je miera vyššia ako v roku 2008. Regionálne rozdiely v miere nezamestnanosti sa do značnej miery prestali zväčšovať. Problémom so získaním zamestnania však ešte stále čelia najmä ľudia do 25 rokov. Nezamestnanosť sa koncentruje predovšetkým vo veľkomestách. Počet úmrtí po prvý raz prekročil počet narodení v EÚ v roku 2015, čo posilňuje vplyv migrácie a mobility na regionálnu populáciu. Veľké rozdiely v miere nezamestnanosti a príjmoch v celej EÚ podnecujú ľudí, aby sa presťahovali a hľadali si lepšie pracovné príležitosti, alebo aby unikli nezamestnanosti a chudobe. K presunom dochádza prevažne z krajín EÚ-13 do krajín EÚ-15 a v rámci EÚ-13 z vidieckych regiónov do hlavného mesta a iných veľkých miest. Zmenu počtu obyvateľov čoraz viac ovplyvňuje migrácia. V EÚ žije 43 % populácie v regióne NUTS 3, ktorý za obdobie 2005 až 2015 prišiel o obyvateľov v dôsledku prirodzeného úbytku a takmer dve tretiny populácie EÚ-13 žijú v regióne s klesajúcim počtom obyvateľov. EÚ zaznamenala v prudký nárast počtu ľudí žiadajúcich o azyl, ktorý v roku 2015 aj v roku 2016 dosiahol 1,2 milióna žiadostí.

- Úroveň vzdelania sa veľmi líši v súlade s úrovňou HDP na obyvateľa. Tento vzťah platí pre krajiny, regióny a mestá. Rozdiely v oblasti vzdelanostnej úrovne sa znížili v priebehu času len mierne.
- Sociálne vylúčenie má niekoľko príčin, jedna z nich je chudoba. Riziko chudoby alebo sociálneho vylúčenia v EÚ kleslo späť na úroveň pred krízou. Chudoba a sociálne vylúčenie sú v EÚ-13 na ústupe, ale zvyšujú sa v mestách v EÚ-15. Napriek rastúcej koncentrácii pracovných príležitostí vo veľkomestách je podiel domácností s nízkou intenzitou práce najvyšší vo veľkomestách. Chudobné oblasti existujú dokonca aj v relatívne bohatších veľkomestách.
- Jednotlivé krajiny chránia svojich občanov s rôznymi modelmi sociálneho zabezpečenia. Úroveň zabezpečenia sa líši v závislosti od úrovne bohatstva krajiny. Rozdiely v prístupe k sociálnemu zabezpečeniu sa v EÚ postupne znižujú.

4. EKONOMICKÉ DISPARITY

Ekonomickú súdržnosť nie je možné zachytiť len jediným ukazovateľom a z tohto dôvodu je potrebné pracovať s radom relevantných ukazovateľov. Tie najvýznamnejšie ukazovatele vychádzajú z faktorov, ktoré určujú úroveň HDP na obyvateľa a predstavujú faktory, ktoré určujú adaptáciu štruktúry ekonomiky. Každý z použitých ukazovateľov popíšeme z pohľadu teórie a z výsledkov empirických štúdií do ich konkrétneho rozvoja. Tie nám umožnia identifikovať regióny, ktoré čelia najväčším problémom a vypracovať indikátory pre typ politických opatrení, ktoré by mohli byť použité k tomu, aby podnecovali podniky investovať do takýchto regiónov. Kapitola je štruktúrovaná nasledovne: najskôr poukazuje na neustále zmeny v odvetvovej štruktúre priemyslu, a to z pohľadu zloženia aktivít s vysokou a nízkou pridanou hodnotou. Osobitná pozornosť je venovaná aspektom vedomostnej ekonomiky. Ďalej to bude analýza špecializácie regiónov a koncentrácia ekonomických aktivít v európskom priestore. Potom skúmanie správania sa nadnárodných firiem z hľadiska priamych investícií (PZI). Tento ukazovateľ je veľmi vhodný na zvýraznenie zmien z hľadiska umiestnenia priemyslu. Nakoniec migrácia priemyslu, ktorá poskytuje presnejší obraz, nakoľko sa zaoberá konkrétnym presunom podnikov. Kapitulu uzatvárajú krátke stanoviská, ktoré sumarizujú hlavné závery.

Koncepcia ekonomickej kohézie nie je konkrétne definovaná ani v literatúre, ani v dokumentoch o kohéznej politike. Najčastejšie používaný kontext predpokladá existenciu ekonomickej súdržnosti, ak sú poukladané jednotlivé časti (regióny) do celkového európskeho hospodárstva tak, že môžu obstať v medzinárodnej konkurencii.

Myšlienka zlepšenia ekonomickej kohézie je taká, že disparity v oblasti konkurencieschopnosti sa znížia, čo znamená, že slabé regióny sú schopné dobiehať silné. V celom rade dokumentov sa pojem ekonomickej a sociálnej súdržnosti zhoduje s disparitami v HDP. To znamená, že HDP sa považuje za hlavný ukazovateľ ekonomickej súdržnosti. HDP na obyvateľa je zložený ukazovateľ. Úroveň HDP na obyvateľa závisí od zmien jednotlivých zložiek ekonomických faktorov, ktoré sú ovplyvňované celým radom ďalších faktorov, ktoré určujú konkurencieschopnosť. Konkurencieschopnosť je zvyčajne meraná úrovňou produktivity, ktorá je hlavným určujúcim faktorom úrovne HDP na obyvateľa. Rozdiely v produktivite sú značne závislé od dvoch zložiek:

Výrobná štruktúra

Vysvetlenie je možné ilustrovať na nasledujúcom príklade. Niektoré odvetvia sa vyznačujú nízkou produktivitou a zachovávajú si nízku pridanú hodnotu, ako napríklad poľnohospodárstvo situované v horských oblastiach, alebo odvetvia spracovateľského priemyslu tradičných výrobkov. Iné sektory sa vyznačujú vysokou produktivitou a udržiavajú si vysokú pridanú hodnotu, ako výroba lietadiel, alebo oblasť služieb odborného poradenstva pri fúziách a akvizíciách.

Regióny, ktoré sa špecializujú na práce s vysokou pridanou hodnotou budú vykazovať vysoké úrovne príjmov. Napríklad, vysoká produktivita vo finančníctve a obchode prispieva k dobrej výkonnosti mnohých mestských oblastí. Regióny špecializujúce sa na aktivity s nízkou pridanou hodnotou budú vykazovať nízke úrovne príjmov. Napríklad, vysoký stupeň závislosti na poľnohospodárstve vysvetľuje relatívne slabý výkon mnohých vidieckych oblastí.

Výrobné prostredie

Vysoká kvalita pracovných síl má pozitívny vplyv na produktivitu vo všetkých odvetviach. To isté platí pre ostatné regionálne charakteristiky, ako úroveň a kvalita dopravnej a vzdelávacej infraštruktúry. Ostatné dôležité elementy predstavujú faktory, ktoré určujú stupeň inovácie, dynamiku podnikateľského prostredia, a iné.

Na zabezpečenie rozvoja ekonomickej súdržnosti je potrebné sústrediť sa na prvý súbor faktorov súvisiacich s výrobnou štruktúrou. Prvky ovplyvňujúce výrobné prostredie súvisia hlavne so sociálnou a teritoriálnou kohéziou. Správne posúdenie determinantov ekonomickej súdržnosti je veľmi dôležité najmä pre tvorcov samotnej politiky. Cieľ zvýšiť produktivitu v regiónoch s podpriemernou úrovňou môže byť dosiahnutý tým, že sa stimuluje rozvoj odvetví s vysokou tvorbou pridanej hodnoty. V tom zmysle je kľúčové pochopiť, aké sú preferencie podnikov pri umiestnení odvetví s vysokou pridanou hodnotou.

Hospodárska reštrukturalizácia

Súčasná situácia štruktúry hospodárstva predurčuje šance pre budúci rast. Možno predpokladať, že regióny, kde sú zastúpené dynamicky sa rozvíjajúce odvetvia, budú mať lepšie možnosti pre rozvoj, ako regióny, kde sa priemyselná základňa skladá z odvetví, ktoré vykazujú nízku dynamiku, alebo dokonca viditeľný pokles dynamiky.

Preniknutie do podstaty vecí dalo možnosť vzniknúť takzvanej „shift-share“ analýze, nazývanej aj analýza zmeny. Tento prístup rozdeľuje regionálny rast zamestnanosti do niekoľkých elementov:

- Prvý element - štruktúra a zloženie hospodárstva naznačuje, že rast regiónu by teoreticky nastal v prípade, ak by všetky jeho odvetvia rástli rovnakou mierou, ako na národnej úrovni. Rozsah podielovej zložky je závislý od stupňa popisu sektorového zloženia. V rámci kovovýroby existujú veľké rozdiely medzi oblasťami s vysokou a nízkou pridanou hodnotou (napr. zdravotné elektronické zariadenia) a ďalšie tradičné s nízkou pridanou hodnotou (napríklad ťažba kovov). V oblasti služieb môžeme pozorovať podobné rozdelenie, napr. služby cestovného ruchu všeobecne predstavujú strednú úroveň produktivity v porovnaní s vysokou úrovňou produktivity finančného sprostredkovania. Teda úroveň z ktorej sa analyzuje priemyselná štruktúra má vplyv na ukazovatele regionálnej výkonnosti.
- Druhý prvok predstavuje umiestnenie. Uvádza rozdiely medzi teoretickým a skutočným pozorovaným rastom. Tento rozdiel sa pripisuje faktorom, ktoré sú špecifické pre región, kde sú ekonomické aktivity umiestnené (tiež nazývaný ako profil lokalizácie). Majú tendenciu viesť k rozdielom produktivity naprieč všetkými sektormi (siesta, počasie, dĺžka dňa).

Rozdiel medzi nimi nie je tak jednoznačný, ako by sa na prvý pohľad zdalo. V skutočnosti, niektoré faktory, ktoré stimulujú produktivitu súvisia so štruktúrou výroby. Ukazovatele zručnosť regionálnej pracovnej sily a úroveň vzdelávacích zručností sú úzko spojené so štruktúrou ekonomických aktivít, nakoľko najmä odvetvia s vysokou pridanou hodnotou zamestnávajú relatívne vyššie vzdelaných ľudí a dosahujú vyššiu úroveň inovácií (ES, 1999).

Sektorová zmena

V posledných 50 rokoch prešlo hospodárstvo EÚ intenzívnou ekonomickou transformáciou, ktorá zásadne zmenila jeho odvetvovú štruktúru hospodárstva. Neustály proces reštrukturalizácie je poháňaný technologickými zmenami a vedie k vzniku nových (napr. internetových služieb) a pádu starých (napr. textilných) podnikateľských činností. Na tejto dlhodobej zmene participovali všetky krajiny a regióny EÚ. Zmena však nie je jednotná. Hlavné posuny nastali v regionálnom rozložení odvetví a činností s nízkou a vysokou pridanou hodnotou. Analýza posunu a miery po povojnovom období (Molle, 1997) pre EÚ-15 ukázala nasledovné charakteristické vlastnosti:

- vysoko rozvinuté (centrá) regióny vykazujú nepretržite nižšiu výkonnosť, ako by sa mohlo očakávať z hľadiska ich priemyselnej štruktúry;
- málo rozvinuté (periférne) regióny nepretržite zlepšujú svoju priemyselnú štruktúru.

Spoločne tieto zmeny vyvolali konvergenciu. V priemere je rozloženie aktivít s vysokou a nízkou pridanou hodnotou teraz viac vyvážené ako pred 50 rokmi. Existuje mnoho faktorov, ktoré spoločne prispeli k tomuto výsledku. Jeden z hlavných faktorov môže byť aj zvýšená hospodárska integrácia. Lepší prístup na trhy EÚ umožnil firmám v zaostalých krajinách a regiónoch využiť v plnom rozsahu ich výhody v oblasti nákladov a na tomto základe vybudovať potrebné know-how, ktoré je nevyhnutným predpokladom pre úspešnú reštrukturalizáciu, a tým pre rast produktivity a dobiehanie. Ilustratívny je v tomto ohľade taliansky priemysel s bielou technikou (chladničky, práčky, atď.), ktorý v 1960 a 1970 využil výhodu nákladov a inovácií prostredníctvom ktorých získal prístup na trhy ostatných členských krajín (Owen, 1983). V oblasti služieb prosperujúci turistický priemysel umožnil mnohým periférnym krajinám prechod z poľnohospodárstva (s nízkou pridanou hodnotou) na služby (so strednou pridanou hodnotou). Procesy zmien umiestnenia jednotlivých kategórií ekonomických aktivít pokračujú v posledných desaťročiach v celej EÚ (napr. Molle, 1997, 2006).

Táto zmena bola veľmi významná aj pre nové členské štáty. Stará štruktúra zdedená z komunistického obdobia (predovšetkým na základe centrálne stanovenej industrializácie) bola po prevrate transformovaná na trhové hospodárstvo s prístupom na trhy EÚ-15. V mnohých regiónoch, kde sa sústreďoval ťažký priemysel si adaptácia týchto odvetví vyžiadala takmer vždy výrazné prepúšťania, v mnohých prípadoch dokonca zatváranie podnikov aj prepúšťanie zamestnancov. V tradične pracovne intenzívnych odvetviach bola vykonaná reorganizácia tak, aby boli konkurencieschopné na trhu EÚ. Najdramatickejší posun sa zaznamenal v sektore služieb.

Bývalá byrokratická štruktúra bola nahradená trhovo orientovanými službami, ktoré sú nevyhnutné pre správne fungovanie modernej ekonomiky. Navyše nové priame zahraničné investície pomohli k zvýšeniu technickej úrovne, a tým aj priemernej produktivity. Môžeme konštatovať, že rýchlosť obnovy priemyselnej štruktúry v zaostalých regiónoch je dôležitým faktorom vysvetľujúcim konvergencie úrovne bohatstva národných a regionálnych ekonomík v EÚ.

Znalostná ekonomika

Cieľom EÚ je stať sa najkonkurencieschopnejšou vedomostnou ekonomikou na svete. Tento ambiciózny cieľ vyvoláva niekoľko otázok (Cooke, 2002).

Čo znamená vedomostná ekonomika? Odpovedať na túto otázku môžeme najlepšie porovnaním znalostnej (vedomostnej) ekonomiky s tradičnou. Tradičná je charakterizovaná premenou prírodných zdrojov (poľnohospodárskych a banských) na priemyselné výrobky. Revolúcia v automatizácii viedla materiálovo založenú ekonomiku k dokonalosti, a to viedlo k úsporám z rozsahu, a teda koncentrácii. Vznik znalostnej ekonomiky bol umožnený na základe informačno-telekomunikačnej revolúcie. To vytvorilo prostredie, v ktorom sú informácie rozptýlené a ľahko dostupné. Aké ekonomické aktivity sú zastúpené v znalostnej ekonomike? Na otázku neexistuje jednoduchá odpoveď. Vedomosti predstavujú všade prítomný element a v súčasnosti sú nevyhnutné najmä v tradičných odvetviach ako spracovanie potravín a aplikácia nových poznatkov z biologicko-lekárskeho vied. V prvom rade vedomostná ekonomika predstavuje činnosti, ktoré sú do veľkej miery oddelené od hmotnej materiálnej bázy, ako napr. vývoj softvéru alebo internetové služby. Nie je jednoduché opísať vedomostnú ekonomiku zo štatistického hľadiska, nakoľko absentujú dostatočné údaje. Údaje, ktoré môžeme považovať z hľadiska našej definície za približujúce sa k vedomostnej ekonomike predstavujú zamestnania vo vedomostne intenzívnych odvetviach. Prostredníctvom sektorových údajov je možné pozorovať existujúce rozdiely v EÚ medzi krajinami a regiónmi s vysokým podielom vedomostnej ekonomiky a krajinami s nízkym podielom.

Výrobné aktivity krajín sú zoskupené do troch technologických tried: vysoká, stredná a nízka. Môžeme sledovať veľmi jasný obraz zamerania jednotlivých členských krajín EÚ. Krajiny na severe sa špecializujú na technologicky vyspelú (high-tech) výrobu, južné krajiny sú na polceste k tomuto procesu, zatiaľ čo na východe EÚ sa stále sústreďuje technologicky zaostalejšia produkcia a výroba. Údaje v strednej kategórii vypovedajú menej, nakoľko indikujú čiastočnú špecializáciu v porovnaní so severom.

Na regionálnej úrovni sú údaje ešte menej kompletne. Na základe údajov z EÚ-15 a rozdelení troch kategórií špecializácie: vysokej, strednej a nízkej (Cooke a de Laurentis, 2002), môžeme pozorovať detailne dva extrémny. Medzi regiónmi, ktoré dosahujú najvyšší podiel znalostnej ekonomiky nájdeme v Severnej Európe:

- hlavné mestá a metropolitné oblasti, ktoré sú vedúcimi národnými a medzinárodnými centrami v oblasti financií, médií a technológie (napr. Štokholm, Londýn, Helsinki, Brusel);
- regióny s moderným priemyslom a výskumnými centrami, regióny so značným podielom automobilových alebo informačno-komunikačných technológií.

Na druhom konci medzi regióny, ktoré dosahujú najnižší podiel znalostnej ekonomiky, nájdeme regióny v južnej Európe, v ktorých prevláda:

- poľnohospodárstvo: regióny s mestami, ktoré sa špecializujú na poľnohospodárstvo a výrobu z tradičných zdrojov ako potraviny a textil (stredné Grécko, sever Portugalska, stredné Španielsko);
- cestovný ruch: regióny s nádhernou krajinou a morom (napr. Algarve, Murcia). Tiež ostrovné regióny v blízkosti medzinárodných hraníc v EÚ.

Podobnú situáciu je možné pozorovať aj v EÚ-13, kde v niektorých centrách (hlavných miest) pozorujeme koncentráciu znalostných činností (znalostná ekonomika) a v odľahlých oblastiach stále dominujú tradičné činnosti. Záverom môžeme konštatovať existenciu významných rozdielov v rozvoji znalostnej ekonomiky v rámci EÚ.

Koncentrácia ekonomických činností

Ekonomické činnosti nie sú priestorovo rovnomerne rozložené. Práve naopak môžeme pozorovať územia, kde dochádza k veľkej koncentrácii hospodárstva a oblasti, ktoré sú takmer ekonomicky prázdne. Je dôležité vedieť, či má územie tendenciu smerovať k väčšej alebo menšej koncentrácii ekonomických aktivít. Existuje niekoľko teórií, ktoré sa snažia vysvetliť koncentráciu ekonomických činností v konkrétnych regiónoch.

Tradičná obchodná teória predpokladá, že ekonomickou integráciou sa zvýši špecializácia krajín a regiónov v niektorých oblastiach priemyslu. Rozdelenie v priestore potom determinuje množstvo výrobných faktorov, prírodných zdrojov a technológie (komparatívna výhoda). Krajiny s vysokým potenciálom kvalifikovanej pracovnej sily a vysokými nákladmi na prácu budú mať tendenciu sa špecializovať v kapitálovo-intenzívnych odvetviach. Na druhej strane krajiny s nízkymi nákladmi na prácu sa budú špecializovať v pracovne intenzívnom priemysle. Výsledkom je koncentrácia inovatívneho priemyslu v krajinách s vysokou mierou kapitálu a koncentrácia tradičného priemyslu (strojárstvo) vo viacerých okrajových krajinách. Ekonomickou integráciou sa vytvára väčšie hospodárske územie a priemysel sa presúva do krajín a regiónov, kde sú najpriaznivejšie podmienky so zreteľom na aktuálnu situáciu na trhu. Integráciou sa zvyšuje špecializácia regiónov v konkrétnych odvetviach. To však závisí od špecifických požiadaviek podnikov, ktoré tvoria odvetvie kam umiestnia svoje zdroje (napr. pracovná sila), a teda či integrácia povedie k vyššej koncentrácii.

V novej obchodnej teórii sa kladie dôraz od efektivity zmeny k efektivite výroby. To ovplyvňuje napríklad pracovná sila s jej zručnosťami, úroveň technológií, rastúce výnosy z rozsahu a strategické opatrenia hospodárskych subjektov v technologických a inštitucionálnych inováciách. Nová obchodná teória je založená na predpoklade, že komparatívnu výhodu možno získať na základe udržateľných činností. Teda, komparatívnu výhodu už nedeterminujú prírodné zdroje alebo zásoby, ako to predpokladá tradičná teória obchodu. Odvetvia s vysokou mierou inovácií sa budú koncentrovať v krajinách s vysokým príjmom. Táto koncentrácia je vyvolaná: technológiou (úspory z rozsahu), faktormi zo strany dopytu (koncentrácia dôležitých priemyselných klientov v týchto krajinách) a faktormi zo strany ponuky (koncentrácia organizácií vedy a výskumu, koncentrácia špecializovaných prác).

Výskum a inovácie

V ekonomickej literatúre je široko zdokumentované, že výskum a inovácie zohrávajú rozhodujúcu úlohu v určovaní hospodárskej výkonnosti krajín a regiónov. Inovácie vo všeobecnom zmysle zahŕňajú inovácie produktu, procesu, trhu a organizácie, považujú sa za jeden z hlavných motorov hospodárskeho rastu, zamestnanosti a environmentálnej udržateľnosti, a majú preto rozhodujúci význam pre sociálny pokrok aj pre prosperitu. Inovácie sú najmä významnou hnacou silou dlhodobého rastu produktivity a ako také sú rozhodujúce pre udržanie konkurencieschopnosti podnikov.

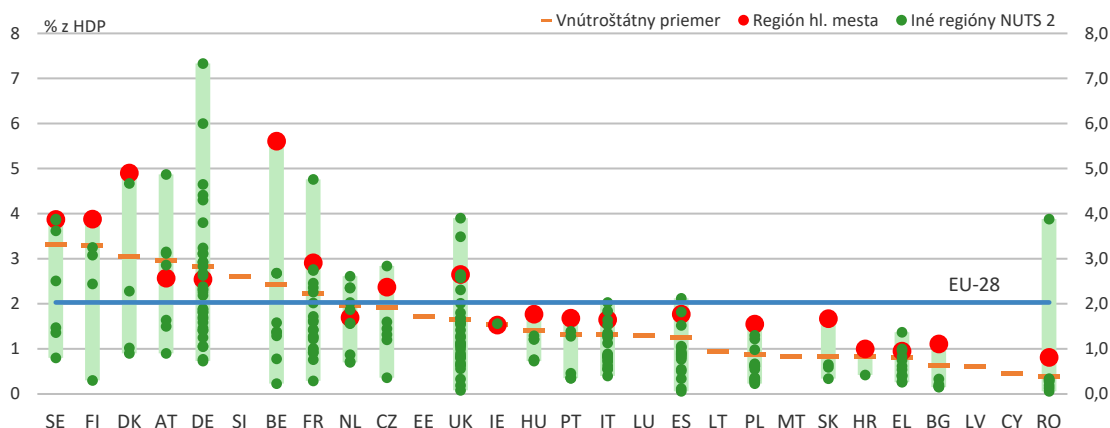
Meranie novátorstva je zložitý. Jedným z mála dostupných indikátorov a zároveň najpoužívanejším indikátorom je počet patentových prihlášok. Hoci nie je dokonalý, pretože

pokrýva iba inovácie, ktoré možno patentovať a v prípade EÚ iba tie, ktoré sa zaregistrujú na Európskom patentovom úrade. Metropolitné oblasti obvykle ponúkajú prostredie, ktoré je obzvlášť žižlivé k zavádzaniu nových myšlienok, produktov a procesov. Veľké množstvo literatúry vysvetľuje, prečo je v prípade mestských oblastí vyššia pravdepodobnosť, že budú inovatívnejšie než iné. Medzi uvádzanými dôvodmi sú prítomnosť kreatívnej a kvalifikovanej pracovnej sily, špecializovaných klastrov hospodárskej činnosti, univerzít a výskumných inštitútov (Európska komisia a Program OSN pre ľudské sídla (2016)).

Jedným z najdôležitejších indikátorov pri posudzovaní inováčnej kapacity je úroveň výdavkov na výskum a vývoj, ktoré sú zvyčajne nevyhnutnou podmienkou technického napredovania.

Výdavky na výskum a vývoj v EÚ-28 dosiahli približne 2 % HDP v roku 2014, čo ani zďaleka nepostačuje na zmenšenie rozdielu oproti iným vysoko rozvinutým ekonomikám, najmä Japonsku (kde tieto výdavky v roku 2014 dosahovali 3,5 % HDP) alebo USA (kde boli na úrovni 2,7 % HDP v roku 2013). Regióny v EÚ-15 majú v priemere o niečo vyššie výdavky na výskum a vývoj (2,1 % HDP v roku 2014) než regióny EÚ-13 (1,8 % HDP).

Vo všeobecnosti teda možno povedať, že regióny s najvyššími výdavkami na výskum a vývoj sú tie najrozvinutejšie a vo väčšine prípadov šlo o tie, v ktorých leží hlavné mesto. Z 20 regiónov s najvyššími výdavkami malo 19 regiónov HDP na obyvateľa vyšší než 100 % priemeru EÚ.

Zdroj: Eurostat, výpočty GR REGIO

Obrázok 10 – Celkové výdavky na výskum a vývoj v roku 2014

Zdroj: Eurostat, výpočty DG REGIO, 2015

Výdavky na výskum a vývoj v roku 2014 prekročili cieľ stratégie Európa 2020 vo výške 3 % len v 30 regiónoch, z ktorých všetky boli v EÚ-15. V rozvinutejších regiónoch to bolo v priemere menej než 1 percentuálny bod pod cieľovou hodnotou, zatiaľ čo v menej rozvinutých regiónoch boli tieto výdavky o vyše 2 percentuálne body pod cieľovou hodnotou. Regionálny prehľad výsledkov inovácie vo všeobecnosti potvrdzuje veľkú rozmanitosť regiónov z hľadiska výkonnosti v oblasti inovácií, čo poukazuje na skutočnosť, že inovácie majú silný regionálny rozmer. Preto je potrebné aby opatrenia na podporu inovácií, vrátane programov politiky súdržnosti pri navrhovaní druhu podpory, ktorá sa má poskytnúť, výslovne zohľadňovali regionálne alebo miestne súvislosti.

Vzdelanie a kvalifikácia pracovnej sily

Pracovná sila s dobrým vzdelaním je kľúčom k hospodárskemu rozvoju a prosperite. Vyššie vzdelanie podnecuje sociálnu mobilitu a zvyšuje vyhliadky na získanie zamestnania. Produktivita vo veľkomestách je vyššia než v menších mestách alebo vidieckych oblastiach s nižšími hustotami obyvateľstva. Sčasti je to dôsledkom rozdielov v charakteristikách miestnej pracovnej sily, ktorá má v priemere vyššie vzdelanie a kvalifikáciu, vďaka čomu sú daní pracovníci produktívnejší bez ohľadu na to, kde žijú alebo pracujú (OECD, 2015).

Veľké metropolitné oblasti sú domovom niektorých najproduktívnejších a najinovatívnejších spoločností, ktoré väčšinou pôsobia v oblasti služieb, IKT, zdravotnej starostlivosti a vyššieho vzdelávania (OECD, 2014). Výrobné firmy sídlia vo veľkomestách sa obvykle zameriavajú na inovácie a výrobu vyžadujúcu si vysokú úroveň kvalifikácie. Vo veľkomestách ležia iba ústredia výskumných centier veľkých firiem. Nie je preto prekvapením, že mzdy, ktoré vyplácajú firmy v obchodovateľných klastroch nachádzajúcich sa v mestských oblastiach, sú obvykle vyššie než mzdy v redšie osídlených oblastiach. Opačný koniec spektra ako veľkomestá predstavujú vidiecke ekonomiky. Často sa sústreďujú na poľnohospodársku výrobu alebo ťažbu prírodných zdrojov (OECD, 2016). Výroba v týchto oblastiach je zvyčajne vo „vyspelejších“ častiach výrobného procesu s využitím osvedčených technológií. Relatívne málo pracovnej sily v oblastiach s nízkou hustotou obyvateľstva zvyčajne, na rozdiel od veľkých aglomerácií, znamená špecializáciu iba na niekoľko činností.

Prístup na trh

Investície do dopravnej infraštruktúry sa v širokej miere používajú na podporu hospodárskeho rozvoja, ale ich skutočný vplyv na hospodárstvo je zložitejší a ťažko predvídateľný. Viackrát sa v krajinách EÚ stalo, že sa prognózy dopytu po doprave, vypracované ešte pred výstavbou samotnej infraštruktúry a slúžiace na odôvodnenie danej investície, ukázali ako príliš optimistické. V zásade platí, že zníženie dopravných nákladov by malo podnietiť obchod a hospodársky rast. Teória novej ekonomickej geografie regionálneho rozvoja však varuje, že zlepšenie dopravných spojení medzi dvomi mestami nemusí nevyhnutne pomôcť obom z nich, ani keď sa tým celkovo zlepši produktivita. Napríklad, ak sa mesto s menej efektívnymi firmami prepojí s mestom s efektívnejšími firmami, druhé spomenuté mesto by mohlo ovládnuť trh v prvom, čo tam povedie k zníženiu hospodárskej činnosti. Regionálny prístup na trhy po cestách je daný prevažne priestorovým rozložením obyvateľstva. Vzdialený región bude mať vždy menší trh, a to aj napriek rozsiahlym investíciám do ciest. Preto investícia do dopravy, najmä v oblastiach s rozvinutou sieťou, nemôže radikálne zmeniť prístup na trh.

Digitálne siete

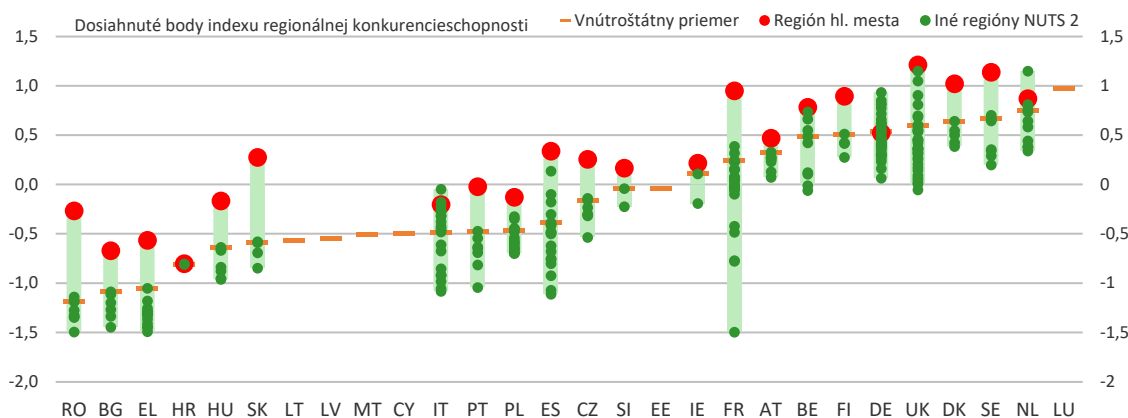
Prístup k vysokokapacitným telekomunikačným sieťam je životne dôležitý pre konkurencieschopnosť a rast. Používanie digitálnych služieb a schopnosť úspešne fungovať v globálnom podnikateľskom prostredí čoraz častejšie závisí od rýchlych a účinných širokopásmových pripojení. Infraštruktúra IKT je preto hlavným určujúcim faktorom rozvoja potenciálu regiónov EÚ. Najviac prosperujúce regióny sú v tomto ohľade spravidla už dobre vybavené, stále sú tu však veľké nedostatky v mnohých menej prosperujúcich regiónoch, ako aj veľké rozdiely medzi mestskými a vidieckymi oblasťami.

Index regionálnej konkurencieschopnosti

Index je navrhnutý tak, aby zachytával rôzne dimenzie konkurencieschopnosti regiónov NUTS 2 a predstavuje prvé meradlo poskytujúce pohľad na túto problematiku na úrovni celej EÚ.

Tento index vychádza z definície regionálnej konkurencieschopnosti z pohľadu firiem aj obyvateľov (Dijkstra a kol., 2011): Regionálna konkurencieschopnosť je schopnosť regiónu ponúknuť atraktívne a udržateľné prostredie pre firmy a obyvateľov, ktorí v ňom žijú a pracujú.

Z výsledkov indexu regionálnej konkurencieschopnosti za rok 2016 je badateľná polycentrická schéma, v ktorej sú oblasti hlavných miest a ďalšie metropolitné oblasti hlavnými centrami konkurencieschopnosti. Vo väčšine severozápadných oblastí sú evidentné účinky presahovania konkurencieschopnosti metropolitných oblastí, na východe a na juhu však menej. V niektorých krajinách sú regióny hlavných miest obklopené podobne konkurencieschopnými regiónmi, čo naznačuje prítomnosť účinkov presahovania, ale v mnohých iných krajinách sú regióny susediace s hlavným mestom omnoho menej konkurencieschopné. Dôležitou otázkou do budúcnosti je, či vysoká výkonnosť príslušných regiónov hlavných miest a ďalších metropolitných regiónov pomôže zvýšiť výkonnosť susediacich regiónov, alebo či sa rozdiel medzi nimi prehĺbi.

Zdroj: Annoni a kol. (2017)

Obrázok 11 – Index regionálnej konkurencieschopnosti v roku 2016

Zdroj: Annoni a kol., 2017

Najkonkurencieschopnejšími v rámci jednotlivých krajín sú obvykle regióny hlavných miest, ale neplatí to pre Nemecko, Taliansko a Holandsko. V niektorých krajinách, najmä v Rumunsku, v Grécku, na Slovensku, v Bulharsku a vo Francúzsku, je rozdiel medzi regiónom hlavného mesta a ostatnými obzvlášť markantný. Veľký rozdiel tohto druhu je vo všeobecnosti dôvodom na obavy, pretože vytvára značný tlak na región hlavného mesta, pričom zdroje v iných regiónoch môžu zostávať nevyužitú.

Index regionálnej konkurencieschopnosti podľa Annoni a kol. (2017). zohľadňuje súbor 74 prevažne regionálnych indikátorov. Tvorí ho 11 pilierov pokrývajúcich rôzne aspekty konkurencieschopnosti, ktoré sa delia do troch skupín: základ, efektívnosť a inovácie.

- Skupina Základ zahŕňa päť pilierov: (1) inštitúcie, (2) makroekonomická stabilita, (3) infraštruktúra, (4) zdravie a (5) základné vzdelávanie, ktoré predstavujú najdôležitejšie základné hnacie motory pre všetky typy hospodárstiev.
- S rozvojom regionálneho hospodárstva a zvyšovaním jeho konkurencieschopnosti sa ku slovu dostávajú faktory týkajúce sa kvalifikovanejšej pracovnej sily a efektívnejšieho trhu práce, ktoré sú zo skupiny Efektívnosť. Tá zahŕňa tri piliere: (6) vysokoškolské vzdelávanie, odborná príprava a celoživotné vzdelávanie, (7) efektívnosť trhu práce a (8) veľkosť trhu.
- Na najpokročilejšom stupni rozvoja sú hnacie motory zlepšovania zo skupiny Inovácie, ktorú tvoria tri piliere: (9) technologická pripravenosť, (10) znalosti v oblasti podnikania a (11) inovácie.

5. KOHÉZNA POLITIKA

Cieľom kapitoly je priblížiť historický vývoj regionálnej, resp. kohéznej politiky, jej princípy, spôsob programovania a implementácie, nástroje regionálnej politiky a jej inštitucionálne zabezpečenie na európskej, národnej a regionálnej úrovni.

5.1. História regionálnej (kohéznej) politiky EÚ

1957	Signatárske krajiny Rímskej zmluvy v jej preambule konštatujú, že je potrebné „posilniť jednotu ekonomík a zaistiť ich harmonický rozvoj znižovaním existujúcich rozdielov medzi jednotlivými regiónmi a zmiernením zaostalosti znevýhodnených regiónov“.
1958	Založenie dvoch sektorových fondov: Európskeho sociálneho fondu (ESF) a Európskeho poľnohospodárskeho usmerňovacieho a záručného fondu (EPUZF).
1975	Vznik Európskeho fondu regionálneho rozvoja (EFRR), ktorý slúži na prerozdeľovanie časti rozpočtových príspevkov členských štátov na rozvoj najchudobnejších regiónov.
1986	Jednotný európsky akt vytvára podmienky pre reálnu politiku súdržnosti, ktorá má pomôcť krajinám južnej Európy a iným znevýhodneným regiónom pri vyrovnávaní sa s nárokmi jednotného trhu.
1989-1993	Zasadanie Európskej Rady v Bruseli (február 1988) určuje zásadnú zmenu vo fungovaní fondov solidarity (dnes sa nazývajú „štrukturálne fondy“) a prideliť im 68 miliárd ECU (v cenách z roku 1997).
1992	V Zmluve o Európskej únii, ktorá vstúpila do platnosti v roku 1993, je súdržnosť definovaná ako jeden z hlavných cieľov únie, spolu s hospodárskou a menovou úniou a jednotným trhom. Na základe zmluvy vzniká Kohézny fond určený na podporu projektov v oblasti životného prostredia a dopravy v najmenej prosperujúcich členských štátoch.
1994-1999	Zasadanie Európskej Rady v Edinburghu (december 1992) rozhodlo o pridelení takmer 200 miliárd ECU (v cenách z roku 1997) pre politiku súdržnosti, čo predstavuje jednu tretinu rozpočtu spoločenstva. Štrukturálne fondy sa rozšírili o Finančný nástroj na riadenie rybného hospodárstva (FIFG). Na zasadaní Európskej Rady v Berlíne (marec 1999) bola prijatá reforma štrukturálnych fondov a úprava fungovania Kohézneho fondu. V priebehu rokov 2000 – 2006 tieto fondy každý rok získali viac ako 30 miliárd eur, čo predstavuje celkom 213 miliárd eur počas obdobia siedmich rokov. Na podporu ekonomického a sociálneho rozvoja a ochranu životného prostredia v kandidátskych krajinách strednej a východnej Európy bol určený Predvstupový nástroj štrukturálnej politiky (ISPA) a Špeciálny program pomoci pre poľnohospodárstvo a rozvoj vidieka (SAPARD). Tieto sú doplnkom programu PHARE, ktorý fungoval už od roku 1989.

2000-2001	Zasadanie Európskej Rady v Lisabone (marec 2000) schvaľuje stratégiu zamestnanosti s cieľom premeniť úniu „do roku 2010 na najdynamickejšiu znalostnú ekonomiku s najvyššou schopnosťou konkurencie“. Samit v Gothenburgu (jún 2001) túto stratégiu dopĺňa o formuláciu trvalo udržateľného rozvoja.
2002	Zasadanie Európskej Rady v Kodani (december 2002) prichádza s dohodou o podmienkach prijatia desiatich nových členských štátov do únie.
2004	Dňa 18. februára Európska komisia predkladá svoj návrh reformy politiky súdržnosti pre obdobie 2007 – 2013: „Nové partnerstvo pre súdržnosť: konvergencia, konkurencieschopnosť a spolupráca“. Dňa 1. mája do Európskej únie vstupuje Cyprus, Česká republika, Estónsko, Maďarsko, Lotyšsko, Litva, Malta, Poľsko, Slovenská republika a Slovinsko.
2007	Vstup Bulharska a Rumunska do EÚ. Ako plnohodnotní členovia EÚ majú právo na čerpanie prostriedkov zo štrukturálnych fondov.
2010	Schválenie Stratégie 2020 pre inteligentný, udržateľný a inkluzívny rast
2007-2013	Rozpočet na kohéznú politiku bol stanovený na 347 miliárd EUR. Hlavné investičné oblasti sú: 25 % prostriedkov vyčlenených na výskum a inováciu a 30 % na environmentálnu infraštruktúru a opatrenia na boj proti zmene klímy.
2014 -2020	Rozpočet na kohéznú politiku bol stanovený na 351 miliárd EUR. Politika stanovuje 11 tematických cieľov so zameraním najmä na: podporu výskumu, technologického vývoja a inovácií, zlepšenia prístupu k informačným a komunikačným technológiám, zvýšenia konkurencie-schopnosti malých a stredných podnikov, podporu prechodu na nízkouhlíkové hospodárstvo, prispôsobenia sa zmene klímy, prevencie a riadenia rizík, podporu sociálneho začlenenia a boja proti chudobe.

5.2. Princípy regionálnej politiky EÚ

Regionálna politika EÚ pri financovaní jednotlivých projektov vychádza zo siedmich základných princípov:

- princíp koncentrácie
 - ide o koncentráciu úsilia, t. j. prostriedky sú využívané iba k realizácii projektov podľa vopred stanovených cieľov;
 - prostriedky sú navyše cielené do regiónov s najväčšími problémami a sú pridelené na projekty maximálne pomáhajúce riešiť tieto problémy;
- princíp partnerstva
 - na základe tohto princípu dochádza k nadviazaniu veľmi úzkej spolupráce medzi orgánmi na všetkých úrovniach (t. j. medzi Európskou komisiou, orgánmi na národnej, regionálnej a miestnej úrovni, jednotlivými podnikmi a osobami), ktoré spoločne rozhodujú o alokácii finančných prostriedkov z fondov;

- tento princíp je realizovaný tak na úrovni vertikálnej (Európska komisia, štát, región), ako aj na úrovni horizontálnej (partnerstvo v rámci členského štátu alebo regiónu);
- princíp programovania
 - prostriedky fondov sú programovo vkladané do viacročných a viacodborových programov, ktorých vypracovaním sú poverené vlády jednotlivých členských štátov;
 - pri udeľovaní prostriedkov je dôraz kladený na čo možno najkomplexnejší prístup k riešeniu problémového regiónu;
- princíp adicionality (doplnkovosti)
 - prostriedky fondov majú iba dopĺňovať investície vkladané jednotlivými členskými štátmi, t. j. nesmie dochádzať k znižovaniu investičných výdavkov zo štátneho rozpočtu členského štátu do určených problémových oblastí;
 - verejné výdavky by pritom mali vykazovať mierne rastúcu tendenciu, musí byť zabránené ich poklesu v nadväznosti na získanie prostriedkov z fondov;
- princíp monitorovania a vyhodnocovania
 - pred schválením konkrétneho projektu musia byť podrobne vyhodnotené jeho dôsledky, veľký dôraz sa kladie tiež na priebežné monitorovanie realizácie a následné zhodnotenie skutočných prínosov projektu;
- princíp solidarity
 - prelína sa s celkovou koncepciou regionálnej politiky (politikou súdržnosti);
 - zahŕňa zásadu spoločnej podpory vyspelejších krajín v prospech financovania zvyšovania životnej úrovne a ekonomického rozvoja krajín menej vyspelých prostredníctvom spoločného rozpočtu Európskej únie;
- princíp subsidiarity
 - je základným princípom, na ktorom je založená celá európska integrácia;
 - znamená nutnosť realizovať jednotlivé akcie na čo najnižšej možnej úrovni rozhodovania, ak je možné túto realizáciu zaistiť;
 - v rámci regionálnej politiky je tento princíp uplatňovaný pri výbere projektov k realizácii a ich následnej kontrole príslušnými národnými orgánmi.

5.3. Analytický rámec pre kohéznu politiku

V tabuľke 2 je uvedený analytický rámec, ako sa logika politiky regionálneho rozvoja zmenila od pôvodnej koncepcie v rokoch 1975 a 1988 a rokom 1989 z hľadiska stratégie plánovania a implementačných nástrojov.

Tabuľka 2 – Analytický rámec kohéznej politiky z hľadiska stratégie plánovania a implementačných nástrojov

	Národná politika	regionálna	EU kohézna politika
Politika/stratégia plánovania			
Cieľ/obsah politiky	Sektorová		Teritoriálna
Geografické pokrytie	Národné		Regionálne, lokálne
Prístup k plánovaniu	Sektorový		Integrovaný
Časové rozpätie	Krátkodobé		Strednodobé
Hlavní účastníci	Národná úroveň		Regionálna/lokálna úroveň
Účinok	Kompenzácia		Synergia
Implementačné nástroje			
Spôsob rozhodovania	2-úrovňový		3-úrovňový
Siete	Trans-národné		Trans-regionálne
Finančné criteria	Kvóty		Zhodnotenie požiadaviek
Finančná alokácia	Ročná		Viac-ročná
Nástroje kontroly	Automatické/bez účtovníctva		Zhodnotenie vplyvu/polročné účtovníctvo/inšpekcie
Rozpočtové opatrenia	Refundácia		Doplnkovosť
Sociálni partneri	Žiadni		Existujú a participujú

Zdroj: Leonardi, 2005

Počas prvej fázy regionálnej politiky (1975-1989), mala stratégia plánovania tieto prvky:

- prevaha sektorových cieľov a programov v koordinácii s požiadavkami stanovenými vnútroštátnymi politikami;
- zameranie na celé územie štátu s očakávaním, že to bude mať pozitívne vedľajšie účinky pre menej rozvinuté regióny;
- formulácia programov a projektov s jedným cieľom;
- alokovanie intervencií v rámci jedného roka;
- vymedzenie politík prostredníctvom medzivládneho procesu spájajúceho vlády členských štátov;

- úloha EHS ako kompenzátora národných vlád za to, čo urobili v oblasti regionálnej politiky.

Nová kohézna politika (pravý stĺpec – tabuľka 2) má nasledovnú stratégiu plánovania:

- dominancia multi-sektorálnych cieľov a opatrení pre ekonomicky zaostávajúce regióny a tie, ktoré podstúpili deindustrializáciu, ako je stanovené v Rámci podpory Spoločenstva (NSRR);
- identifikácia konkrétnych regiónov a lokalít, v ktorých sa zásahy budú realizovať;
- rozdelenie programu v priebehu niekoľkých rokov na 5, 6 alebo 7 ročný rozpočtový a plánovací cyklus;
- vytvorenie Rámca podpory spoločenstva (NSRR) za priamej účasti zástupcov z regiónov, miest a občianskej spoločnosti;
- hľadanie synergie vo financovaní projektov mimo Rámca podpory spoločenstva (NSRR, resp. Partnerskej dohody).

Implementačná fáza regionálnej politiky (1975-1989) odráža celkové ciele politiky a predpokladá, tieto vlastnosti:

- minimálne zapojenie Komisie pred aj po roku 1975 a prevaha vnútroštátnych administratívnych aparátov;
- zavedenie systému kvót vo vyjednávacom procese medzi jednotlivými členskými štátmi;
- ročné pridelenie prostriedkov Spoločenstva v súlade s kvótami určenými pre členský štát;
- poskytovanie úplnej voľnosti vo využívaní zdrojov členskými štátmi;
- vymedzenie poskytnutých finančných prostriedkov Spoločenstva ako "náhrad" za výdavky uskutočnené členskými štátmi pre politiky regionálneho rozvoja;
- absencia účasti zo strany regionálnych vlád, alebo sociálnych partnerov pri tvorbe a implementácii regionálnej politiky.

V dôsledku úprav v plánovaní po roku 1989, bolo nutné opätovne definovať implementačné nástroje pre novú regionálnu politiku, založené na:

- plnej účasti zo strany Európskej komisie prostredníctvom DG Regio prostredníctvom pridelenia konkrétnych úloh a moci (t. j. dohľad nad rozpočtom a programovaním)
- zvýšení nadregionálnej spolupráce – to znamená priame vzťahy medzi regiónmi v rámci jednej krajiny alebo medzi regiónmi vo viacerých krajinách v rámci EÚ, ktoré zdieľajú podobné problémy a perspektívy rozvoja;
- pevnom a niekoľkoročnom pridelení prostriedkov na financovanie intervencií stanovených v Rámci podpory spoločenstva na regionálnej a multi-regionálnej úrovni;
- transformácii programu (Rámca podpory spoločenstva a operačných programov) do formálne záväzných právnych dokumentov, ktorých ustanovenia sú vynútiteľné na súde;
- ex-ante, priebežných a ex-post hodnoteniach vykonávania a merania sociálno-ekonomických dosahov programov na základe európskych štandardov;

- spolufinancovaní rozvojových projektov zo strany členských štátov takým spôsobom, že finančné prostriedky Spoločenstva sú priradené k financovaniu, ktoré by prebehlo aj bez spolufinancovania na európskej úrovni;
- zahrnutí sociálnych partnerov pri implementácii regionálnej politiky a vytvorenie partnerstva medzi Spoločenstvom a národnými a regionálnymi úradníkmi prostredníctvom vytvorenia riadiacich výborov, ktoré sa pravidelne schádzajú, aby dozerali na implementáciu operačných programov.

5.4. Realizácia regionálnej politiky v rokoch 1975-1988

Všeobecný cieľ stanovený v Rímskej zmluve, a to harmonický rozvoj v rámci Spoločenstva, z dvoch dôvodov neobsahoval politické nástroje na dosiahnutie tohto cieľa. V prvom rade regionálne rozvojové politiky neboli zodpovednosťou Spoločenstva, ale členských štátov. Po druhé, ekonomický predpoklad bol, že vytvorenie veľkého spoločného trhu by malo odstrániť regionálne rozdiely v úrovni rastu a blahobytu. V Zmluve sa výslovne uvádza, že urýchľovanie hospodárskeho rastu by malo podporovať vyvážený rozvoj prostredníctvom "vytvorenia spoločného trhu a postupnou aproximáciou hospodárskych politík členských štátov" (čl. 2).

Dominantné ekonomické myslenie v danej dobe vylučovalo akékoľvek návrhy, že EHS by malo vykonávať aktívne zásahy vývoja politiky a namiesto toho tvrdilo, že regionálne rozdiely by sa mali prekonať prostredníctvom rastu vytvoreného fungovaním spoločného trhu. V súlade s týmto pohľadom sa favorizoval "vertikálny/odvetvový" prístup k formulovaniu politík Spoločenstva, skôr ako "horizontálny/územný", ktorý sa zameriava na jednotlivé regióny a oblasti.

Desať rokov po založení Spoločenstva sa začalo prejavovať, že predpoklad, na ktorom bola založená zmluva bol zlý: sektorové politiky prijaté Spoločenstvom na podporu rozvoja zďaleka neboli neutrálne voči vývoju regionálnych rozdielov, čo malo za následok nepriaznivé výsledky najslabších regiónov. Napríklad, bolo všeobecne známe, že v minulosti Spoločná poľnohospodárska politika (SPP) viedla k zvýšeniu regionálnych disparít tým, že z jej hlavného nástroja – záručnej sekcie EPUZF vytvorenej v roku 1964 ťažili predovšetkým najproduktívnejšie oblasti schopné udržiavania intenzívnej formy poľnohospodárskej výroby, ktorá bola bežnejšia v centrálnej a severnej časti Spoločenstva. Aj Európsky sociálny fond, pri presadzovaní politiky voľného pohybu pracovníkov z oblastí s vysokou mierou nezamestnanosti do oblastí s nízkou nezamestnanosťou, nepodporoval rozvoj menej rozvinutých regiónov. Namiesto toho to viedlo k podpore viac kvalifikovaných pracovníkov prejsť od oblastí s nízkym platom s vysokou mierou nezamestnanosti do rozvinutejších oblastí ponúkajúcich príležitosti pre zamestnanie a lepšie platy. Týmto spôsobom, nebolo nevyhnutné pre firmy presťahovať sa do chudobnejších oblastí, keďže pracovníci mali motiváciu presunúť sa do viac prosperujúcej oblasti. Koncom prvého desaťročia, s príchodom colnej únie už nebolo politicky možné ignorovať negatívne dôsledky spôsobené nedostatkom územných špecifik v politikách Spoločenstva. Prvý krok, ktorý bol urobený s cieľom podporovať národné programy regionálneho rozvoja bolo založenie Európskej investičnej banky (EIB) v roku 1958 – jediná inštitúcia založená Rímskou zmluvou s konkrétnym cieľom prispieť k vyváženému a stabilnému rastu v znevýhodnených regiónoch prostredníctvom poskytovania pôžičiek

s nízkymi úrokmi infraštruktúry a investičných projektov podľa návrhu národných vlád a súkromných finančných inštitúcií.

EIB obmedzila financovanie projektov infraštruktúry na oblasť telekomunikácií, vody a energetických projektov, ako aj pomôcť priemyslu, poľnohospodárstvu a sektoru služieb vykonávať produktívne investície. Vylúčená bola možnosť podpory investícií do vzdelávania a zdravotníctva – napr. pôžičky pre výstavbu škôl a nemocníc. Podľa pravidiel EIB nepokrýva viac ako 50 % z ceny plánovanej investície. Počas prvých dvadsiatich rokov, v rokoch 1958 až 1977, EIB zamerala 65 % svojich úverov na regionálne rozvojové projekty, a dve tretiny z nich tvorili úvery alokované v menej rozvinutých oblastiach spoločenstva. V roku 1978 EHS rozšíril svoje pole pôsobnosti v oblasti rozvojovej politiky vytvorením nového nástroja Spoločenstva (NCI) pre malé a stredné podniky, ktorý je významným zdrojom kapitálu pre financovanie zvýšenia výrobnnej kapacity, rovnako ako aj rozvoj trhov a technologického know-how. V oblasti sociálnej politiky, Európsky sociálny fond začal zavádzať regionálne zamerané opatrenia v rámci svojej činnosti. V roku 1977 revízia ESF zahrnula do svojich programových priorít rozvoj projektov v regiónoch postihnutých vážnymi problémami s dlhodobou nezamestnanosťou. Geografická koncentrácia prostriedkov ESF bola ďalej zdôraznená v rámci revízie politiky v roku 1983 (predstavuje asi 40 % jej alokácie) a po roku 1986 v nadväznosti na pristúpenie Španielska a Portugalska, kedy sa alokácia ESF pre znevýhodnené regióny zvýšila na 44,5 %. Označenie znevýhodnených regiónov sa týkalo celého Írska, Grécka a Portugalska, k už zaradenému Severnému Írsku, francúzskych zámorských oblastí, talianskeho Mezzogiorna a časti Španielska. V roku 1975 už ďalej nemohlo byť odkladané vytvorenie osobitného fondu pre regionálny rozvoj na financovanie rôznych rozvojových projektov, a to aj napriek tomu, že v Rímskej zmluve sa to nepredpokladalo. Jedným z dôvodov pre vytvorenie Európskeho fondu pre regionálny rozvoj bolo rozšírenie Spoločenstva v roku 1972 o Dánsko, Veľkú Britániu a Írsku republiku. Tieto krajiny sa významným spôsobom prispeli k vytvoreniu spoločného nástroja, ktorý bol poverený úlohou harmonizovať úroveň rozvoja. Ale vznik fondu pre regionálny rozvoj bol taktiež pevne zakorenený v predstave, že úloha regionálneho rozvoja je naďalej prevažne národná, a nie v záujme Spoločenstva. Zásady, ktorými sa riadila činnosť fondu pre regionálny rozvoj počas prvých štyroch rokov v procese rozhodovania a realizácie bola výhradne v kompetencii národných orgánov. Priestor Spoločenstva bol iba zúžený na úlohu poskytovania dodatočných finančných zdrojov členských štátov za výkon regionálnych rozvojových politík. V roku 1979 v správe Európskeho parlamentu o riadení EFRR sa prišlo k záveru, že jeho pôsobenie bolo "sprisahaním ticha" na strane Komisie a členských štátov, vzhľadom na nedostatok transparentnosti pri účele a využití regionálnych fondov. Pravdivosť tejto kritiky bola z veľkej časti zdieľaná názorom členských štátov, že fond pre regionálny rozvoj nie je nástroj pre regionálny miestny rozvoj, ale cesta úhrady národných vlád za to, čo už robia v prospech regionálneho rozvoja. Tabuľka 3 uvádza dohodnutú kvótu finančných prostriedkov z EFRR, ktorú členské štáty prijali v období 1975-1984. Celková tendencia vyjednávania bola založená na rozdelení finančných prostriedkov medzi všetkými členskými štátmi bez ohľadu na problémy ich menej rozvinutých oblastí. Avšak, najväčšia zmena v pridelovaní prostriedkov z EFRR sa konala pri pristúpení Grécka do Spoločenstva. V rokoch 1981 a 1984 bolo Grécku pridelených 13% výdavkov EFRR, a ako výsledok tejto alokácie došlo k zníženiu zdrojov pre Taliansko z jeho počiatočnej úrovni 40 %

na 35 %. Podobné škrtky boli vykonané pri rozdelení zdrojov pre VB. Francúzsko a Nemecko tiež utrpeli znížením ich percentuálnej alokácie, zatiaľ čo päť ďalších členských štátov bolo schopné udržať ich predchádzajúcu úroveň.

Tabuľka 3 – Alokácia z EFRR krajinám EHS-10, 1975-1984 (% z celkovej alokácie)

Členský štát	1975-77	1978-80	1981-84
Taliansko	40	39.4	35.5
VB	28	27	23.8
Francúzsko	15	16.9	13.6
Grécko			13
Nemecko	6.4	6	4.6
Írsko	6	6.4	5.9
Holandsko	1.7	1.6	1.3
Belgicko	1.5	1.4	1.1
Dánsko	1.3	1.2	1.1
Luxembursko	0.1	0.1	0.1

Zdroj: Eurostat, 2015

Kým podiel alokácie sa výrazne zmenil až po roku 1981, veľkosť rozpočtu sa zmenila už po roku 1975. Takmer každý rok po r. 1975 sa dramaticky zvýšil prídelen finančných prostriedkov z EFRR. Údaje v tabuľke 3 ukazujú, že počiatočná alokácia vo výške 257,6 milióna ECU pre EFRR sa 10-násobne zvýšila za viac ako desať rokov, a predtým, než Spoločenstvo začalo realizovať svoju kohéznú politiku v roku 1989, dosiahla alokácia EFRR 3,3 miliardy ECU, čo predstavovalo takmer 10 % ročného rozpočtu ES.

Tabuľka 4 – Alokácia z EFRR v rokoch 1975-1987 (MECU v súčasných cenách)

Rok	ECU	Ročný nárast	% z rozpočtu
1975	257.6	-	4.8
1976	394.3	+53.1	5.6
1977	378.5	-4.1	4.9
1978	581.0	+53.5	4.6
1979	945.0	+62.7	6.1
1980	1165.0	+23.3	6.7
1981	1540.0	+32.2	7.3
1982	1759.5	+14.3	7.6
1983	2010.0	+14.2	7.6
1984	2140.0	+6.5	7.6
1985	2289.0	+7.0	7.3
1986	3098.0	+35.3	8.6
1987	3311.0	+6.9	9.1

Zdroj: Európska Komisia, 1988

Rastúci význam alokácie z EFRR v rokoch 1975 a 1985 kládol tlak na Spoločenstvo, aby začalo racionalizovať výdavky a ich koordináciu s ostatnými investíciami EHS. V roku 1979 bola vykonaná reforma EFRR, ktorá upravila operačné postupy fondu. V podstate však ešte neexistoval žiadny právny základ pre Komisiu, aby prevzala vedúcu úlohu pri plánovaní, riadení a hodnotení vplyvu týchto výdavkov. Potreba zvýšenia adresnosti výdavkov a hodnotenia výsledkov projektov financovaných zo Spoločenstva vyústila do ďalšej fázy reformy Európskeho EFRR. Tieto diskusie sa začali v roku 1981 a boli dokončené až v roku 1988, kedy bol posledný prijatý návrh pre nové nariadenie o EFRR. V roku 1981 Komisia predložila Rade návrh na radikálnu reformu EFRR. Na základe svojej štúdie o zväčšovaní regionálnych rozdielov Komisia predstavila Rade dve nové myšlienky, a to cieľenie 80 % zdrojov z EFRR pre tzv. "prioritné oblasti", ktoré boli označené na základe kritéria sociálno-ekonomického indexu potrieb pripraveného Komisiou a prijatie integrovaných programov pri plánovaní a realizácii rozvojových politík. Návrh nielenže znamenal vytváranie dôveryhodných niekoľkoročných programov zo strany členských štátov, vrátane kvantifikácie cieľov a určenie rozpočtovej zodpovednosti, ale aj zmeny vo vzťahoch medzi inštitúciami ES a členskými štátmi, ktoré umožňujú väčšiu účasť Spoločenstva, ako aj účasť na strane nadnárodných inštitúcií. Tento návrh sa ukázal byť príliš radikálny pre Radu, aby ho prijala. V dôsledku toho Rada upravila návrh Komisie v roku 1984 prostredníctvom nariadenia 1787. Zatiaľ čo nariadenie prijalo myšlienku viacročného plánovania na národnej úrovni aj na úrovni Spoločenstva s konkrétnou úlohou zo strany regiónov pri formulovaní regionálnej politiky, explicitne neponechalo kritérium cielenia prostriedkov na základe objektívnych kritérií formulovaných Komisiou. Preto v roku 1984 členské štáty stiahli záväzok k územnej koncentrácii na investície, a namiesto toho mali ďalej voľnú ruku pri rozhodovaní, kde by sa investície mali uskutočniť.

5.5. Realizácia regionálnej politiky po roku 1989

Europeanizácia regionálnej a miestnej politiky je založená na transfere právnej (pravidlá a predpisy) a finančnej (definícia rozpočtu) zodpovednosti za politiku z národnej na európsku úroveň.

Radaelli (2003) definuje europeanizáciu ako „proces tvorby, rozširovania a inštitucionalizácie formálnych a neformálnych pravidiel, procedúr, politických paradigiem, štýlov a noriem, ktoré sú najprv definované a konsolidované v procese politiky EÚ a následne včlenené do národných politických štruktúr a verejných politík“. Definícia Radaelliho naznačuje, že najprv musí byť politika formulovaná na európskej úrovni, so všetkými príslušnými nástrojmi, a potom posunutá na národnú úroveň pre jej absorpciu a začlenenie.

Až doteraz sa veľmi málo pozornosti venovalo v literatúre dvojakej stránke verejnej politiky a to rozlišovaním medzi tvorbou politiky a jej implementáciou. Len zriedka sa diskutuje, a existujú značné medzery v pochopení toho, ako je politika tvorená na prvom mieste a ako je potom riadená vo veľkých a malých štátoch, alebo v centralizovaných, resp. decentralizovaných politických štruktúrach.

Ďalším zaujímavým aspektom kohéznej politiky je to, že sa "nehodí" do všetkých vnútroštátnych modelov alebo skúseností, pretože skôr predstavuje doplnenie vnútroštátnej regionálnej politiky, než jej nahradenie. Formulácia štruktúry a obsahu politiky súdržnosti bola

„produktom“ vstupov z Európskeho spoločenstva, národných vlád, regionálnych subjektov a akademických expertov, ktorí sa dohodli v polovici 80-tych rokov na poskytnutí praktickej odpovede na predpokladaný negatívny vplyv, ktorý predstavovalo vytvorenie jednotného trhu s očakávaním vzniku menej rozvinutých oblastí.

5.6. Programové obdobia pre kohéznú politiku

I. Programové obdobie (1989-1993)

Rok 1989 predstavuje radikálnu zmenu v programovaní a realizácii regionálnej politiky. Politika je smerovaná k posilneniu sociálno-ekonomickej kohézie tak, ako je stanovené v Jednotnom európskom akte (JEA). V článku 130a je formulovaný cieľ kohéznej politiky, a to „znižovať disparity medzi rôznymi regiónmi a zaoštalosť znevýhodnených oblastí“.

Cieľom JEA bolo uviesť Spoločenstvo do súladu s potrebami 90. rokov a pretvoriť ho na jediné obrovskú ekonomickú jednotku – zo spoločného trhu vytvoriť skutočne jednotný vnútorný trh bez hraníc umožňujúci na území všetkých krajín ES voľný pohyb tovarov, služieb, kapitálu a osôb (štyri základné slobody). Projekt tvorby jednotného vnútorného trhu bol časovo rozvrhnutý do konca roku 1992.

Reforma z roku 1988 zaviedla množstvo zásad pre kohéznú politiku a jej nástroje, ktoré odvtedy zostali „mode d'emploi“ politiky. Týmito zásadami sú:

- koncentrácia na obmedzený počet cieľov so zameraním na najmenej rozvinuté regióny;
- integrované plánovanie - viacročné programovanie založené na analýze, strategickom plánovaní a hodnotení;
- adicionalita zaisťujúca, aby fondy EÚ nenahrádzali výdavky členských štátov;
- partnerstvo pri navrhovaní a vykonávaní programov zahŕňajúcich národných, subnárodných a únijných aktérov, vrátane sociálnych partnerov a mimovládnych organizácií, zaisťujúce identifikovanie a transparentnosť intervencií;
- geografická orientácia zdrojov;
- obrovský nárast vo finančnej alokácii fondov;
- empirické zhodnotenie požiadaviek na národnej úrovni.

V roku 1988 bolo dohodnutých päť prioritných cieľov politiky:

Cieľ 1: podpora rozvoja a štrukturálneho prispôsobenia regiónov, ktorých rozvoj zaostáva.

Cieľ 2: konverzia regiónov vážne postihnutých priemyselným úpadkom.

Cieľ 3: boj proti dlhodobej nezamestnanosti.

Cieľ 4: uľahčenie pracovnej integrácie mladých ľudí.

Cieľ 5: (a) zrýchlenie prispôsobenia poľnohospodárskych štruktúr a

(b) podpora rozvoja vidieckych oblastí.

Legislatívna báza pre programové obdobie:

- Nariadenie Rady (EHS) č. 2052/88 z 24. júna 1988 o úlohách štrukturálnych fondov, ich účinnosti a koordinácii ich činností navzájom ako aj s činnosťami Európskej investičnej banky a ďalšími existujúcimi finančnými nástrojmi;
- Nariadenie Rady (EHS) č. 4253/88 z 19. decembra 1988 obsahujúce opatrenia pre realizáciu Nariadenia (EHS) č. 2052/88, pokiaľ ide o koordináciu činností jednotlivých štrukturálnych fondov medzi sebou ako aj s činnosťami Európskej investičnej banky a s ostatnými existujúcimi finančnými nástrojmi;
- Nariadenie Rady (EHS) č. 4254/88 z 19. decembra 1988 obsahujúce opatrenia pre realizáciu Nariadenia (EHS) č. 2052/88, pokiaľ ide o Európsky fond regionálneho rozvoja ;
- Nariadenie Rady (EHS) č. 4255/88 z 19. decembra 1988 obsahujúce opatrenia pre realizáciu Nariadenia (EHS) č. 2052/88, pokiaľ ide o Európsky sociálny fond.

Alokácia finančných prostriedkov pre jednotlivé ciele podľa členských štátov EÚ je uvedená v tabuľke 5.

Tabuľka 5 – Alokácia finančných zdrojov pre realizáciu kohéznej politiky v programovom období 1989-1993 (v mil. ECU)

Členský štát	Cieľ 1	Cieľ 2	Cieľ 3+4	Cieľ 5a (poľn .)	Cieľ 5a (rybolo v)	Cieľ 5b	IMP	IS	Kohézn y fond	Spolu	Podiel
Belgicko		214	344	134	15	33		124		864	1.20%
Dánsko		25	171	91	94	21		28		430	0.60%
Nemecko	2955	581	1054	878	36	511		416		6431	9.00%
Grécko	7528						648	705	280	9161	12.80%
Španielsko	10171	1505	837	229	92	265		1128	859	15086	21.20%
Francúzsko	957	1225	1442	1274	135	874	462	573		6942	4.70%
Írsko	4460							297	144	4901	4.90%
Taliansko	8504	387	903	493	106	360	452	667		11872	16.70%
Luxemburs ko		12	11	29		3		22		77	0.10%
Holandsko		165	405	79	43	33		89		814	1.10%
Portugalsko	8451							725	285	9461	13.20%
Veľká Británia	793	2015	1502	316	58	132		513		5329	7.50%
Spolu	43819	6129	6669	3523	579	2232	1562	5287	1568	71368	
Percento	61.50 %	8.60 %	9.30 %	4.90 %	0.80%	3.10 %	2.20 %	7.40 %	2.20%	100%	100%

Zdroj: Európska Komisia, 1997

Výdavky v rámci kohéznej politiky sú tvorené príspevkami zo štrukturálnych fondov (ESF, EFRR, EAGGF, KF), prostriedkami národného spolufinancovania, súvisiacimi súkromnými výdavkami, pôžičkami Európskej investičnej banky. Miera spolufinancovania z jednotlivých zdrojov je uvedená v tabuľke 6.

Tabuľka 6 – Miera spolufinancovania kohéznej politiky z jednotlivých zdrojov
v programovom období 1989-1994 (v mil. ECU)

Členské štáty	Štrukturálne fondy	Národný príspevok	Súkromný príspevok	Pôžičky EIB	Spolu	Vplyv na HDP
Belgicko	864	1042	519	245	2670	0.33%
Dánsko	430	519	419	1120	2488	0.47%
Nemecko	6431	9593	8457	3137	27618	0.58%
Grécko	9161	5164	1124	1463	16912	4.89%
Španielsko	15086	11317	5275	10510	42188	2.09%
Francúzsko	6942	9750	3887	4424	25003	0.51%
Írsko	4901	3216	2944	1333	12394	6.27%
Taliansko	11872	11310	4243	10283	37708	0.87%
Luxembursko	77	116	12	24	229	0.50%
Holandsko	814	1205	424	142	2585	0.22%
Portugalsko	9461	5415	4071	5123	24070	7.81%
Spojené kráľovstvo	5329	6108	1858	4157	17452	0.44%
Spolu	71368	64755	33233	41961	211317	

Zdroj: Európska Komisia, 1997

II. Programové obdobie (1994-1999)

Druhý cyklus potvrdil základné zásady zavedené v rámci reformy z roku 1988. V roku 1993 došlo k otvorení regionálnej rozvojovej politiky do súkromného sektora a rozšíreniu princípu partnerstva s organizovaním sociálno-ekonomických záujmov. Reforma taktiež priniesla zmeny v rámci cieľov 3 a 4, dôraz sa kladie na opätovné zaradenie pracovníkov na trh, nie na riešenie problémov dlhodobej nezamestnanosti prostredníctvom podpory v nezamestnanosti.

Najvýznamnejšou zmenou, ktorá bola zavedená je zdvojnásobenie prostriedkov zo štrukturálnych fondov, ktorá priniesla celkom 162.129 mil. ECU pre pôvodných 12 členských štátov. V roku 1995 boli zo štrukturálnych fondov pridelené navyše prostriedky pre tri nové členské štáty: Rakúsko (1578 mil. ECU), Fínsko (1652 mil. ECU) a Švédsko (1383 mil. ECU). Zároveň došlo k štvornásobnému nárastu súkromného spolufinancovania projektov oproti prvému programovému obdobiu. Kým v prvom období súkromné investície tvorili polovicu z národných vládnych príspevkov, v tomto období sa príspevok takmer rovnal výške príspevku z vládnych zdrojov. Úloha súkromného sektora sa podstatne zvýšila v Taliansku, Grécku, Španielsku, Portugalsku a Írsku. Na rozdiel od súkromných zdrojov, EIB prispela omnoho menej v druhom programovom období v porovnaní s prvým obdobím. Tento pokles bol predovšetkým zaznamenaný v Taliansku a vo Francúzsku, zatiaľ čo sa stali Nemecko a Veľká Británia hlavným príjemcom úverov od EIB. Ďalšou zásadnou zmenou bolo vytvorenie kohézneho fondu (v roku 1993). Nový fond bol obmedzený do krajín (Grécko, Írsko,

Portugalsko a Španielsko), ktoré už boli hlavnými príjemcami prostriedkov zo štrukturálnych fondov, ale ktorých celkový národný hrubý domáci produkt bol nižší ako 90% priemeru EÚ. Na rozdiel od štrukturálnych fondov, prostriedky z Kohézneho fondu neboli rozdelené na regionálnej báze. Boli pridelené na projekty infraštruktúry (50% z rozpočtových prostriedkov) a 50 % pre oblasť životného prostredia.

Reforma z roku 1993 ponechala ciele obdobia 1989 – 1993 viac-menej nezmenené:

Cieľ 1: podpora rozvoja a štrukturálneho prispôsobenia regiónov, ktorých rozvoj zaostáva.

Cieľ 2: konverzia regiónov alebo častí regiónov vážne postihnutých priemyselným úpadkom.

Cieľ 3: boj proti dlhodobej nezamestnanosti a uľahčenie integrácie do pracovného života mladých ľudí a osôb vystavených vylúčeniu z pracovného trhu, podpora rovnakých pracovných príležitostí pre mužov i ženy.

Cieľ 4: uľahčenie adaptácie pracovníkov na priemyselné zmeny a zmeny vo výrobných systémoch.

Cieľ 5: podpora rozvoja vidieka pomocou (a) zrýchlenia prispôsobenia poľnohospodárskych štruktúr v rámci reformy spoločnej poľnohospodárskej politiky a podpory modernizácie a štrukturálneho prispôsobenia odvetvia rybného hospodárstva; (b) podpory rozvoja a štrukturálneho prispôsobenia vidieckych oblastí.

Cieľ 6: rozvoj a štrukturálne prispôsobenie regiónov s mimoriadne nízkou hustotou obyvateľstva (k 1. januáru 1995).

Legislatívna báza pre programové obdobie:

- Nariadenie Rady (EHS) č 2081/93 z 20. júla 1993 o úlohách štrukturálnych fondov, ich účinnosti a koordinácii ich činností navzájom ako aj s činnosťami Európskej investičnej banky a ďalších existujúcich finančných nástrojov;
- Nariadenie Rady (EHS) č 2082/93 z 20. júla 1993, o koordinácii činností jednotlivých štrukturálnych fondov navzájom ako aj s činnosťami Európskej investičnej banky a inými existujúcimi finančnými nástrojmi;
- Nariadenie Rady (EHS) č 2083/93 z 20. júla 1993 o Európskom fonde pre regionálny rozvoj;
- Nariadenie Rady (EHS) č 2084/93 z 20. júla 1993 o Európskom sociálnom fonde;
- Nariadenie Rady (EHS) č 2085/93 z 20. júla 1993 o Európskom poľnohospodárskom usmerňovacom a záručnom fonde (EPUZF);
- Nariadenie Rady (EHS) č 2080/93 z 20. júla 1993 o finančnom nástroji pre usmerňovanie rybného hospodárstva.

Alokácia finančných prostriedkov pre jednotlivé ciele podľa členských štátov EÚ je uvedená v tabuľke 7.

Tabuľka 7 – Alokácia finančných zdrojov pre realizáciu kohéznej politiky v programovom období 1994-1999 (v mil. ECU)

Členský štát	Cieľ 1	Cieľ 2	Cieľ 3+4	Cieľ 5a (poľn.)	Cieľ 5a (rybolov)	Cieľ 5b	Iniciatívy spoločenstva	Kohézny fond	Spolu	Podiel
Belgicko	730	341	465	170	25	77	288		2096	1.30%
Dánsko		119	301	127	140	54	103		844	0.50%
Nemecko	13640	1566	1941	1070	75	1227	2212		21731	13.40%
Grécko	13980						1154	2602	17736	10.90%
Španielsko	26300	2415	1843	326	120	664	2782	7950	42400	26.20%
Francúzsko	2190	3769	3203	1746	190	2236	1605		14939	9.20%
Írsko	5620						482	1301	7403	4.60%
Taliansko	14860	1462	1715	681	134	901	1898			13.30%
Luxembursko		15	22	39	1	6	20		103	
Holandsko	150	650	1079	118	47	150	422		2616	1.60%
Portugalsko	13980						1048	2601	17629	10.90%
Veľká Británia	2360	4580	3377	186	89	817	1572		12981	8.00%
Spolu	93080	14917	13946	4463	821	6132	13586	14454	162129	
Percento	57.90%	9.20%	8.60%	2.70%	0.50%	3.80%	8.40%	8.90%	100%	100%

Zdroj: Európska Komisia, 1997

Výdavky v rámci kohéznej politiky sú tvorené príspevkami zo štrukturálnych fondov (ESF, EFRR, KF), prostriedkami národného spolufinancovania, súvisiacimi súkromnými výdavkami, pôžičkami Európskej investičnej banky. Miera spolufinancovania z jednotlivých zdrojov je uvedená v tabuľke 8.

Tabuľka 8 – Miera spolufinancovania kohéznej politiky z jednotlivých zdrojov v programovom období 1994-1999 (v mil. ECU)

Členský štát	Spolu štrukturálne fondy	Národné spolufinancovanie	Súkromný príspevok	Pôžičky EIB	Spolu	Podiel na HDP
Belgicko	2096	2802	1634	239	6771	0.71%
Dánsko	844	928	783		2555	0.45%
Nemecko	21731	20906	41091	5400	89128	1.21%
Grécko	17736	8065	8958	2368	37127	9.05%
Španielsko	42400	21504	18576	9000	91480	4.14%
Francúzsko	14939	19282	8420	150	42791	0.76%
Írsko	7403	3101	2573	1800	14877	5.96%
Taliansko	21651	19240	17442	1732	60065	1.76%
Luxembursko	103	198	41		342	0.55%
Holandsko	2616	4919	1451	80	9066	0.62%
Portugalsko	17629	7005	6897	6100	37631	8.67%
Veľká Británia	12981	12031	3661	550	29223	0.63%
Spolu	162129	119981	111527	27419	421056	

Zdroj: Európska Komisia, 1997

III. Programové obdobie (2000-2006)

Tretie obdobie kohéznej politiky bolo ovládané dvoma faktormi, ktoré sa nevyskytovali v predchádzajúcich dvoch obdobiach. Prvým bolo vytvorenie Európskej menovej únie k 1. januáru 1999, ktorá zdôraznila integrovaný charakter regionálnych a národných trhov v rámci Európskej únie, a druhým rozšírenie Európskej Únie smerom na východ. Týmto prišlo k vyčleneniu určitých finančných prostriedkov pre predvstupové fondy v kandidátskych krajinách, ako aj pre čerpanie pomoci po vstupe do EÚ v roku 2004. Pri zlúčení predchádzajúcich Cieľov 2 a 5, ako aj 3 a 4, reforma z roku 1999 znížila počet cieľov štrukturálnych fondov zo šiestich na tri a počet iniciatív Spoločenstva z 13 na štyri. Tri zostávajúce ciele boli:

Cieľ 1: podpora rozvoja a štrukturálneho prispôsobenia regiónov, ktorých rozvoj zaostáva.

Cieľ 2: podpora ekonomickej a sociálnej konverzie oblastí, ktoré čelia štrukturálnym ťažkostiam.

Cieľ 3: podpora adaptácie a modernizácie politík a systémov vzdelávania, odbornej prípravy a zamestnanosti.

Legislatívna báza pre programové obdobie:

- Nariadenie Rady (ES) č. 1260/1999 z 21. júna 1999 ustanovujúce všeobecné podmienky pre štrukturálne fondy
- Nariadenie Rady (ES) č. 1105/2003 z 26. mája 2003, ktorým sa mení a dopĺňa nariadenie (ES) č. 1260/1999, ktorým sa ustanovujú všeobecné ustanovenia o štrukturálnych fondoch
- Nariadenie Komisie (ES) č. 1261/1999 Európskeho parlamentu a Rady z 21. júna 1999 o Európskom regionálnom rozvojovom fonde
- Nariadenie Komisie (ES) č. 1262/1999 Európskeho parlamentu a Rady z 21. júna 1999 o Európskom sociálnom fonde
- Nariadenie Rady (ES) č. 1263/1999 z 21. júna 1999 na finančný nástroj pre rybolov
- Nariadenie Rady (ES) č. 1264/1999 z 21. júna 1999 dopĺňujúce Nariadenie (ES) č. 1164/94 o zriadení Kohézneho fondu
- Nariadenie Rady (ES) č. 1265/1999 z 21. júna 1999 dopĺňujúce prílohu II k Nariadeniu (ES) č. 1164/94 o zriadení Kohézneho fondu
- Nariadenie Rady (ES) č. 1257/1999 zo 17. mája 1999 o podpore rozvoja vidieka z EAGGF upravujúce a rušiace niektoré nariadenia
- Nariadenie Komisie č. 1263/1999 o FIFG

Tabuľka 9 – Alokácia finančných zdrojov pre realizáciu kohéznej politiky v programovacom období 2000-2006 (v mil. EUR)

Členský štát	Cieľ 1	Phasing out regióny Cieľ 1	Cieľ 2	Phasing out regióny Cieľ 2+5b	Cieľ 3	Rybolov mimo Cieľ 1	IS	Kohézny fond	Spolu	Podiel
Belgicko	0	625	368	65	737	34	209		2038	9.60%
Dánsko	0	0	156	27	365	197	80		825	0.30%
Nemecko	19229	729	2984	526	4581	107	1608		29764	14.04%
Grécko	20961	0	0	0	0	0	862	3060	24883	11.74%
Španielsko	37744	352	2553	98	2140	200	1958	11160	56205	26.53%
Francúzsko	3254	551	5437	613	4540	225	1046		15666	7.39%
Írsko	1315	1773	0	0	0	0	166	720	3974	1.87%
Taliansko	21935	187	2145	377	3744	96	1172		29656	13.99%
Luxembursko	0	0	34	6	38	0	13		91	0.04%
Holandsko	0	123	676	119	1686	31	651		3286	1.55%
Rakúsko	261	0	578	102	528	4	358		1831	0.86%
Portugalsko	16124	2905	0	0	0	0	671	3060	22760	10.74%
Fínsko	913	0	459	30	403	31	254		2090	0.98%
Švédsko	722	0	354	52	720	60	278		2186	1.03%
Veľká Británia	5085	1166	3989	706	4568	121	961		16596	7.83%
Rezerva							155		155	0.07%
Spolu	127543	8411	19733	2721	24050	1106	10442	18000	211851	
Percento	60.20 %	3.97%	9.31%	1.28%	11.35%	0.52%	4.92%	8.50%	100%	100%

Zdroj: Info regio, 1999

IV. Programové obdobie (2007-2013)

Najvýraznejšou zmenou v programovom období 2007-2013 je zníženie počtu finančných nástrojov kohéznej politiky zo šiestich na 3 nástroje. Poľnohospodárske fondy boli vyčlenené z intervencií kohéznej politiky. Zároveň došlo k integrácii pôsobnosti iniciatív spoločenstva URBAN a EQUAL, ako i inovačných akcií do priorít operačných programov členských štátov alebo regiónov. Financovanie operačných programov je zabezpečené jediným fondom (EFFR alebo ESF), s výnimkou programov „infraštruktúry“, kde EFFR a Kohézny fond zasahujú spoločne. Pre Kohézny fond bolo zavedené viacročné plánovanie a rovnaké predpisy ako pre štrukturálne fondy.

Prioritné ciele sú definované nasledovne:

1. Konvergencia: usiluje sa o zrýchlenie konvergenzie najmenej rozvinutých členských štátov a regiónov, ktoré sú definované podľa HDP na hlavu menšom ako 75 % priemeru EÚ.
2. Regionálna konkurencieschopnosť a zamestnanosť: pokrýva všetky ostatné regióny EÚ s cieľom posilniť konkurencieschopnosť a príťažlivosť regiónov, ako aj zamestnanosť.
3. Európska územná spolupráca: založená na iniciatíve Interreg, podpora je dostupná pre cezhraničnú, nadnárodnú a medziregionálnu spoluprácu, ako aj pre siete.

Reforma kohéznej politiky v programovacom období 2007-2013 je uvedená v tabuľke 10.

Tabuľka 10 – Porovnanie kohéznej politiky v rokoch 2000-2006 a 2007-2013

2000-2006		2007-2013	
Ciele	Finančné nástroje	Ciele	Finančné nástroje
Kohézny fond	Kohézny fond		EFRR
Cieľ 1	EFRR ESF EPUZF-Garancia a Orientácie FNRR	Konvergencia	ESF Kohézny fond
Cieľ 2	EFRR ESF	Regionálna konkurencieschopnosť a zamestnanosť • regionálna úroveň • národná úroveň: Európska stratégia zamestnanosti	EFRR ESF
Cieľ 3	ESF		
Interreg	EFRR	Európska územná spolupráca	EFRR
URBAN	EFRR		
EQUAL	ESF		
Leader+	EPUZF-Orientácie		
Rozvoj vidieka a reštrukturalizácia odvetvia rybolovu mimo Cieľa 1	EPUZF-Garancia FNRR		
9 cieľov	6 nástrojov	3 ciele	3 nástroje

Zdroj: InfoREGIO, 2004

Legislatívna báza EÚ pre programové obdobie:

- Nariadenie Európskeho Parlamentu a Rady (ES) č. 1080/2006 z 5. júla 2006 o Európskom fonde regionálneho rozvoja, ktorým sa zrušuje nariadenie (ES) č. 1783/1999;
- Nariadenie Európskeho Parlamentu a Rady (ES) č. 1081/2006 z 5. júla 2006 o Európskom sociálnom fonde, ktorým sa zrušuje nariadenie (ES) č. 1784/1999;

- Nariadenie Európskeho Parlamentu a Rady (ES) č. 1082/2006 z 5. júla 2006 o Európskom zoskupení územnej spolupráce (EZÚS);
- Nariadenie Rady (ES) č. 1083/2006 z 11. júla 2006, ktorým sa ustanovujú všeobecné ustanovenia o Európskom fonde regionálneho rozvoja, Európskom sociálnom fonde a Kohéznom fonde a ktorým sa zrušuje nariadenie (ES) č. 1260/1999;
- Nariadenie Rady (ES) č. 1084/2006, z 11. júla 2006, ktorým sa zriaďuje Kohézny fond a ktorým sa zrušuje nariadenie (ES) č. 1164/94Nariadenie Rady (ES) č. 1085/2006 zo 17. júla 2006, ktorým sa ustanovuje nástroj predvstupovej pomoci (IPA);
- Nariadenie Komisie (ES) č. 1828/2006 z 8. decembra 2006, ktorým sa stanovujú vykonávacie pravidlá nariadenia Rady (ES) č. 1083/2006, ktorým sa ustanovujú všeobecné ustanovenia o Európskom fonde regionálneho rozvoja, Európskom sociálnom fonde a Kohéznom fonde a nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 1080/2006 o Európskom fonde regionálneho rozvoja.

Základnými právnymi predpismi v oblasti štrukturálnych fondov EÚ a Kohézneho fondu platnými v podmienkach SR sú:

- Zákon č. 528/2008 Z. z. o pomoci a podpore poskytovanej z fondov Európskeho spoločenstva v znení neskorších predpisov;
- Zákon č. 575/2001 Z. z. o organizácii činnosti vlády a organizácii ústrednej štátnej správy v znení neskorších predpisov;
- Zákon č. 523/2004 Z. z. o rozpočtových pravidlách verejnej správy a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov;
- Zákon č. 583/2004 Z. z. o rozpočtových pravidlách územnej samosprávy a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov;
- Zákon č. 502/2001 Z. z. o finančnej kontrole a vnútornom audite a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov;
- Zákon č. 440/2000 Z. z. o správach finančnej kontroly v znení neskorších predpisov;
- Zákon č. 39/1993 Z. z. o Najvyššom kontrolnom úrade Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov;
- Zákon č. 431/2002 Z. z. o účtovníctve v znení neskorších predpisov;
- Zákon č. 291/2002 Z. z. o Štátnej pokladnici o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov;
- Zákon č. 231/1999 Z. z. o štátnej pomoci v znení neskorších predpisov;
- Zákon č. 25/2006 Z. z. o verejnom obstarávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov;
- Zákon č. 539/2008 o podpore regionálneho rozvoja a ktorým sa ruší zákon č. 503/2001 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja v znení zákona č. 351/2004 Z. z.;
- Zákon č. 416/2004 Z. z. o Úradnom vestníku Európskej únie v znení zákona č. 606/2004 Z. z.;
- Zákon č. 275/2006 Z. z. o informačných systémoch verejnej správy a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Alokácia finančných prostriedkov pre jednotlivé ciele podľa členských štátov EÚ je uvedená v tabuľke 11.

Tabuľka 11 – Alokácia finančných zdrojov pre realizáciu kohéznej politiky v programovom období 2007-2013 (v mil. EUR)

	Konvergencia				Regionálna konkurencieschopnosť a zamestnanosť		
	Kohézny fond	Konvergencia	Phasing-out	Phasing-in	Regionálna konkurencieschopnosť a zamestnanosť	Európska územná spolupráca	Celkom
Belgicko			638		1425	194	2258
Bulharsko	2283	4391				179	6853
Česká republika	8819	17064			419	389	26692
Dánsko					510	103	613
Nemecko		11864	4215		9409	851	26340
Estónsko	1152	2252				52	3456
Írsko				458	293	151	901
Grécko	3697	9420	6458	635		210	20420
Fínsko				545	1051	120	1716
Francúzsko		3191			10257	872	14319
Cyprus	213			399		28	640
Holandsko					1660	247	1907
Lotyšsko	1540	2991				90	4620
Litva	2305	4470				109	6885
Luxembursko					50	15	65
Maďarsko	8642	14248		2031		386	25307
Malta	284	556				15	855
Rakúsko			177		1027	257	1461
Poľsko	22176	44377				731	67284
Portugalsko	3060	17133	280	448	490	99	21511
Rumunsko	6552	12661				455	19668
Slovinsko	1412	2689				104	4205
Slovensko	3899	7013			449	227	1588
Španielsko	3543	21054	1583	4955	3522	559	35217
Švédsko					1626	265	1891
Taliansko		22211	430	972	5353	846	28812
Veľká Británia		2738	174	965	6014	722	10612
Medzireg. Spolupráca						445	445
Technická pomoc							868
Celkom	69578	199322	13955	11409	43556	8723	347410

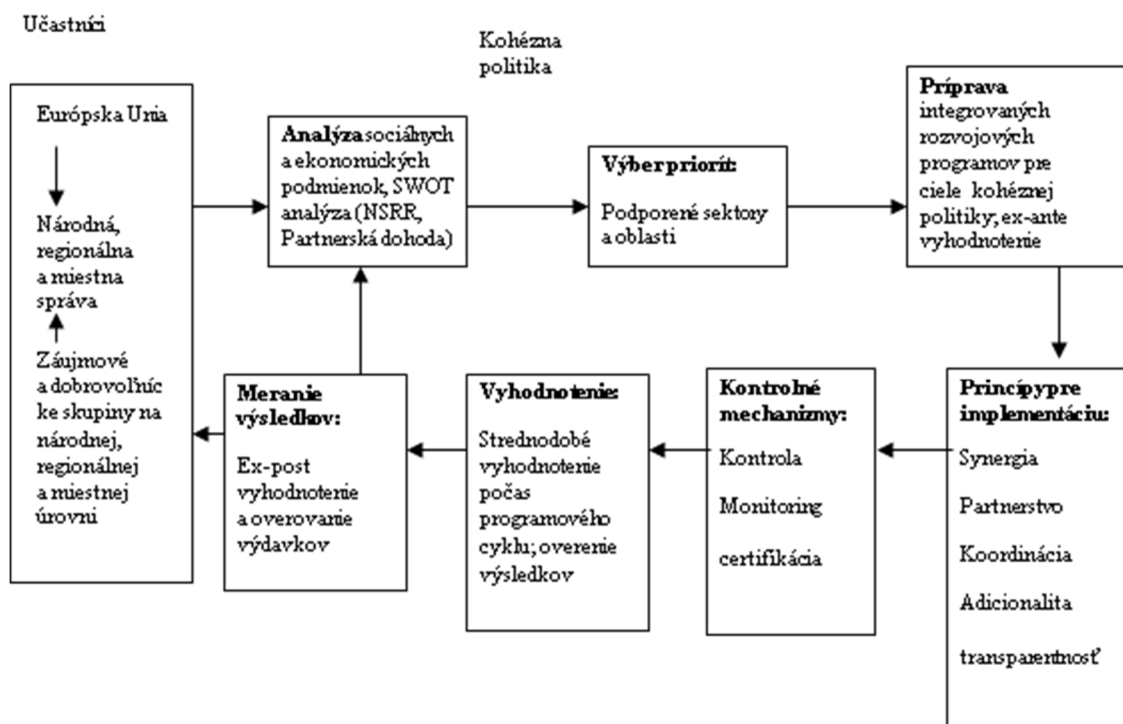
Zdroj: Eurostat, 2014

5.7. Konceptný rámec pre politiku súdržnosti

Konceptný rámec pre kohéznú politiku môžeme rozdeliť na 2 základné fázy:

- 1) plánovanie (programovanie)
 - a) analýza sociálnych a ekonomických podmienok;
 - b) výber priorít;
 - c) príprava integrovaných rozvojových programov;
- 2) implementácia
 - a) stanovenie princípov pre implementáciu;

- b) vytvorenie kontrolných mechanizmov;
- c) vyhodnotenie;
- d) meranie výstupov.

Obrázok 12 – Konceptný rámec kohéznej politiky EÚ

Zdroj: Leonardi, 2005

Ako je uvedené na obrázku 11, formulovanie a realizácia politiky súdržnosti EÚ sú založené nielen na systéme vertikálneho viacúrovňového riadenia, ale aj horizontálnej interakcie, ktorá zahŕňa rozmanité politické, ako i sociálno-ekonomické subjekty v procese.

Na ľavej strane obrázku sa nachádza niekoľko inštitucionálnych subjektov zapojených do formulovania a vykonávania každého cyklu politiky súdržnosti. V členských štátoch s operatívnymi regionálnymi inštitúciami, ktoré majú oficiálne zodpovednosť za ekonomický rozvoj, vzdelávanie, dopravu, poľnohospodárstvo, cestovný ruch a ďalších sociálno-ekonomické sektory, tieto regionálne vlády sa aktívne podieľajú na formulácii svojich vlastných operačných programov v rámci jednotlivých cieľov politiky.

Rozhodovací proces politiky súdržnosti začína definíciou prostriedkov pridelených na súdržnosť z celkového rozpočtu EÚ. Komisia sa zaväzuje prípravou návrhu rozpočtu, ktorý je následne predložený členským štátom na zasadnutí Európskej rady.

Odsúhlasenie rozpočtu a jeho rozdelenie medzi jednotlivé oblasti politiky neznamená, že rozhodovací proces je ukončený. V skutočnosti, vzhľadom na kohéznú politiku sotva začal. Riadenie politiky súdržnosti je svojou povahou viacúrovňové, a proces začína formuláciou nových nariadení zo strany Komisie. Od roku 1988 je úloha Komisie historicky spojená s tvorbou pravidiel, a vykonávaním dohľadu nad postupmi prijatými členskými štátmi a regiónmi v rozhodovaní a implementácii jednotlivých programov.

Na druhej strane, národné vlády aj naďalej zohrávajú dôležitú úlohu v procese rozhodovania a realizácie, ale charakter ich úloh sa mení v závislosti od krajiny. Presná úloha štátu je závislá od existujúcich vnútorných opatrení pre manažment rozvojových politík, úrovni nižších inštitucionálnych štruktúr a rozdelenia zodpovednosti za rozhodovanie v oblasti územného a regionálneho plánovania. V regionálnych a federálnych systémoch je táto úloha obvykle pridelená na regionálnu úroveň.

Rozhodovací proces pokračuje prípravou rozvojových programov pre jednotlivé ciele. Jedným z dôležitých prvkov, ktoré musia byť začlenené do plánovacích dokumentov je SWOT analýza sociálno-ekonomických podmienok na základe konzultácie so zástupcami občianskej spoločnosti a záujmových skupín, na identifikáciu silných a slabých stránok územia a určenia priorít, ktoré potrebujú k podpore budúceho rozvoja.

Výstupom SWOT analýzy je výber priorít rozvoja, ktorá sú následne prevedené do konkrétnych "osí" alebo podprogramov týkajúcich sa rôznych oblastí politík, ktoré sa môže pohybovať od podpory pre priemysel a investície do infraštruktúry až na podporu miestnych rozvojových programov. Voľba osí poskytuje základ pre prípravu plánovacích dokumentov na základe integrovaného prístupu k rozvoju regiónov. Plánovací dokument tiež stanovuje viacročný finančný balík, ktorého celkový sociálno-ekonomický dopad sa odhaduje prostredníctvom ex-ante hodnotenia.

Systém riadenia použitý pri administrácii kohéznej politiky je založený na rade princípov, ku ktorým patrí:

- synergia – explicitná súčinnosť medzi opatreniami a činnosťami v rámci jednotlivých podprogramov, aby sa zvýšil vplyv vybraných projektov;
- doplnkovosť – spolufinancovanie opatrení zo strany viacerých aktérov (napr. EÚ, národné a regionálne vlády a súkromný sektor) k zvýšeniu vplyvu investícií;
- partnerstvo – výber cieľov a stratégií v spolupráci s hlavnými sociálno-ekonomickými skupinami pôsobiacimi v danom sektore;
- transparentnosť – potreba, aby boli činnosti programu známe širokej verejnosti a otvorené verejnej kontrole.

S ohľadom na realizáciu, každý operačný program zahŕňa pravidlá a postupy pre:

- spôsob, ako musia byť finančné prostriedky manažované, výber príjemcov alebo smerovanie intervencií;
- kontrolu a dohľad vykonávaný nad opatreniami programov a projektov, monitorovanie a podávanie správ o pokroku;
- hodnotenie vplyvov projektov na miestne a regionálne sociálno-ekonomické podmienky;
- certifikáciu projektov a ustanovení pre záverečnú platbu.

Dvakrát ročne monitorovacie výbory na regionálnej aj národnej úrovni zhodnocujú pokrok dosiahnutý pri vykonávaní programu. Z úradnej moci, členmi monitorovacích výborov sú zástupcovia regiónov, národných vlád, Európskej Komisie, záujmových skupín a miestnych orgánov.

Hodnotenie programov je jednou zo základných požiadaviek Komisie pre kontrolu vykonávania politiky.

Okrem ex-ante hodnotenia očakávaných sociálno-ekonomických dopadov, ktoré sa majú dosiahnuť cez programové priority a výdavky, cyklus kohéznej politiky predpokladá povinné hodnotenie dopadov programov v polovici plánovacieho obdobia (tzv. mid-term evaluation) s cieľom zistiť, či pôvodné ciele programu sú splnené, a určiť, či realizácia prebieha podľa predpokladaného harmonogramu.

Hodnotenie v polovici obdobia sa snaží odpovedať na otázku, či boli očakávané výsledky dosiahnuté. Ak nie, môžu byť urobené také zmeny, aby operačné programy a ich konkrétne opatrenia boli účinnejšie, a aby mohli byť dosiahnuté ciele programu.

Na konci programového obdobia sa vykonáva tzv. ex-post hodnotenie s cieľom zhodnotiť celkový dopad z kvantitatívneho i kvalitatívneho hľadiska. Úloha ex-post hodnotenia je považovaná za veľmi dôležitú nielen pre orgány na regionálnej a národnej úrovni zodpovedné za implementáciu programov, ale aj pre inštitúcie na európskej úrovni – Komisiu a Dvor audítorov, pri vykazovaní celkových výsledkov tejto politiky s možnou úpravou predpisov pre ďalšie fázy politiky.

5.8. Nástroje kohéznej politiky

V závislosti od charakteru programov a miesta ich realizácie sa finančné prostriedky čerpajú z troch fondov:

Európsky fond regionálneho rozvoja (EFRR)

Cieľom EFRR je posilniť hospodársku a sociálnu kohéziu v rámci Európskej únie vyrovnávaním regionálnej nerovnováhy. EFRR financuje:

- priamu pomoc na investície do spoločností (najmä MSP) s cieľom vytvárať trvalo udržateľné pracovné miesta;
- infraštruktúry spojené najmä s výskumom a inováciou, telekomunikáciami, životným prostredím, energetikou a dopravou;
- finančné nástroje (fondy rizikového kapitálu, fondy miestneho rozvoja atď.) s cieľom podporiť regionálny a miestny rozvoj a pomáhať v spolupráci medzi mestami a regiónmi;
- opatrenia technickej pomoci.

Európsky sociálny fond (ESF)

Cieľom ESF je zvýšiť zamestnanosť a pracovné príležitosti v Európskej únii. ESF podporuje činnosť štátov v týchto oblastiach:

- prispôsobovanie pracovníkov a podnikov: systémy celoživotného vzdelávania, vypracovanie a rozširovanie inovatívnych foriem organizácie práce;
- prístup uchádzačov o zamestnanie, neaktívnych osôb, žien a prisťahovalcov k zamestnaniu;
- sociálna integrácia znevýhodnených osôb a boj proti diskriminácii na trhu práce;

- posilňovanie ľudského kapitálu reformou vzdelávacích systémov a prepojenie vzdelávacích inštitúcií do siete.

Kohézny fond (KF)

Kohézny fond pomáha členským štátom, ktorých hrubý národný dôchodok (HND) na obyvateľa je nižší ako 90 % priemeru Spoločenstva, znížiť ich hospodárske a sociálne zaostávanie, ako aj stabilizovať ich hospodárstvo. Podporuje činnosti v rámci cieľa „konvergencia“ a je podriadený rovnakým pravidlám plánovania, riadenia a kontroly ako ESF a EFRR.

Počas obdobia 2007 – 2013 sa Kohézny fond sústreďuje na Cyprus, Estónsko, Grécko, Maďarsko, Lotyšsko, Litvu, Maltu, Poľsko, Portugalsko, Českú republiku, Slovensko a Slovinsko. Španielsko je oprávnené na základe prechodného režimu, pretože jeho HND na obyvateľa je nižší ako priemer krajín Európy 15.

Kohézny fond financuje činnosti realizované v týchto oblastiach:

- transeurópske dopravné siete, najmä prioritné projekty v európskom záujme stanovené Úniou;
- životné prostredie. V tomto kontexte môže Kohézny fond podporovať projekty spojené s energetikou alebo dopravou, pokiaľ vykazujú zjavné výhody pre životné prostredie: energetickú efektívnosť, využívanie obnoviteľných zdrojov energie, rozvoj železničnej dopravy, podporu intermodality, posilnenie verejnej dopravy atď.

Inštitucionálne zabezpečenie kohéznej politiky

Do fázy prípravy a realizácie kohéznej politiky v jednotlivých programových obdobiach sú zapojené inštitúcie tak na európskej, ako aj národnej úrovni.

Európska úroveň

Európsky parlament – Výbor pre regionálny rozvoj

Výbor pre regionálny rozvoj, zodpovedá za to, aby Únia a jej členské štáty vykonávali hospodársku politiku spôsobom, ktorý vedie k dosiahnutiu cieľa stanoveného v článku 3 Zmluvy o Európskej únii, a to, že Únia „podporuje hospodársku, sociálnu a územnú súdržnosť a solidaritu medzi členskými štátmi“. Úzko preto spolupracuje s predsedníctvom Únie, Radou, Európskou komisiou, s poradnými orgánmi EÚ, napr. Výborom regiónov a Hospodárskym a sociálnym výborom, ako aj s mnohými ďalšími regionálnymi a miestnymi organizáciami. Celkovo 49 členov výboru a 49 náhradníkov reprezentuje všetky politické skupiny EP, ktoré prostredníctvom svojich koordinátorov spolupracujú s predsedníctvom výboru na organizácii jeho činností.

Výbor má vo svojej pôsobnosti regionálnu a kohéznu politiku, najmä:

- Európsky fond regionálneho rozvoja, Kohézny fond a iné nástroje regionálnej politiky EÚ;
- posudzovanie vplyvu ostatných politík únie na hospodársku a sociálnu súdržnosť;

- koordináciu štrukturálnych nástrojov EÚ, odľahlé regióny a ostrovy, ako aj cezhraničnú a medziregionálnu spoluprácu;
- vzťahy s Výborom regiónov, organizáciami medziregionálnej spolupráce a miestnymi a regionálnymi orgánmi.

Generálne riaditeľstvo Európskej komisie pre regionálnu politiku

Poslaním generálneho riaditeľstva pre regionálnu politiku je posilniť hospodársku, sociálnu a územnú súdržnosť znižovaním rozdielov medzi úrovňami rozvoja jednotlivých regiónov a krajín Európskej únie. Generálne riaditeľstvo pre regionálnu politiku pomáha menej rozvinutým regiónom a regiónom, ktoré trpia štrukturálne problémy, zvýšiť svoju konkurencieschopnosť a dosiahnuť rýchlejšie tempo udržateľného hospodárskeho rastu. Robí tak prostredníctvom spolufinancovania projektov infraštruktúry, rozvojom informačnej spoločnosti, zrýchľovaním prenosu know-how, podporou investícií do ľudských zdrojov a povzbudzovaním cezhraničnej spolupráce.

Generálne riaditeľstvo spravuje tri kľúčové fondy:

- Európsky fond regionálneho rozvoja, ktorý pôsobí vo všetkých členských štátoch a spolufinancuje investície;
- Kohézny fond, ktorý spolufinancuje projekty z oblasti dopravy a životného prostredia v členských štátoch;
- Nástroj štrukturálnych politík pre predvstupové obdobie (IPA), ktorý pomáha kandidátskym krajinám pri rozvoji dopravných sietí a zlepšovaní infraštruktúry v oblasti životného prostredia.

Výbor regiónov

Výbor regiónov bol založený v roku 1994. Je zhromaždením Európskej únie združujúcim regionálnych a miestnych zástupcov. Je politickým zhromaždením zloženým z regionálnych a miestnych volených zástupcov, ktoré má 344 členov (a rovnaký počet náhradníkov) zo všetkých 27 členských štátov EÚ. Výbor regiónov zabezpečuje inštitucionálne zastúpenie všetkých územných celkov, regiónov, miest a obcí Európskej únie. Jeho poslaním je zapojiť regionálne a miestne orgány do európskeho rozhodovacieho procesu, a tak umožniť občanom, aby sa viac podieľali na európskom projekte.

Zmluvy ukladajú Komisii a Rade EÚ povinnosť konzultovať Výbor regiónov vždy, keď sa pripravujú nové návrhy v oblastiach, ktoré majú vplyv na regionálnu alebo miestnu úroveň. Maastrichtská zmluva stanovila päť takých oblastí: hospodársku a sociálnu súdržnosť, siete transeurópskej infraštruktúry, zdravie, vzdelávanie a kultúru. Amsterdamská zmluva pridala k tomuto zoznamu ďalších päť oblastí: politiku zamestnanosti, sociálnu politiku, životné prostredie, odborné vzdelávanie a dopravu, čiže teraz je pokrytá veľká časť činnosti EÚ. Lisabonská zmluva ešte viac posilnila pozíciu Výboru regiónov, s ktorým musí viaceré otázky konzultovať aj Európsky parlament. Výbor sa zároveň stal hlavným strážcom dodržiavania zásady subsidiarity. Je to jedna z hlavných zásad EÚ, na základe ktorej by sa EÚ nemala zaoberať vecami, v ktorých môžu lepšie rozhodovať národné, regionálne a miestne orgány

verejnej správy. Ak sa VR nazdáva, že niektorý právny akt Európskej únie túto zásadu porušuje, môže požiadať Súdny dvor EÚ, aby ho zrušil.

Európsky hospodársky a sociálny výbor

Európsky hospodársky a sociálny výbor je poradným orgánom Európskej únie. Bol založený v roku 1957, poskytuje odborné poradenstvo európskym inštitúciám (Európska komisia, Rada EÚ, Európsky parlament), a to prostredníctvom „stanovísk“ k navrhovanej legislatíve EÚ a „stanovísk z vlastnej iniciatívy“ k otázkam, ktoré treba podľa jeho názoru riešiť. Jednou z hlavných úloh je byť spájacím prvkom, „mostom“, medzi európskymi inštitúciami a „organizovanou občianskou spoločnosťou“. Členovia zastupujú vo svojich krajinách široké spektrum hospodárskych, sociálnych a kultúrnych záujmov. Ich činnosť je rozdelená do troch skupín: „Zamestnávateľia“, „Zamestnanci“ a „Iné záujmy“ (t. j. poľnohospodári, spotrebitelia, organizácie na ochranu životného prostredia, rodiny, mimovládne organizácie atď.). Vytvárajú prepojenie medzi EÚ a organizáciami občianskej spoločnosti v členských štátoch.

Má tri hlavné úlohy:

- napomáhať, aby európska politika a legislatíva boli lepšie prispôsobené hospodárskej, sociálnej a občianskej realite, pričom asistuje Európskemu parlamentu, Rade a Európskej komisii vďaka skúsenostiam svojich členov, ich reprezentatívnosti, dialógu a snahe dosiahnuť konsenzus s dôrazom na všeobecný záujem;
- zasadzovať sa za Európsku úniu, ktorá by bola participatívnejšia a mala by bližšie k občanom, pričom pôsobí ako inštitúcia, ktorá zastupuje občiansku spoločnosť, informuje, tlmočí názory a rozvíja dialóg;
- propagovať hodnoty, ktoré sú základom spoločného európskeho projektu, a pomáhať upevňovať demokraciu a participatívnu demokraciu, ako aj posilňovať úlohu organizácií občianskej spoločnosti v Európe a na celom svete.

Európska investičná banka

Európska investičná banka (EIB) je finančnou inštitúciou Európskej únie, ktorej členom je v súčasnosti 27 krajín Európskej únie. Je veľmi flexibilný a efektívny zdroj financovania projektov členských štátov EÚ a mimo územia EÚ. Úloha EIB je ustanovená v zmysle článku 267 Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva. Akcionárom EIB je skupina 27 členských štátov EÚ, ktoré upisujú akcie v súlade s ich podielom v rámci EÚ. EIB pôsobí v rámci štruktúry Európskeho spoločenstva ako banka, ktorá financuje projekty spĺňajúce ciele politiky Spoločenstva, ako aj kapitálové investície podporujúce európsku integráciu presadzovaním ekonomickej politiky EÚ, posilňuje rozvoj ekonomicky slabých regiónov EÚ, podporuje ďalšie ciele EÚ poskytovaním dlhodobých finančných prostriedkov na špecifické kapitálové projekty, poskytuje pôžičky najmä z výnosov z poskytnutých úverov, uskutočňuje finančné operácie mimo EÚ riadené z vlastných zdrojov banky, ale tiež zo zdrojov rozpočtu EÚ alebo štátneho rozpočtu členov.

Súčasnými prioritami EIB v rámci Európy sú:

- hospodárska a sociálna súdržnosť a konvergencia v rozšírenej EÚ;
- uplatňovanie iniciatívy znalostnej ekonomiky;
- rozvoj transeurópskych a prístupových sietí;
- podpora malých a stredných podnikov;
- ochrana a zlepšovanie životného prostredia;
- udržateľná konkurencieschopnosť a energetická bezpečnosť.

Národná úroveň

Do implementácie pomoci na národnej úrovni sú zapojené subjekty na strategickej úrovni a subjekty na úrovni programu.

Subjekty zapojené do implementácie na strategickej úrovni:

- Centrálny koordinačný orgán;
- Národný monitorovací výbor;
- Koordinátori horizontálnych priorít.

Subjekty zapojené do implementácie na úrovni programu:

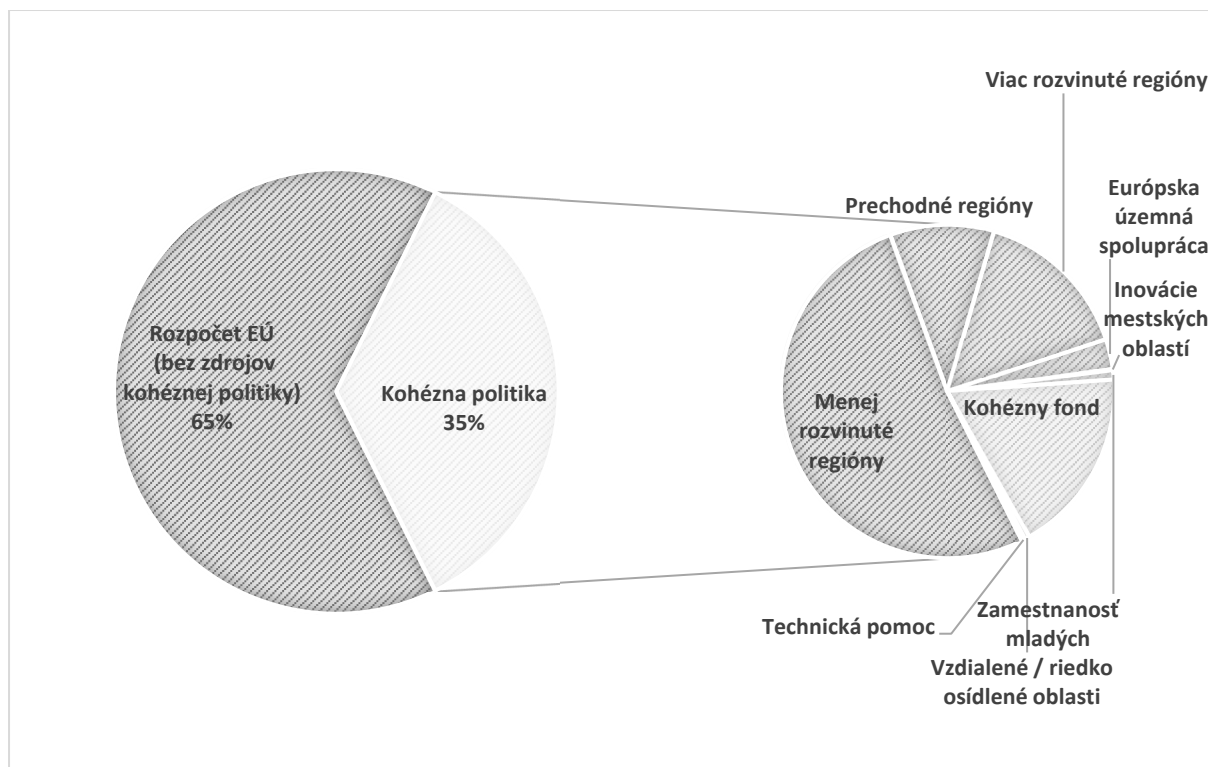
- Riadiaci orgán;
- Certifikačný orgán;
- Orgán auditu;
- Monitorovací výbor;
- Orgán zabezpečujúci ochranu finančných záujmov;
- Sprostredkovateľský orgán pod riadiacim orgánom.

6. UPLATŇOVANIE KOHÉZNEJ POLITIKY V OBDOBÍ 2014 – 2020 V PODMIENKACH EÚ A SR

Hlavná myšlienka kohéznej politiky spočíva v podpore vyváženého a udržateľného konkrétneho územného rozvoja prostredníctvom fondov EÚ. Tento rozvoj predstavuje rozšírenie konceptu podpory realizovanej v rámci regionálnej politiky na národnej úrovni.

Kohéznu politiku možno označiť za katalyzátor ďalšieho verejného a súkromného financovania, pretože predstavuje záväzok pre všetky členské štáty vedúci k spolufinancovaniu rozvoja regiónov zo štátneho rozpočtu a zároveň zlepšuje spoločenský obraz jednotlivých krajín, čím vytvára dôveru investorov pri napĺňaní vytýčených cieľov. Kohézna politika predstavuje skutočný rozdiel vo vývoji jednotlivých štátov a investuje obrovské sumy (až do výšky 4 % HDP) na znižovanie sociálnych a ekonomických disparít. S prihliadnutím na národné príspevky členských štátov a ostatné súkromné investície možno finančne odhadnúť vplyv kohéznej politiky na roky 2014 – 2020 sumou približne 450 miliárd EUR. V tomto rozpočtovom období došlo k posilneniu koordinácie a súdržnosti medzi kohéznu politikou a ostatnými politikami EÚ, ktoré prispievajú k regionálnemu rozvoju, konkrétne rozvoju vidieka a rybného hospodárstva a námornej politiky, stanovením spoločných ustanovení pre Európsky fond regionálneho rozvoja, Európsky sociálny fond, Kohézny fond, Európsky poľnohospodársky fond pre rozvoj vidieka a Európsky fond pre námorníctvo a rybné hospodárstvo (EFNR).

Dňa 21. 12. 2013 nadobudli platnosť nariadenia, ktoré ako súčasť „sedemročného finančného výhľadu“ určovali výšky podpôr dostupných pre kohéznu politiku na roky 2014 – 2020. Pre naplnenie cieľov v členských štátoch v tomto sedemročnom programovom období bolo vyčlenených z rozpočtu EÚ 351,8 miliárd EUR, t. j. až 1/3 celkového rozpočtu EÚ (obr. 12). Následne v Rade EÚ prebiehali rokovania medzi členskými štátmi o prerozdelení pomoci medzi jednotlivé krajiny. Prospech z kohéznej politiky majú všetky členské štáty, ale prioritne sa zameriavajú na krajiny a regióny s najnižším stupňom rozvoja, ktorých HDP na obyvateľa je nižšie ako 75 % priemeru členských krajín EÚ. Podpora pre tieto regióny bola vyčlenená vo výške 182,2 miliardy EUR, t. j. viac ako polovica rozpočtu na kohéznu politiku v celom programovom období. Pre prechodné regióny, ktorých HDP je v rozsahu 75 % – 90 % priemeru EÚ bolo vyčlenených 35 miliárd EUR a pre rozvinuté regióny, ktorých HDP je viac ako 90 % priemeru EÚ bolo vyčlenených 54 miliárd EUR. Tieto prostriedky sú následne využité na financovanie tematických programov pokrývajúcich celú krajinu (napríklad v oblasti životného prostredia alebo dopravy), alebo regionálnych programov smerujúcich na konkrétny región krajiny. Každá krajina mala za povinnosť vypracovať strategický dokument, tzv. Partnerskú dohodu. V tomto dokumente sú zadefinované tematické ciele a spôsoby ako ich dosiahnuť. Na základe tohto dokumentu je následne stanovený finančný rámec pre jednotlivé krajiny. Schvaľovanie projektov spadá do kompetencie riadiaceho orgánu s výnimkou rozsiahlych projektov, ktoré posudzuje priamo Komisia.

Obrázok 13 – Rozpočet Kohéznej politiky na roky 2014 – 2020 podľa zamerania

Zdroj: Európska Komisia, 2019

Riadiace orgány stanovujú výberové kritériá, organizujú výberové komisie a prostredníctvom výberového konania na projekty otvorené pre všetkých rozhodujú o tom, ktoré projekty dostanú európske financovanie.

Pre programové obdobie 2014 – 2020 bol vypracovaný súbor pravidiel, ktoré stanovovali kategórie oprávnených výdavkov. Zároveň bolo schválené nariadenie o spoločných ustanoveniach, v ktorom je stanovených 11 tematických cieľov, ktoré budú podporované z fondov politiky súdržnosti. Značná časť výdavkov sa musí zamerať na tieto priority, ktoré zahŕňajú témy ako výskum a inovácie, podpora malých a stredných podnikov (MSP), životné prostredie, doprava, zamestnanosť, odborná príprava a verejná správa.

Týchto 11 tematických cieľov bolo zameraných na plnenie cieľov stratégie Európa 2020, ktorá predstavuje stratégiu rastu EÚ na zabezpečenie inteligentného, udržateľného a inkluzívneho rastu. Hlavným investičným nástrojom pre opatrenia na podporu zamestnanosti, inovácií, vzdelávania, začleňovania a prechodu na nízkouhlíkové hospodárstvo sú európske štrukturálne investičné fondy.

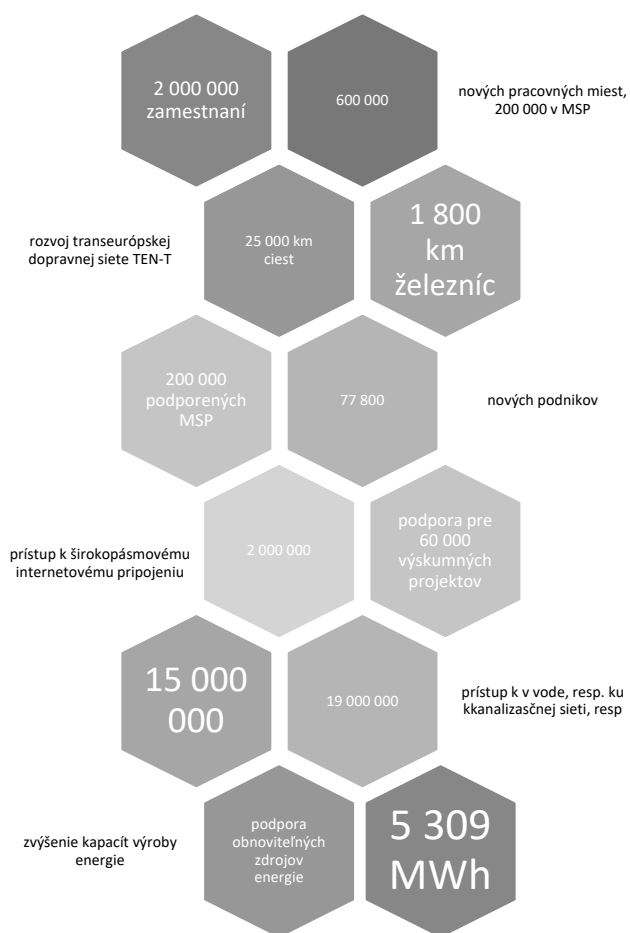
Európsky fond regionálneho rozvoja (EFRR) aj Európsky sociálny fond (ESF) podporujú v rámci tematických cieľov niekoľko hlavných priorít a na tieto priority je vyčlenená určitá suma finančných prostriedkov. Menej rozvinuté regióny musia sústrediť najmenej 50 % svojich finančných prostriedkov z EFRR a 60 % pridelených prostriedkov ESF na hlavné definované ciele.

S cieľom maximalizovať vplyv dostupných finančných prostriedkov sa v programovom období 2014 – 2020 posilnilo zameranie na výsledky a predtým, ako sa prostriedky môžu nasmerovať,

musia existovať určité podmienky. Tieto takzvané ex ante podmienky zabezpečujú, že sú zavedené správne predpoklady na to, aby výdavky politiky súdržnosti mali skutočný vplyv v regióne.

Predtým, ako môžu byť poskytnuté finančné prostriedky z EŠIF, národné a regionálne orgány musia splniť určité základné požiadavky. V prvom rade je potrebné určiť, ktorý orgán bude plniť úlohu **riadiaceho orgánu**, ktorý zabezpečuje, aby boli splnené podmienky pre udeľovanie grantov a pravidelne kontroluje dodržiavanie plánov výdavkov. Následne je potrebné určiť **certifikačný orgán**, ktorý predkladá Komisii výkazy výdavkov a žiadosti o platbu. Zároveň musí skontrolovať, či sú žiadosti o platbu presné a založené na spoľahlivých účtovných systémoch, ktoré sú v súlade s vnútroštátnymi a európskymi predpismi. V neposlednom rade je potrebné stanoviť **audítorský orgán**, ktorý dozerá na systémy a kontroluje projekty. Zároveň je povinný informovať riadiace a certifikačné orgány o akýchkoľvek medzerách alebo nezrovnalostiach, ktoré zistil vo výdavkoch.

Keď sa zistia významné nedostatky, Komisia a vnútroštátne orgány sa dohodnú na akčnom pláne na nápravu situácie. Ak vnútroštátne orgány neprijmú okamžité opatrenia, Komisia môže zastaviť alebo pozastaviť platby. Komisia zohľadňuje aj audity Európskeho dvora audítorov a vyšetrovania Európskeho úradu pre boj proti podvodom (OLAF).

Obrázok 14 – Dopady Kohéznej politiky v období 2007 – 2013
Zdroj: Správy o hospodárskej, sociálnej a územnej súdržnosti, 2019

Komisia každé tri roky uverejňuje správu o kohézii, v ktorej uvádza, ako sa rozvíjajú regióny a aký vplyv má kohézna politika na rozvoj týchto regiónov. Súčasne je povinná vypracovať výročné priebežné správy, na základe ktorých možno konštatovať zvýšenie HDP na obyvateľa v najmenej rozvinutých regiónoch EÚ v tzv. konvergenčných regiónoch zo 60,5 % priemeru EÚ na 62,7 % v období rokov 2007 a 2010. Niektoré odhady Komisie potvrdzujú, že v rokoch 2007 až 2012 bolo v dôsledku opatrení kohéznej politiky vytvorených 600 000 pracovných miest, z čoho najmenej jedna tretina v malých a stredných podnikoch. V období 2007 – 2010 si v rámci projektov podporených z ESF našlo zamestnanie viac ako 2 milióny ľudí do 6 mesiacov od straty predchádzajúceho zamestnania. Takmer 200 000 malých a stredných podnikov získalo priamu finančnú podporu a tieto opatrenia pomohli viac ako 77 800 začínajúcim podnikom vstúpiť do prevádzky. Súčasne v tomto období sa vybuďovalo alebo zmodernizovalo 25 000 km ciest a 1 800 km železníc s cieľom pomôcť vytvoriť účinnú transeurópsku dopravnú sieť (TEN-T). Medzi ďalšie dosiahnuté úspechy v tomto období možno zaradiť podporu viac ako 60 000 výskumných projektov a pomoc pri získaní prístupu k širokopásmovému pripojeniu na internet pre takmer 2 milióny obyvateľov. V oblasti životného prostredia možno pozitívne zhodnotiť zlepšenie prístupu k vode, z čoho malo prospech viac ako 15 miliónov obyvateľov. Druhým dôležitým úspechom v oblasti kvality života je vybudovanie kanalizačnej siete pre viac ako 19 miliónov obyvateľov. V oblasti zaistenia energetickej bezpečnosti sa zvýšila kapacita výroby energie z obnoviteľných zdrojov o 5 309 MWH. V prípade Slovenska možno vidieť úspechy v oblasti investícií do ľudských zdrojov, ktoré pomohli k vytvoreniu takmer 12 000 pracovných miest a podpore malých a stredných podnikov, ktoré boli úspešné pri realizácii takmer 3 000 projektov. Zároveň došlo k zlepšeniu podmienok kvality života v oblasti nakladania s odpadovými vodami a modernizácia dopravnej infraštruktúry. V oblasti energetickej bezpečnosti došlo k navýšeniu výrobnnej kapacity z obnoviteľných zdrojov o 215 MW.

Finančné prostriedky poskytnuté na obdobie 2007 – 2013 boli obzvlášť dôležité pre konvergenčné regióny. V štyroch krajinách (Maďarsko, Litva, Slovensko a Lotyšsko) EFRR a Kohézny Fond predstavovali viac ako polovicu kapitálových investícií vlády.

Tabuľka 12 – Podpora z EFRR a Kohézneho fondu v pomere k HDP a vládne kapitálu výdavkov na roky 2007-2013

Krajina	EFRR + KF v mil. €	Podiel v % HDP	Podiel vládnych kapitálových výdavkov
EU	261 236	0,30	6,5
Maďarsko	21 281	3,00	57,1
Litva	5 747	2,70	52,1
Slovensko	9 999	2,10	52,1
Lotyšsko	3 947	2,70	50,5
Malta	728	1,60	42,5
Poľsko	57 178	2,30	40,9
Estónsko	3 012	2,60	39,4
Bulharsko	5 435	2,00	38,7
Česká republika	22 146	2,00	34,3
Portugalsko	14 558	1,20	27,5
Rumunsko	15 374	1,70	25,1
Slovinsko	3 345	1,30	24,5
Grécko	15 846	1,00	18,9
Cyprus	493	0,40	7,1
Španielsko	26 590	0,40	7,0
Taliansko	20 989	0,20	4,4
Chorvátsko	706	0,20	3,9
Nemecko	16 100	0,10	2,5
Fínsko	977	0,10	1,7
Francúzsko	8 051	0,10	1,1
Belgicko	987	0,04	1,1
Spojené Kráľovstvo	5 387	0,04	1,0
Švédsko	935	0,04	0,8
Rakúsko	646	0,03	0,7
Írsko	375	0,03	0,7
Holandsko	830	0,02	0,4
Dánsko	255	0,01	0,4
Luxembursko	25	0,01	0,2

Poznámka: V prvom stĺpci je uvedená celková suma finančných prostriedkov na obdobie rokov 2007 - 2013 na konci roka 2015. Súvisí to teda s celkovými výdavkami na HDP a štátnymi investíciami v rokoch 2007 - 2013.

Zdroj: Ex post hodnotenie EFRR a KF 2007 – 2013

Kapitálové výdavky vlády sú súčtom tvorby hrubého fixného kapitálu verejnej správy a kapitálových transferov, ktoré sa upravujú približne o abnormálne transfery do bánk a iné spoločností počas krízy.

Priority na obdobie 2014 – 2020

Priority pre obdobie 2014 – 2020 vychádzajú z cieľov pre Európsku úniu do roku 2020. Tieto ciele sa zameriavajú na sociálnu, ekonomickú a environmentálnu oblasť. Každý členský štát prijal v týchto oblastiach svoje vlastné vnútroštátne ciele. V prvom rade je snaha o zvýšenie

miery zamestnanosti ľudí vo veku od 20 do 64 rokov, vrátane väčšieho zapojenia žien, starších pracovníkov a lepšieho začlenenia migrantov medzi pracovnú silu na úroveň 75 %. V prípade Slovenska je cieľom zamestnanosť na úrovni 72 %. K tomuto cieľu nadväzuje aj cieľ v oblasti vzdelávania, ktorý je zameraný na zníženie predčasne ukončenej školskej dochádzky zo súčasných 15 % na 10 % a zároveň zvýšiť podiel obyvateľov vo veku 30 – 34 rokov s ukončeným vysokoškolským vzdelaním z 31 % na min. 40 %. Slovensko si stanovilo za cieľ znížiť predčasné ukončenie školskej dochádzky na úroveň 6 % a zvýšiť úroveň vysokoškolsky vzdelaného obyvateľstva na 40%. V sociálnej oblasti sú ciele EÚ zamerané na boj proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu. Naplnením tohto cieľa by malo dôjsť k zníženiu počtu ľudí ohrozených chudobou a / alebo sociálnym vylúčením o 20 miliónov ľudí čo v prepočte predstavuje 25 % v jednotlivých členských krajinách. Slovensko si za cieľ zvolilo znížiť tento počet o 170 000 ľudí. Pokračujúcim trendom je podpora výskumu a vývoja, v rámci ktorej by mali členské štáty zabezpečiť do roku 2020 financovanie na úrovni 3 % HDP. Slovensko aktuálne podporuje výskum a vývoj na úrovni cca 1 % HDP a cieľom je zvýšiť na 1,2 % HDP. V oblasti podpory ochrany životného prostredia sa ciele EÚ zameriavajú na zmeny klímy a energetickú udržateľnosť. Aktivity v rámci zmien klímy sú zamerané na zníženie emisie skleníkových plynov v porovnaní s rokom 1990 o 20 %, resp. 30 % v prípade ideálnych podmienok. V oblasti energetickej udržateľnosti sú aktivity zamerané na podporu získavania energie z obnoviteľných zdrojov a zvýšenie energetickej účinnosti o 20 %. Slovensko si za cieľ v tejto oblasti zvolilo znížiť nárast emisie o 13 %, zvýšiť podiel energie z obnoviteľných zdrojov na 14 % a zvýšiť energetickú efektívnosť prostredníctvom úspory 11 % konečnej spotreby energie v porovnaní s priemernou spotrebou v období 2001 – 2005.

Za účelom zlepšenia dosahovaných výsledkov bolo v programovom období 2014 – 2020 potrebné aktualizovať priority kohéznej politiky. V prvom rade išlo o **silnejšie zameranie sa na výsledky**, t. z. jasne definované ciele a požívané indikátorov na ich meranie s cieľom zodpovednejšieho prístupu. Druhou prioritou bolo **zjednodušenie** administratívnej záťaže, ktorá spočívala prevažne v zavedení jednotného súboru pravidiel pre všetkých päť štrukturálnych a investičných fondov. Treťou prioritou bolo stanovenie jasných **podmienok**, ktoré bolo potrebné splniť pred žiadaním a samotným využívaním finančnej pomoci. Ďalšou prioritou bolo **posilnenie mestského rozmeru a boj za sociálne začlenenie**, ktorá mala pomôcť pri stanovení minimálnej alokácie z prostriedkov EFRR na integrované projekty v mestách a prostriedkov ESF na podporu marginalizovaných komunít. Poslednou prioritou bola **väzba na hospodársku reformu**, ktorá spočívala v možnosti Komisie pozastaviť finančné prostriedky pre členský štát, ktorý nespĺňal hospodárske pravidlá EÚ.

V tomto období došlo aj k aktualizácii cieľov kohéznej politiky. Bolo stanovených 11 tematických cieľov na podporu rastu na obdobie 2014 – 2020. Štyri z nich sú kľúčovými prioritami Európskeho fondu regionálneho rozvoja (EFRR). Okrem toho EÚ financuje projekty v mnohých iných oblastiach a podporuje najzraniteľnejšie regióny. Prostriedky z EFRR budú podporovať všetkých 11 cieľov, ale hlavnými prioritami sú ciele 1 – 4, ktorými sú posilnenie výskumu, technologického rozvoja a inovácií, zlepšenie prístupu k informačným a komunikačným technológiám a ich využívanie a kvalita, posilnenie konkurencieschopnosti MSP a podpora prechodu na nízkouhlíkové hospodárstvo. Prostriedky z ESF sa prioritne zameriavali na ciele 8 – 11, ktorými sú podpora trvalo udržateľnej a kvalitnej zamestnanosti

a podpora pracovnej mobility, podpora sociálneho začlenenia, boj proti chudobe a akejkoľvek diskriminácii, investovanie do vzdelávania, odbornej prípravy a celoživotného vzdelávania a zlepšenie efektívnosti verejnej správy. Prioritné oblasti 4 – 7, ktorými sú podpora prechodu na nízkouhlíkové hospodárstvo, podpora prispôsobenia sa zmene klímy, prevencie a riadenia rizík, zachovanie a ochrana životného prostredia a podpora efektívneho využívania zdrojov a podpora trvalo udržateľnej dopravy a zlepšenie sieťových infraštruktúr budú prednostne financované z kohézneho fondu. Členské štáty a regióny musia vyčleniť určitý podiel finančných prostriedkov z EFRR aspoň na dve z týchto kľúčových priorít a výška podpory je definovaná následne:

- najmenej 80 % finančných prostriedkov z EFRR pre rozvinutejšie regióny;
- najmenej 60 % finančných prostriedkov z EFRR pre prechodné regióny;
- najmenej 50 % finančných prostriedkov z EFRR pre menej rozvinuté regióny.

Tabuľka 13 – Sústava cieľov a finančných nástrojov Kohéznej politiky v programovom období 2014 – 2020

	Tematický cieľ	Fond
1	Posilnenie výskumu, technologického rozvoja a inovácií	Európsky fond regionálneho rozvoja
2	Zlepšenie prístupu k informačným a komunikačným technológiám a ich využívanie a kvalita	Európsky fond regionálneho rozvoja
3	Posilnenie konkurencieschopnosti MSP	Európsky fond regionálneho rozvoja
4	Podpora prechodu na nízkouhlíkové hospodárstvo	Európsky fond regionálneho rozvoja Kohézny fond
5	Podpora prispôsobenia sa zmene klímy, prevencie a riadenia rizík	Kohézny fond
6	Zachovanie a ochrana životného prostredia a podpora efektívneho využívania zdrojov	Kohézny fond
7	Podpora trvalo udržateľnej dopravy a zlepšenie sieťových infraštruktúr	Kohézny fond
8	Podpora trvalo udržateľnej a kvalitnej zamestnanosti a podpora pracovnej mobility	Európsky sociálny fond
9	Podpora sociálneho začlenenia, boj proti chudobe a akejkoľvek diskriminácii	Európsky sociálny fond
10	Investovanie do vzdelávania, odbornej prípravy a celoživotného vzdelávania	Európsky sociálny fond
11	Zlepšenie efektívnosti verejnej správy	Európsky sociálny fond

Zdroj: Európska komisia, 2019

Okrem hlavných tematických cieľov sa kohézna politika zameriava aj na ďalšie tematické ciele, medzi ktoré možno zaradiť:

- zmena klímy a prevencia rizík;
- životné prostredie a efektívne využívanie zdrojov;
- dopravné a energetické siete;
- zamestnanosť a trh práce;
- sociálne začlenenie;
- vzdelávanie a odborná príprava;
- efektívna verejná správa;
- ďalšie oblasti činnosti.

Okrem toho financovanie z Kohézneho fondu EÚ podporuje projekty v týchto oblastiach, čím pomáha dosahovať ciele stratégie Európa 2020 na podporu inteligentného, udržateľného a inkluzívneho rastu:

- politika hospodárskej súťaže;
- zdravie;
- kultúra;
- cestovný ruch;
- riešenie špecifických potrieb určitých regiónov a komunít.

Európska únia zároveň vynakladá osobitné úsilie na podporu určitých kategórií regiónov a komunít, ktoré sú rozdelené nasledovne:

- najvzdialenejšie regióny Európy;
- mestský vývoj;
- rozvoj vidieka;
- Severné Írsko: mierový program;
- regióny v kandidátskych a potenciálnych kandidátskych krajinách (rozšírenie EÚ);
- hory, ostrovy a riedko osídlené oblasti.

Programovanie, implementácia a financovanie kohéznej politiky v období 2014 – 2020

Rámec kohéznej politiky je vytvorený na obdobie siedmich rokov a v súčasnosti je platné programové obdobie na roky 2014 - 2020. V každom programovom období sa musí implementácia kohéznej politiky riadiť vývojovými etapami. V prvej etape sa stanoví výška rozpočtu pre dané programové obdobie a určia sa pravidlá jeho čerpania. Návrh tejto etapy zostavuje Európska Komisia a následne musia spoločne zasadiť, prerokovať a schváliť tento návrh Európska rada a Európsky parlament. Okrem spoločných pravidiel pre európske štrukturálne a investičné fondy (EFRR, ESF, KF, EPFRV a ENRF) existujú aj pravidlá, ktoré sú špecifické pre každý fond. Zásady a priority kohéznej politiky sa prerokujú medzi Európskou Komisiou a krajinami EÚ. Každý členský štát musí povinne vypracovať návrh dohody o partnerstve, v ktorom je spracovaná analýza východiskového stavu a následne predstavená stratégia krajiny na budúci rozvoj. Súčasťou je aj vypracovanie návrhu zoznamu programov na dosiahnutie stanovených cieľov. Okrem toho členské štáty predkladajú aj návrhy

operačných programov (OP), ktoré pokrývajú územie celého členského štátu alebo regiónu. Súčasťou môžu byť aj programy spolupráce, ktoré zahŕňajú viac ako jednu krajinu, spravidla ide o susedné členské štáty, ktoré rozvíjajú spoluprácu v oblasti rozvoja medzištátneho regiónu alebo iný druh spolupráce zameraný na kultúrnu oblasť.

Komisia v niekoľkých nasledujúcich kolách rokuje s vnútroštátnymi orgánmi o konečnom obsahu dohody o partnerstve, ako aj o každom programe. Programy predstavujú priority krajiny a / alebo regiónov alebo príslušnej oblasti spolupráce. Pracovníci, zamestnávateľi a orgány občianskej spoločnosti sa môžu podieľať na zostavovaní a riadení operačných programov. Tieto programy následne vykonávajú členské štáty a ich regióny. To znamená výber, monitorovanie a hodnotenie projektov. Túto prácu zabezpečujú riadiace orgány v každej krajine a / alebo regione. Podpora je alokovaná do členských štátov prostredníctvom fondov, ktoré sú Komisiou zaviazané na čerpanie prostriedkov jednotlivými krajinami pre svoje programy. Aby mohlo byť vyplatenie realizované, je potrebné aby programy prešli certifikáciou. Následne prebieha monitoring čerpania a oprávnenosti, ktorý je realizovaný členskou krajinou v spolupráci s Komisiou. Počas celého programového obdobia Komisia aj členské krajiny predkladajú správy o využívaní pomoci a dosahovaní cieľov. V prípade neoprávneného výdavku je možné požadovať ho naspäť a v prípade nedodržania stanovených podmienok môže byť podpora krátená, resp. stiahnutá. Nakoľko je schopnosť členských štátov efektívne riadiť európske štrukturálne a investičné fondy jedným z kľúčových faktorov, ktoré prispievajú k dosahovaniu cieľov kohéznej politiky, komisia poskytuje podporu členským štátom s cieľom pomôcť im čo najlepšie využívať finančné prostriedky politiky súdržnosti a riešiť problémy s plnením stanovených cieľov a čerpaním finančných prostriedkov. Táto podpora bola v období 2014 – 2020 zefektívnená prostredníctvom posilnenia administratívnych kapacít. Tento cieľ chcela dosiahnuť prostredníctvom zlepšenia štruktúr, ľudských zdrojov, systémov a nástrojov, a preto finančný rámec v tomto období pokrýva aj investície do kapacít na riadenie fondov a všeobecnú efektívnu verejnú správu prostredníctvom financovania budovania inštitucionálnych kapacít a ich reforiem. Za účelom zefektívnenia administratívy bol integrovaný IT nástroj ARACHNE, ktorý slúži na získavanie údajov a aktualizáciu údajov. Jeho cieľom je podpora riadiacich orgánov pri administratívnych kontrolách a riadiacich kontrolách v oblasti štrukturálnych fondov.

Za účelom pochopenia a zefektívnenia funkcie administratívnych orgánov bol zriadený nástroj TAIEX-REGIO PEER 2 PEER, ktorý zodpovedá potrebám a odborným znalostiam v rôznych krajinách. Tento dopytovo orientovaný nástroj priamo reaguje na špecifické požiadavky národných alebo regionálnych orgánov, ktoré spravujú fondy prostredníctvom odborných misií, študijných návštev a osobitných workshopov.

Medzi nové opatrenia možno zaradiť zmluvy o bezúhonnosti. Generálne riaditeľstvo Európskej komisie pre regionálnu a mestskú politiku sa zaviazalo, že bude hľadať a testovať nové spôsoby ochrany finančných prostriedkov EÚ pred rizikami zlého hospodárenia, podvodov a korupcie a zvýšenia transparentnosti využívania finančných prostriedkov. Ako jednu z iniciatív v tejto oblasti bol spustený pilotný projekt „Pakty o bezúhonnosti - mechanizmus civilnej kontroly na ochranu fondov EÚ proti podvodom a korupcii“. Projekt sa realizuje v spolupráci s organizáciou Transparency International a usiluje sa o pilotné projekty Paktu o integrite.

Niekoľko projektov spolufinancovaných zo štrukturálnych fondov a Kohézneho fondu EÚ v členských štátoch. Zároveň Komisia poskytuje školenia riadiacim, certifikačným a audítorským orgánom, ktoré sa zaoberajú Európskym fondom regionálneho rozvoja, Európskym sociálnym fondom a Kohéznym fondom. Vzdelávanie sa zameriava na kľúčové nové prvky legislatívneho rámca kohéznej politiky na roky 2014 – 2020, ktoré je organizované v dvoch moduloch, a to príprava a implementácie a otázky finančného riadenia a kontroly. Súčasne Komisia prijala tzv. „Akčný plán verejného obstarávania“, ktorý predstavuje sériu iniciatív zameraných na pomoc členským štátom pri zlepšovaní výkonnosti správnych orgánov a príjemcov pri uplatňovaní verejného obstarávania na investície EÚ počas programového obdobia 2014 – 2020.

Financovanie kohéznej politiky sa uskutočňuje predovšetkým z Európskeho fondu regionálneho rozvoja (EFRR) a Kohézneho fondu (KF). Spolu s Európskym sociálnym fondom (ESF), Európskym poľnohospodárskym fondom pre rozvoj vidieka (EPFRV) a Európskym námorným a rybárskym fondom (EFNR) tvoria európske štrukturálne a investičné fondy. Väčšina finančných prostriedkov je určených prioritne pre menej rozvinuté európske krajiny a regióny s cieľom pomôcť im dohnáť a znížiť hospodárske, sociálne a územné rozdiely, ktoré v EÚ stále existujú. Po roku 2010 kohézna politika pomohla krajinám ako Cyprus, Grécko, Maďarsko, Írsko, Portugalsko či Rumunsko vysporiadať sa s dopadmi hospodárskej krízy prostredníctvom podpory verejných investícií a flexibilným zavádzaním investícií EÚ, najmä prostredníctvom preprogramovania finančných prostriedkov alebo zvýšením miery spolufinancovania. Možno konštatovať, že v prípade neexistencie kohéznej politiky, by sa veľmi potrebné verejné investície v menej rozvinutých členských štátoch počas krízy zrútili o ďalších 45 %.

Charakteristika kohézneho fondu

Kohézny fond je určený pre tie členské štáty, ktorých hrubý národný dôchodok (HND) na obyvateľa je nižší ako 90 % priemeru EÚ. Jeho cieľom je znížiť hospodárske a sociálne rozdiely a podporovať trvalo udržateľný rozvoj. V súčasnosti podlieha rovnakým pravidlám programovania, riadenia a monitorovania ako EFRR a ESF prostredníctvom nariadenia o spoločných ustanoveniach. V období 2014 – 2020 je Kohézny fond určený pre Bulharsko, Chorvátsko, Cyprus, Českú republiku, Estónsko, Grécko, Maďarsko, Lotyšsko, Litvu, Maltu, Poľsko, Portugalsko, Rumunsko, Slovensko a Slovinsko.

Pre financovanie aktivít v rámci Kohézneho fondu bolo vyčlenených 63,4 miliardy EUR na financovanie transeurópskych dopravných sietí, najmä prioritných projektov európskeho záujmu, ktoré určila EÚ. Kohézny fond zároveň podporuje projekty infraštruktúry v rámci nástroja Spájame Európu. V oblasti životného prostredia sa podporujú projekty súvisiace s energetikou alebo dopravou, pri ktorých bol preukázaný pozitívny dopad na životné prostredie. Súčasne sú financované aktivity zamerané na energetickú účinnosť, využívanie obnoviteľnej energie, rozvoj železničnej dopravy, podporu intermodality, posilnenie verejnej dopravy a podobne. Rada môže prijať kvalifikovanou väčšinou rozhodnutie, ktorým sa zastaví financovanie z Kohézneho fondu, ak sa preukáže, že členský štát vykazuje nadmerný verejný deficit a túto situáciu nevyriešil, resp. neprijal primerané opatrenia na jej vyriešenie.

Charakteristika Európskeho fondu regionálneho rozvoja

Cieľom EFRR je posilniť hospodársku a sociálnu súdržnosť v Európskej únii prostredníctvom zníženia, resp. odstránenia rozdielov medzi regiónmi. EFRR zameriava svoje investície na niekoľko kľúčových prioritných oblastí, niekde uvádzané aj ako „tematické zameranie“ fondu, ktorými sú **inovácie a výskum, digitálna agenda, podpora malých a stredných podnikov (MSP) a nízkouhlíkové hospodárstvo**. Výška podpory odzrkadľuje vyspelosť regiónu, v ktorom sa má realizovať projekt. Vo vyspelejších regiónoch musí byť minimálne 80 % finančných prostriedkov zameraných na aspoň dve z uvedených priorit. V prechodných regiónoch je toto zameranie na úrovni 60% oprávnených prostriedkov a v menej rozvinutých regiónoch je to 50 %. Okrem toho niektoré zdroje EFRR musia byť smerované osobitne na projekty s nízkouhlíkovým hospodárstvom. Podiel týchto zdrojov je vo vyspelejších regiónoch 20% financií, v prechodných regiónoch 15% financií a v menej rozvinutých regiónoch 12 % financií.

V rámci programov **Európskej územnej spolupráce** sa najmenej 80% finančných prostriedkov sústreďuje na štyri spomenuté prioritné oblasti. EFRR zároveň venuje osobitnú pozornosť **špecifickým územným charakteristikám**. Aktivita sú zamerané na zníženie hospodárskych, environmentálnych a sociálnych problémov v mestských oblastiach s osobitným zameraním na trvalo udržateľný rozvoj miest. Aspoň 5% prostriedkov EFRR sa vyčleňuje na túto oblasť prostredníctvom „integrovaných akcií“, ktoré riadia mestá.

Oblasti, ktoré sú prirodzene znevýhodnené z geografického hľadiska ako napr. odľahlé, horské alebo riedko osídlené oblasti, môžu byť osobitne hodnotené a podporované. Najvzdialenejšie oblasti môžu zároveň využívať osobitnú pomoc z EFRR na riešenie prípadných nevýhod práve v dôsledku ich odľahlosti.

Charakteristika Európskeho sociálneho fondu

ESF je hlavným nástrojom Európy na podporu pracovných miest, ktorý pomáha ľuďom získať lepšie pracovné miesta a zabezpečuje spravodlivejšie pracovné príležitosti pre všetkých občanov EÚ. Opatrenia sú realizované prostredníctvom investícií do ľudského kapitálu – pracovníkov, mladých ľudí a uchádzačov o prácu. Financovanie z ESF vo výške 10 miliárd EUR ročne pomáha pri zamestnaní miliónov Európanov, najmä tým, ktorí majú problémy s nájdením zamestnania.

Európska únia si v rámci Stratégie Európa 2020 dala za cieľ vytvárať viac a najmä kvalitnejších pracovných miest, a tak vytvoriť sociálne inkluzívnu spoločnosť. Možná hospodárska kríza môže urobiť túto výzvu ešte náročnejšou. ESF preto zohráva dôležitú úlohu pri plnení cieľov Európy a zmiernení následkov hospodárskej krízy najmä v oblasti rastu nezamestnanosti a úrovne chudoby.

Európska komisia a členské krajiny majú stanovené priority v rámci partnerskej dohody a spôsob, akým sa využívajú prostriedky ESF. Jednou z priorit je zvýšiť adaptabilitu pracovníkov s novými zručnosťami a počet podnikov s novými spôsobmi práce. Ostatné priority sú zamerané na zlepšenie prístupu k zamestnaniu, prostredníctvom poskytovania pomoci mladým ľuďom pri prechode zo školy do práce alebo pri vzdelávaní menej

kvalifikovaných uchádzačov o zamestnanie s cieľom zlepšiť ich vyhliadky na zamestnanie. Odborná príprava a príležitosti celoživotného vzdelávania, ktoré ľuďom poskytujú nové zručnosti, tvoria veľkú časť mnohých projektov ESF.

Ďalšia priorita sa zameriava na pomoc ľuďom zo znevýhodnených skupín pri získavaní zamestnania. Je to súčasť posilnenia sociálneho začlenenia, ktoré predstavuje cieľ pri integrácii ľudí do spoločnosti a každodenného života. Finančná kríza v období 2008 – 2010 viedla k zdvojnásobeniu úsilia na udržanie ľudí v práci, alebo na pomoc pri návrate do práce v prípade straty zamestnania.

Niekedy dochádza k mylnej predstave, že ESF nahrádza zamestnanecké agentúry, avšak prostredníctvom svojich činností sa skôr zameriava na financovanie miestnych, regionálnych a národných projektov súvisiacich so zamestnanosťou v celej Európe, počnúc malými projektmi realizovanými miestnymi charitatívnymi organizáciami pre ľudí so špecifickými potrebami po celoštátne projekty, ktoré podporujú odborné vzdelávanie v celej populácii. Široké spektrum podpory znamená rozdiely v povahe, cieľoch a veľkosti projektov, ktoré môžu mať charakter vzdelávacie, či podporný pri hľadaní a udržaní zamestnania. V podmienkach Slovenska sa investície z ESF prednostne zameriavajú na zvýšenie zamestnanosti mladých ľudí a zlepšenie možností vzdelávania a odbornej prípravy. Súčasne projekty musia byť zamerané na podporu marginalizovaných skupín a lepšiu kvalitu verejnej správy.

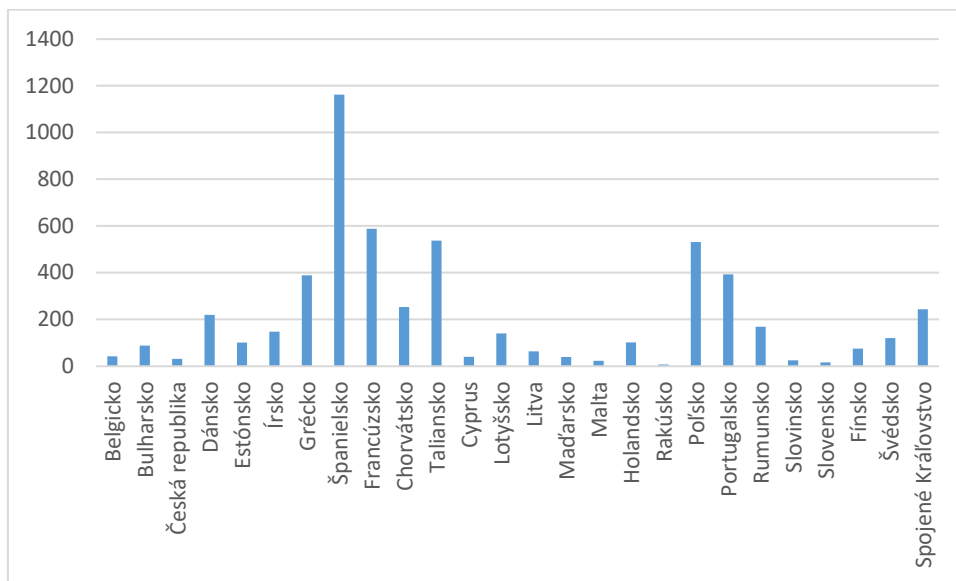
Investovanie do zručností a pomoc ľuďom v práci sú hlavnými prioritami stratégie ESF SR na obdobie 2014 – 2020. Opatrenia pre mladých ľudí sú zamerané na podporu zručností, kvalifikácií a vstupu do svojho prvého zamestnania v rámci iniciatívy na podporu zamestnanosti mladých ľudí. Odhaduje sa, že v roku 2020 bude mať prospech z týchto aktivít približne 80 000 mladých ľudí. Systém vzdelávania a odbornej prípravy na Slovensku sa dostáva do popredia, a to napríklad podporou lepšieho vzdelávania v ranom detstve a starostlivosťou, ktorá pomáha rodičom zosúladiť rovnováhu medzi pracovným a súkromným životom. Projekty tiež spolupracujú so spoločnosťami, aby posilnili využívanie príležitostí na celoživotné vzdelávanie a udržali zručnosti aktuálne, ako je to v projekte „Driving Force“.

Opatrenia podporované z ESF sú zamerané na poskytovanie rovnakých príležitostí znevýhodneným skupinám prostredníctvom zlepšenia ich kvalifikácie a poskytnutia pomoci pri nachádzaní práce a integrovať sa do spoločnosti. Očakáva sa, že do roku 2020 bude mať v rámci tohto programu prospech približne 250 000 ľudí, najmä dlhodobo nezamestnaných a nízko kvalifikovaných. Opatrenia sociálnej inklúzie podporujú najviac marginalizované rómske komunity. Spolu s Európskym fondom regionálneho rozvoja (EFRR) realizuje ESF aj podporné aktivity na pomoc školským deťom, napríklad v projekte „Vzdelávanie učiteľov“.

ESF nie je len o podpore zamestnanosti znevýhodnených skupín. Prospech z neho môžu mať všetci obyvatelia, a to najmä podporou lepších verejných služieb. Centrálna a miestna samospráva, súdnictvo a sociálni partneri môžu rovnako využívať podpory z ESF a EFRR na zlepšenie efektívnosti verejnej správy, ktorá sa môže dosiahnuť prostredníctvom opatrení na zlepšenie ľudských zdrojov, riadenia, transparentnosti a elektronickej verejnej správy. Cieľom týchto opatrení je zvýšenie kvality verejných služieb a vybudovanie dôvery u občanov a podnikateľov.

Charakteristika Európskeho fondu pre námorné otázky a rybné hospodárstvo (EFNR)

EFNR je fondom pre námornú politiku a politiku rybného hospodárstva EÚ na roky 2014 – 2020. Je to jeden z piatich európskych štrukturálnych a investičných fondov (ESI), ktoré sa navzájom dopĺňajú a snažia sa o podporu rastu a oživenia založeného na pracovných miestach v Európe. Tento fond je zameraný na pomoc rybárom pri **prechode na trvalo udržateľný rybolov**, podporu **pobrežných spoločenskí pri diverzifikácii ich hospodárstiev**. Okrem toho financuje projekty, ktoré **vytvárajú nové pracovné miesta a zlepšujú kvalitu života** na európskych pobrežiach. Zároveň sa jeho aktivity zameriavajú na podporu **udržateľného rozvoja akvakultúry a uľahčenie prístupu k financovaniu** žiadateľom.

Obrázok 15 – Celková alokácia financií z EFNR na obdobie 2014 – 2020

Zdroj: Európska Komisia, 2019

Celkový rozpočet EFNR pre obdobie 2014 – 2020 je 6,4 miliardy EUR. Z tejto sumy je 11% v správe Európskej komisie a vyčlenených na podporu cieľov EÚ v námorných a pobrežných záležitostiach v rámci oblastí ako podpora **medzinárodného riadenia** aktivít, podpora **spolupráce prostredníctvom výmeny informácií a osvedčených postupov** pri manažovaní námorného hospodárstva, budovanie **verejných informačných a podporných sieťových platforiem** pre výmenu informácií, transfer tzv. „**morských znalostí**“ a podpora **námorného priestorového plánovania**.

Zvyšných 89 % z rozpočtu je v správe jednotlivých členských štátov. Tieto môžu byť využité na aktivity, ktoré sa zameriavajú na **zníženie vplyvu rybolovu** na morské prostredie, podporu vybudovania väčšieho počtu **trhovísk pre profesionálov a spotrebiteľov**, zavedenie systému **spoločného riadenia chránených území a území Natura 2000** a **osobitnú podporu pre drobných rybárov**.

Tabuľka 14 – Rozdelenie finančnej pomoci v rámci EFRN na obdobie 2014 – 2020

4,3 miliardy €	Udržateľný rybolov	Vytvorenie udržateľnejšieho a rentabilnejšieho rybolovu a akvakultúry	Zabezpečenie a vytváranie udržateľných pracovných miest
			Miestny rozvoj a podpora oblasti rybolovu
			Marketing a spracovanie
580 miliónov €	Kontrola a posilnenie	Na monitorovanie dodržiavania pravidiel Spoločnej európskej politiky rybného hospodárstva a ochrany spravodlivého prístupu k zdravým zásobám	Pristup do lovísk
			Kontrola rybolovného úsilia, TAC a kvót
			Ďalšie technické opatrenia na zlepšenie a udržateľnosti
520 miliónov €	Zber dát	Zhromažďovanie údajov, ktoré vedci potrebujú na zlepšenie znalostí o moriach a dlhodobý manažment spoločného rybolovu	Pochopenie a monitorovanie komerčných druhov
			Dynamika jednotlivých zásob a zmiešaného rybolovu
			Ekologické modelovanie regionálnych povodí
71 miliónov €	Modré hospodárstvo	Dosiahnutie udržateľného rastu a zamestnanosti z našich morí a oceánov	Námorný dohľad (CISE)
			Lepšie znalosti o moriach a morských ekosystémov
			Umožnenie racionálneho využívania nových morských zdrojov (napr. energia, biotechnológia)

Zdroj: EK, EMFF, 2019

Kohézna politika v podmienkach Slovenska

Slovensko patrí medzi 10 krajín, ktoré vstúpili do Európskej únie 1. mája 2004. V týchto členských štátoch EÚ, pokiaľ ide o rast a príjmy, došlo v rámci EÚ k masívnym investíciám prostredníctvom kohéznej politiky a od roku 2014 prostredníctvom investičného plánu pre Európu, tzv. „Junckerovým plánom“. Tieto investície mali pozitívne výsledky, a to nielen vďaka financovaniu EÚ, ale aj úsiliu týchto členských štátov o reformu a snahou stať sa atraktívnym miestom pre investorov a podnikateľov, aby sa mohli usadiť a prosperovať. Od roku 2003 priemer HDP na obyvateľa vzrástol o 20 % v porovnaní s priemerom EÚ a len v období 2003-2017 vzrástol na Slovensku o 94 %.

V rámci EŠIF bolo v období 2003 – 2020 investovaných 29,5 miliardy €. A dodatočne bolo investovaných 1,2 miliardy v rámci Junckerovho plánu od roku 2014. Odvtedy bolo podporených takmer 26 000 MSP. Od roku 2014 EÚ podporovala projekty v rozsahu 60 % verejných investícií. V rámci podpôr sa prispelo na 949 výskumných projektov, výstavbu, resp. rekonštrukciu 2 248 km ciest, vybudovanie prístupu k vode pre 157 000 ľudí a navýšeniu dodatočnej energetickej kapacity o 215 MW z obnoviteľných zdrojov.

Junckerov investičný plán vznikol ako odpoveď na vývoj ekonomickej situácie vo svete. Od svetovej hospodárskej a finančnej krízy trpela EÚ nízkou úrovňou investícií. Na zvrátenie tohto klesajúceho trendu a na to, aby sa Európa vydala na cestu hospodárskeho oživenia, bolo potrebné kolektívne a koordinované úsilie na celoeurópskej úrovni. K dispozícii boli primerané úrovne zdrojov, ktoré bolo potrebné zmobilizovať v celej EÚ na podporu investícií. Neexistovala žiadna jednoduchá odpoveď a žiadne riešenie s jednou veľkosťou a nastavením, ktoré by bolo kolektívne vhodné pre všetky členské štáty. Tento investičný plán mal tri ciele, ktorými bolo **odstránenie prekážok pre investície**, zabezpečenie **transparentnosti a technickej pomoci** pre investičné projekty a **inteligentnejšie využívanie** finančných zdrojov. Na zabezpečenie úspešnosti tohto plánu boli zadané tri piliere pre jeho úspešnú implementáciu. Prvým pilierom je Európsky fond pre strategické investície (EFIS), ktorý poskytuje záruku EÚ na mobilizáciu súkromných investícií. Na zabezpečenie tohto piliera Komisia úzko spolupracuje so svojimi strategickými partnermi a skupinou Európskej

investičnej banky (EIB). Druhý pilier predstavuje Európske centrum investičného poradenstva a portál európskych investičných projektov, ktoré poskytujú technickú pomoc a väčšiu viditeľnosť investičných príležitostí, čím pomáhajú navrhovaným investičným projektom pri realizácii. Toto centrum je spoločným podnikom so skupinou EIB. Tretí pilier sa zameriava na zlepšenie podnikateľského prostredia odstránením regulačných prekážok pre investície na vnútroštátnej úrovni aj na úrovni EÚ.

Slovensko spravuje v období 2014 – 2020 sedem operačných programov, na ktoré bolo vyčlenených približne 14 miliárd €. Pri hodnotení regionálnych kritérií možno regióny Slovenska s výnimkou Bratislavského kraja hodnotiť ako menej rozvinuté regióny, ktorých HDP na obyvateľa je nižšie ako 75 % priemeru EÚ. Bratislavský kraj dosahuje viac ako 90 % HDP na obyvateľa a je klasifikovaný ako rozvinutejší región. Z celkového rozpočtu sa vyčlenilo pre menej rozvinuté regióny cca 9,2 miliardy €, a takmer 330 miliónov € pre Bratislavský kraj. Z kohézneho fondu bolo pre Slovensko vyčlenených 4,2 miliardy €. Na podporu projektov Európskej územnej spolupráce bolo vyčlenených viac ako 223 miliónov € a na financovanie iniciatívy na podporu zamestnanosti mladých ľudí bolo vyčlenených viac ako 72 miliónov €. Pre aktivity financované z ESF v podmienkach Slovenska bolo vyčlenených 2,2 miliardy € z celkového finančného balíka. Na základe Partnerskej dohody Slovenska s Európskou Komisiou bolo stanovených päť investičných priorít na roky 2014 – 2020. Tieto priority odrážajú ciele stratégie Európa 2020 a zahŕňajú:

- podporu podnikateľského prostredia priaznivého pre inovácie prostredníctvom zlepšenia konkurencieschopnosti malých a stredných podnikov, zlepšenia inovácie a výskumu a rozvoja elektronického hospodárstva;
- rozvoj infraštruktúry so zameraním na hospodársky rast a zamestnanosť v konkrétnych kľúčových dopravných sieťach a udržateľnú mestskú dopravu;
- rozvoj ľudského kapitálu a vyššiu účasť na pracovnom trhu prostredníctvom posilnenia všetkých úrovní vzdelávania, zlepšenia prístupu k zamestnanosti pre najzraniteľnejšie skupiny spoločnosti (najmä mladí a dlhodobo nezamestnaní ľudia) a podporu sociálneho začleňovania rómskych komunít;
- podporu udržateľného a efektívneho využívania prírodných zdrojov prostredníctvom propagácie energetickej účinnosti a nízkouhlíkového hospodárstva, ochranu životného prostredia a prispôsobenie sa klimatickým zmenám;
- vybudovanie modernej a profesionálnej verejnej správy prostredníctvom dôkladnej reformy zameranej na zlepšenie riadenia, riešenie korupcie a zabezpečenie efektivity a nestrannosti súdnictva. Osobitnú pozornosť si vyžaduje zabezpečenie stability a profesionality orgánov zodpovedných za fondy EŠIF.

Investičné priority sa následne odzrkadlili v návrhoch a tvorbe operačných programov pre jednotlivé členské štáty. Súčasťou je určenie riadiacich orgánov, ktoré budú zodpovedné za koordináciu aktivít a schvaľovací a kontrolný proces v rámci jednotlivých programov. V podmienkach Slovenska sa nachádzajú nižšie uvedené riadiace orgány.

Pre operačný program **Výskum a inovácie** je riadiacim orgánom **Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky**. Cieľom operačného programu je zvýšenie inovačnej

činnosti a konkurencieschopnosti podnikov, najmä MSP, s cieľom zvýšiť ich pridanú hodnotu, stimulovať rast a tvorbu pracovných miest a zlepšenie výkonnosti systému výskumu a inovácií. Cieľ sa má dosiahnuť mobilizáciou súkromných investícií do výskumu a inovácií a podporou spolupráce medzi výskumnými organizáciami, vysokoškolským vzdelávaním a podnikateľským sektorom. Program pokrýva všetky regióny na Slovensku a je hlavným nástrojom na implementáciu Stratégie výskumu a inovácií pre inteligentnú špecializáciu. Hlavnými prioritami programu sú **podpora výskumu, technologického rozvoja a inovácií** a posilnenie **konkurencieschopnosti a rastu MSP**. Oprávneným regiónom je územie celej SR. Podpora je poskytovaná z Európskeho fondu regionálneho rozvoja v objeme 2,2 miliardy €, pričom celkový rozpočet programu je 3,6 miliardy €. Program sa zameriava na nasledovné tematické priority: TA – Technická pomoc, TO1 – Výskum a inovácie a TO3 – konkurencieschopnosť MSP. Očakávané dopady programu sú:

- zvýšený podiel podnikov uplatňujúcich vedecko-výskumný prístup a inovácie o 10 %;
- zvýšený podiel MSP na exporte o 4,4 %;
- zvýšený podiel MSP na pridanej hodnote podnikateľského sektora o 5 %;
- počet podnikov, ktoré dostávajú podporu zvýšiť na 12 790;
- dosiahnuť počet podporených nových podnikov na úrovni 5 090, z toho 1 362 start-upov alebo spin-offov;
- rast zamestnanosti v podporovaných podnikoch tvorbou viac ako 4 000 pracovných miest;
- zvýšenie počtu nových výskumných pracovníkov v podnikoch o 1 030.

Riadiacim orgánom operačného programu **Kvalita životného prostredia** je **Ministerstvo životného prostredia SR**. Cieľom tohto programu je podpora plnenia cieľov stratégie Európa 2020 pre inteligentný, udržateľný a inkluzívny rast vo všetkých regiónoch Slovenska. Hlavným cieľom je podpora trvalo udržateľného a efektívneho využívania prírodných zdrojov, ochrana životného prostredia, aktívne prispôsobenie sa zmene klímy a podpora energeticky účinného nízkouhlíkového hospodárstva. Má štyri hlavné priority medzi ktoré patrí **trvalo udržateľné využívanie prírodných zdrojov** prostredníctvom rozvoja environmentálnej infraštruktúry, **prispôsobenie sa nepriaznivým vplyvom zmeny klímy** so zameraním na ochranu pred povodňami, **podpora riadenia rizík**, riadenia núdzových situácií a odolnosti voči mimoriadnym udalostiam ovplyvnených zmenou klímy a **energeticky účinné nízkouhlíkové hospodárstvo** vo všetkých sektoroch. Oprávneným regiónom je celé územie SR. Podpora je poskytovaná z Kohézneho fondu vo výške 1,8 miliardy € a Európskeho fondu regionálneho rozvoja v objeme 1,3 miliardy €. Celkový rozpočet programu vrátane pomoci EÚ je vo výške 3,9 miliardy €. Program sa zameriava na nasledovné tematické priority: TA – Technická pomoc, TO4 – nízkouhlíkové hospodárstvo, TO5 – Zmena klímy a prevencia rizík a TO6 – Životné prostredie a efektívne využívanie zdrojov. Očakávané dopady programu sú:

- zlepšenie čistenia odpadových vôd pre ďalších viac ako 200 000 obyvateľov;
- Implementácia opatrení na ochranu pred povodňami pre ďalších viac ako 12 000 obyvateľov;
- celková rozloha rekultivovanej pôdy v rozsahu 452 ha;
- odhadovaný ročný pokles emisií skleníkových plynov na úrovni 713 000 t ekv. CO₂;

- odhadované zvýšenie podielu obnoviteľných zdrojov energie na hrubej konečnej spotrebe energie o 15,5 %;
- pokles celkovej spotreby energie vo verejných budovách o 279 miliónov kWh / rok.

Riadiacim orgánom operačného programu **Integrovaná infraštruktúra** je **Ministerstvo dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja SR**. Cieľom programu je podpora kľúčových rozvojových priorít EÚ a členských štátov vo všetkých oblastiach dopravy. V oblastiach, ktoré sú považované za jadro TEN-T-u, sa podporuje **železničná infraštruktúra a obnova železničných koľajových vozidiel**. Podporujú sa najmä projekty súvisiace s modernizáciou a rozvojom infraštruktúry železničnej dopravy na tých železničných tratiach, ktoré majú zásadný význam pre hospodársky rast, rozvoj železničnej dopravy a zlepšenie mobility obyvateľstva SR a EÚ. Táto oblasť je podporovaná z Kohézneho fondu a bolo na ňu pridelených 18 % prostriedkov EÚ. V oblasti **cestnej infraštruktúry** sa podporujú projekty zamerané na odstránenie závažných úzkych miest v cestnej infraštruktúre TEN-T s dôrazom na trvalú udržateľnosť, nákladovú efektívnosť, zvýšenú bezpečnosť cestnej premávky, zníženie počtu dopravných prostriedkov a sociálno-ekonomický a environmentálny vplyv cestnej dopravy. Táto oblasť je podporovaná z Kohézneho fondu a bolo na ňu pridelených 28 % prostriedkov EÚ. Oblasť **verejnej osobnej dopravy** sa zameriava na podporu verejnej dopravy vo veľkých mestách na Slovensku. Táto oblasť je podporovaná z Kohézneho fondu a bolo na ňu pridelených 8 % prostriedkov EÚ. Oblasť **infraštruktúra vodnej dopravy** je zameraná na vytvorenie podmienok pre zlepšovanie splavnosti rieky Dunaj a zlepšenia v bratislavskom prístave a je podporovaná z Kohézneho fondu a boli na ňu vyčlenené 3 % prostriedkov EÚ. V oblastiach iných ako jadro TEN-T-u sa podporuje **železničná infraštruktúra** prostredníctvom modernizácie infraštruktúry železničnej dopravy mimo koridorov TEN-T z Európskeho fondu regionálneho rozvoja, na ktorú bolo pridelených 7 % prostriedkov EÚ. Podobne aj v oblasti **cestnej infraštruktúry** sa podporuje modernizácia cestnej infraštruktúry mimo hlavných sietí TEN-T prostredníctvom Európskeho fondu regionálneho rozvoja. Na túto oblasť bolo pridelených 12 % prostriedkov EÚ. Okrem toho je z Európskeho fondu regionálneho rozvoja podporovaná **informačná spoločnosť** za účelom zvýšenie pokrytia širokopásmovým pripojením, zvýšenie kvality, úrovne a dostupnosti služieb elektronickej verejnej správy pre podniky a občanov. Na dosiahnutie stanovených cieľov bolo pridelených 20% prostriedkov EÚ. Oblasť technickej pomoci je takisto financovaná z Európskeho fondu regionálneho rozvoja a boli na ňu vyčlenené 2 % pridelených prostriedkov EÚ. Oprávneným regiónom je celé územie SR. Podpora je poskytovaná z Kohézneho fondu vo výške 2,3 miliardy € a Európskeho fondu regionálneho rozvoja vo výške 1,6 miliardy €. Celkový rozpočet programu je 4,7 miliardy €. Program sa zameriava na nasledovné tematické priority: TA – Technická pomoc, TO2 – Informačné a komunikačné technológie a TO7 – Dopravné a energetické siete. Sústava priorít a aktivít v rámci tohto operačného programu je uvedená v tabuľke 15.

Tabuľka 15 – Priority a aktivity OP Integrovaná infraštruktúra

Podpora trvalo udržateľnej dopravy a odstraňovanie úzkych miest v kľúčových sieťových infraštruktúrach	Podpora multimodálneho jednotného európskeho dopravného priestoru investovaním do TEN-T
	Rozvoj a zlepšenie environmentálne priaznivých (vrátane nízkohlukových) a nízkouhlíkových dopravných systémov vrátane vnútrozemských vodných ciest a námornej dopravy, prístavov, multimodálnych spojení a letiskovej infraštruktúry s cieľom podporiť udržateľnú a regionálnu mobilitu
Rozvoj a obnova komplexných, vysokokvalitných a interoperabilných železničných systémov a podpora opatrení na zníženie hluku.	
Zlepšenie prístupu a využívania a kvality IKT	Rozšírenie zavádzania širokopásmového pripojenia a zavádzania vysokorýchlostných sietí a podpora prijatia nových technológií a sietí pre digitálne hospodárstvo

Zdroj: Ministerstvo Dopravy, Výstavby a Regionálneho Rozvoja SR, 2019

Očakávané dopady programu sú:

- 56 km zrekonštruovaných alebo zmodernizovaných železničných tratí siete TEN-T;
- 104 km novo vybudovaných ciest TEN-T;
- 27 km nových alebo vylepšených električkových tratí;
- 78 kusov nového vozového parku (električky a trolejbusy);
- ďalšie domácnosti so širokopásmovým prístupom na internet s rýchlosťou najmenej 30 Mbps.

Riadiacim orgánom **operačného programu Ľudské zdroje** je **Ministerstvo práce sociálnych vecí a rodiny**. Program slúži na implementáciu podpôr z Európskeho sociálneho fondu (ESF), Iniciatívy na podporu nezamestnanosti mladých ľudí (YEI) a Európskeho fondu regionálneho rozvoja (ERDF) v období 2014 – 2020. Program predstavuje priority a ciele, ktoré je potrebné implementovať za účelom vytvárania pracovných miest a posilňovania sociálnej súdržnosti na Slovensku. Investície do ľudského kapitálu a pomoc ľuďom pri vstupe na trh práce sú v rámci tohto programu hlavnými prioritami, ktoré pomôžu Slovensku reagovať na priority stratégie Európa 2020 a odporúčania pre jednotlivé krajiny týkajúce sa politických reforiem v rámci európskeho semestra v oblasti vzdelávania, zamestnanosti a sociálnych vecí a začlenenia. Investície sú zamerané na tri hlavné oblasti. Prvou je **boj proti nezamestnanosti mladých ľudí**. Finančné prostriedky slúžia na financovanie iniciatívy na zlepšenie systémov vzdelávania a odbornej prípravy a zabezpečenie získavania správnych zručností mladými ľuďmi, ktoré zlepšia ich vyhliadky na zamestnanie. Ďalšími oblasťami investícií sú kvalitné predškolské vzdelávanie a starostlivosť o zosúladenie rovnováhy medzi pracovným a súkromným životom rodičov a podpora rozvoja detí, ako aj odborného vzdelávania s cieľom posilniť poskytovanie vzdelávania na pracovisku v podnikoch. Iniciatíva na podporu zamestnanosti mladých ľudí by

malo využívať približne 80 000 mladých ľudí. Okrem toho sa na činnostiach programu zúčastní viac ako 100 000 žiakov a študentov na všetkých úrovniach vzdelávania. Druhou prioritnou oblasťou sú **ľudia v ťažkostiach a zo znevýhodnených skupín**. Program sa zameriava na poskytovanie rovnakých príležitostí ako pre ostatných. Cieľom je dosiahnuť zlepšenie ich študijných výsledkov, nájdenie práce a integrácia do spoločnosti. Deti, nezamestnaní alebo osoby so zdravotným postihnutím patria medzi tých, ktorí budú mať najväčší prospech. Program by malo využívať približne 250 000 nezamestnaných osôb, najmä nízkokvalifikovaných a dlhodobo nezamestnaných, a mali by byť schopní zlepšiť svoje šance na trhu práce. Do sféry tretej prioritnej oblasti spadá 150 obcí s najodkázanejšími **marginalizovanými rómskymi komunitami**. Cieľom je získanie integrovaného prístupu k financovaniu, ktorý kombinuje investície ESF a EFRR do ľudí a infraštruktúry. Komplexný prístup k rozvojovým potrebám týchto komunít bude zahŕňať podporné aktivity, pomoc slabším žiakom, iniciatívy v oblasti finančnej gramotnosti a informovanosti o zdraví, sociálne bývanie a podporu sociálnych podnikov. Oprávneným regiónom je územie SR. Podpora je poskytovaná z Európskeho fondu regionálneho rozvoja vo výške 243,7 milióna € a z Európskeho sociálneho fondu vo výške 1,8 miliardy €. Celkový rozpočet programu je 2,6 miliardy €. Program sa zameriava na nasledovné tematické priority: TA – Technická pomoc, TO8 – Zamestnanosť a trh práce, TO9 – Sociálne začlenenie a TO10 – Vzdelávanie a odborná príprava.

Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR je riadiacim orgánom **Integrovaného Regionálneho Operačného Programu**, ktorého cieľom je prispieť k podpore kvality života a zabezpečiť trvalo udržateľné poskytovanie verejných služieb v celej krajine. To by malo byť prínosom pre vyvážený a trvalo udržateľný regionálny rozvoj, ako aj ekonomickú, územnú a sociálnu súdržnosť regiónov, miest a obcí Slovenska. Program sa zameriava na päť hlavných priorít, ktorými sú bezpečná a ekologická doprava v regiónoch, ľahší prístup k efektívnym a kvalitným verejným službám, mobilizácia tvorivého potenciálu v regiónoch, zlepšenie kvality života v regiónoch s dôrazom na životné prostredie a miestny rozvoj vedený spoločnosťou. Oprávneným regiónom je územie SR. Podpora je poskytovaná z Európskeho fondu regionálneho rozvoja vo výške 1,7 miliardy €. Celkový rozpočet programu je 2,1 miliardy €. Program sa zameriava na nasledovné tematické priority: TA – Technická pomoc, TO4 – nízkouhlíkové hospodárstvo, TO6 – Životné prostredie a efektívne využívanie zdrojov, TO7 – Dopravné a energetické siete, TO8 – Zamestnanosť a trh práce, TO9 – Sociálne začlenenie a TO10 – Vzdelávanie a odborná príprava. Očakávané dopady programu sú:

- viac ako 150 km zrekonštruovaných alebo zmodernizovaných ciest;
- 25 % jednotlivcov, ktorí dostanú sociálne služby na komunitnej úrovni v súlade so zásadami deinštitucionalizácie;
- zlepšené zdravotnícke služby, ktoré využije cca. 2,3 milióna občanov v 134 novo vytvorených integrovaných strediskách zdravotnej starostlivosti;
- zvýšená účasť detí vo veku 3-5 rokov v materských školách na 90 % v menej rozvinutých regiónoch s cieľom pripraviť ich na základné vzdelávanie;
- zvýšenie zamestnanosti v podporovaných podnikoch na 1 000 ekvivalentov na plný úväzok;
- takmer 50 % zlepšenie energetickej hospodárnosti obytných budov.

Okrem tohto operačného programu spadajú do kompetencie **Ministerstva pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR** aj programy **Interreg V-A – Slovakia-Austria** a **Interreg V-A – Slovakia-Czech Republic**.

Program Spolupráca „Interreg V-A Slovensko – Rakúsko“ sa zameriava na inteligentný a udržateľný rast v rakúsko-slovenskom prihraničnom regióne. Prednostne sa program zameriava na prispievanie k inteligentnej špecializácii a cezhraničnému výskumu, ktoré sú založené na iniciatívach v regióne hlavných miest Viedeň a Bratislava. Zároveň je cieľom podpora trvalo udržateľného riadenia a ochrana prírodných zdrojov v prírodnej oblasti pozdĺž bývalej „železnej opony“ a iniciácia nových, udržateľných dopravných riešení. Tieto hlavné ciele sú doplnené snahami o posilnenie správy a inštitucionálnej spolupráce, ktorá má viesť k lepšiemu integrovanému prihraničnému regiónu.

Na dosiahnutie týchto strategických cieľov sa program zameriava na zvyšujúci sa počet cezhraničných výskumných a vývojových činností, na poskytovanie nástrojov na ochranu a riadenie životného prostredia v spoločných prírodných oblastiach, na zintenzívnenie interakcií prostredníctvom lepších integrovaných dopravných riešení a na ďalšie zlepšovanie krížových opatrení a štruktúry riadenia hraníc. Hlavné priority tohto programu sú prispievanie k inteligentnému cezhraničnému regiónu, podpora prírodného a kultúrneho dedičstva a biodiverzity, podpora trvalo udržateľných dopravných riešení, posilnenie cezhraničnej správy vecí verejných a inštitucionálnej spolupráce a technická pomoc. Oprávnenými regiónmi sú regióny Ostösterreich, Burgenland, Niederösterreich a Wien v Rakúsku a regióny Bratislavský kraj a Západné Slovensko v Slovenskej republike. Podpora je poskytovaná z Európskeho fondu regionálneho rozvoja vo výške 76 miliónov €. Celkový rozpočet programu je 89,3 miliónov €. Program sa zameriava na nasledovné tematické priority: TA – Technická pomoc, TO1 – Výskum a inovácie, TO6 – Životné prostredie a efektívne využívanie zdrojov, TO7 – Dopravné a energetické siete a TO11 – Lepšia verejná správa. Očakávané dopady programu sú:

- zvýšená intenzita spolupráce v regionálnom inovačnom systéme;
- zlepšenie spoločného vysokoškolského vzdelávania;
- zníženie úzkych miest v koridoroch divokého života;
- zlepšená cezhraničná mobilita a inteligentné dopravné riešenia;
- zvýšená atraktivita pohraničného regiónu z hľadiska ekologického cestovného ruchu;
- intenzívnejšia inštitucionálna spolupráca.

Program Spolupráce medzi Slovenskou a Českou republikou sa zameriava na najdôležitejšie cezhraničné výzvy, ktoré súvisia s implementáciou stratégie Európa 2020 v slovensko-českom pohraničí. Program strategicky prispieva k posilneniu cezhraničnej regionálnej inovačnej kapacity, ako aj k posilneniu cezhraničnej spolupráce medzi malými a strednými podnikmi a sektorom výskumu a vývoja. Zároveň sa zaoberá otázkami životného prostredia a podpory účinného a trvalo udržateľného využívania prírodného a kultúrneho dedičstva s ohľadom na účinnú obnovu biodiverzity. Činnosti v týchto dvoch oblastiach sú doplnené snahami o posilnenie užšej spolupráce v právnych a administratívnych oblastiach s cieľom vytvoriť plne integrovaný pohraničný región. Hlavné priority tohto programu sú využitie inovačného potenciálu, zachovanie prírodného a kultúrneho dedičstva a rozvoj miestnych iniciatív.

Oprávnenými regiónmi sú Jihovýchod, Střední Morava a Moravskoslezsko v Českej republike a región Západné Slovensko v Slovenskej republike. Podpora je poskytovaná z Európskeho fondu regionálneho rozvoja vo výške 90 miliónov €. Celkový rozpočet programu je 106 miliónov €. Program sa zameriava na nasledovné tematické priority: TA – Technická pomoc, TO1 – Výskum a inovácie, TO6 – Životné prostredie a efektívne využívanie zdrojov, TO10 – Vzdelávanie a odborná príprava a TO11 – Zlepšenie efektívnosti verejnej správy. Očakávané dopady programu sú:

- zvýšenie podielu inovácií MSP;
- posilnenie spolupráce medzi podnikmi a výskumnými inštitúciami;
- zlepšenie systémov vzdelávania a odbornej prípravy na podporu zamestnanosti mladých ľudí;
- modernizácia cyklistických trás a chodníkov;
- zvýšenie cezhraničného územia zameraného na ochranu a obnovu biodiverzity.

Riadiacim orgánom programu **INTERACT** je **Bratislavský samosprávny kraj**. Cieľom programu je posilnenie účinnosti kohéznej politiky prostredníctvom podpory výmeny skúseností, prenosu osvedčených postupov a šírenia inovačných prístupov medzi programami a partnermi územnej spolupráce. Program má dve priority, ktorými sú poskytovanie služieb a technická pomoc. Oprávnenými regiónmi sú všetky členské štáty. Podpora je poskytovaná z Európskeho fondu regionálneho rozvoja vo výške takmer 40 miliónov €. Celkový rozpočet programu je 46 miliónov €. Program sa zameriava na nasledovné tematické priority: TA – Technická pomoc a TO11 – Lepšia verejná správa. Tento program je veľmi špecifický, pretože môže ovplyvniť len spôsob, akým možno účinnejšie vykonávať iné programy a činnosti spolupráce. Očakáva sa, že pomôže pri:

- zlepšenie kapacít riadenia a kontroly pri viac ako 84% programov Európskej územnej spolupráce;
- zlepšenie kapacít pri zachytávaní a oznamovaní výsledkov programu viac ako 80 % programov Európskej územnej spolupráce;
- zlepšenie kapacít riadenia spolupráce s cieľom realizovať inovačné prístupy (napr. EZÚS - Európske zoskupenie územnej spolupráce, revolvingové fondy, makroregionálne stratégie atď.), ktoré predstavujú viac ako 84 % programov Európskej územnej spolupráce.

Riadiacim orgánom operačného programu **Technická pomoc** je **Úrad Vlády SR**. Hlavným cieľom tohto programu je posilnenie administratívnych kapacít krajiny pri koordinácii, riadení a dohľade nad európskymi štrukturálnymi a investičnými fondmi. Cieľ sa má dosiahnuť vytvorením účinného a transparentného systému podpory prostredníctvom zvýšenia kvality administratívnych kapacít v oblasti riadenia, kontroly a auditu EŠIF a ochrany finančných záujmov EÚ. Program je zameraný na dve hlavné priority, ktorými sú riadenie, kontrola a audit EŠIF a systémová a technická podpora. Oprávnenými regiónmi je územie celej SR. Podpora je poskytovaná z Európskeho fondu regionálneho rozvoja vo výške takmer 160 miliónov € a celkový rozpočet programu je viac ako 187 miliónov €. Program sa zameriava na tematickú prioritu TA – Technická pomoc. Očakáva sa, že tento program pomôže pri:

- stabilizácii systému pre implementáciu programu EŠIF;
- znížení fluktuácie zamestnancov zapojených do riadenia, kontroly a implementácie EŠIF;
- plynulej implementácii programového obdobia EŠIF 2014 – 2020;
- poskytovaní pravidelných a spoľahlivých informácií a komunikácii správ ES;
- výmene informácií o všetkých témach súvisiacich s riadením a implementáciou programov EŠIF;
- integrácii aplikácií e-kohézie a e-governmentu do informačného systému verejnej správy;
- tvorbe riadiacich, implementačných a kontrolných štruktúr EŠIF vybavených modernými informačnými a komunikačnými nástrojmi.

	Výskum a inovácie • 3,6 mld • EFRR: 2,2 mld
	Kvalita životného prostredia • 3,9 mld • EFRR: 1,3 mld • KF: 1,8 mld
	Integrovaná infraštruktúra • 4,7 mld • EFRR: 1,6 mld • KD: 2,3 mld
	Ľudské zdroje • 2,6 mld • EFRR: 0,24 mld • ESF: 1,8 mld
	Integrovaný regionálny operačný program • 2,1 mld • EFRR: 1,7 mld
	Interreg V-A Slovakia-Austria • 89,3 mil. • 76 mil.
	Interreg V-A Slovakia-Czech Republic • 106 mil. • 90 mil.
	INTERACT • 46 mil. • EFRR: 40 mil.
	Technická pomoc • 187 mil. • EFRR: 160 mil.

Obrázok 16 – Schéma operačných programov a riadiacich orgánov v SR

Zdroj: Európska komisia, 2019

7. STRATÉGIA EURÓPA 2020

Základom stratégie sú tri vzájomne sa dopĺňajúce priority:

- Inteligentný rast: vytvorenie hospodárstva založeného na znalostiach a inovácii.
- Udržateľný rast: podporovanie ekologickejšieho a konkurencieschopnejšieho hospodárstva, ktoré efektívnejšie využíva zdroje.
- Inkluzívny rast: podporovanie hospodárstva s vysokou mierou zamestnanosti, ktoré zabezpečí sociálnu a územnú súdržnosť.

Európska Komisia navrhla nasledovné hlavné ciele EÚ, ktoré by mali byť splnené do roku 2020:

1. Zamestnanosť
 - zvýšiť mieru zamestnanosti obyvateľov vo veku 20 až 64 rokov na 75 %;
2. Výskum, vývoj a inovácie
 - zvýšiť úroveň investícií do výskumu a vývoja/inovácií na 3 % HDP EÚ (zo súkromných aj verejných zdrojov);
3. Zmeny klímy a energia
 - znížiť emisie skleníkových plynov o 20 % (alebo za predpokladu širšej globálnej dohody až o 30 %) oproti úrovni z roku 1990;
 - získať 20 % energie z obnoviteľných zdrojov;
 - dosiahnuť 20-percentný nárast efektívnosti vo využívaní energie;
4. Vzdelávanie
 - znížiť pod 10 % podiel osôb, ktoré predčasne ukončia školskú dochádzku;
 - minimálne 40 % podiel obyvateľov vo veku 30 – 34 rokov, ktorí majú ukončené vysokoškolské vzdelanie;
5. Chudoba a sociálne vylúčenie
 - aspoň o 20 miliónov znížiť počet osôb, ktorým hrozí chudoba a sociálne vylúčenie.

Inteligentný rast

Inteligentný rast znamená zlepšenie výkonnosti EÚ v týchto oblastiach:

- vzdelávanie (ako motivovať ľudí k tomu, aby sa vzdelávali a prispôbili svoje zručnosti súčasným požiadavkám);
- výskum a inovácie (vytváranie nových produktov a služieb, ktoré budú generovať rast a nové pracovné miesta a prispieť k riešeniu sociálnych problémov);
- digitálna spoločnosť (využívanie informačných a komunikačných technológií).

Ciele EÚ týkajúce sa inteligentného rastu zahŕňajú:

1. úroveň spoločných verejných a súkromných investícií do výskumu a vývoja by mala dosiahnuť 3 % HDP EÚ a podmienky pre výskum, vývoj a inovácie by sa mali zlepšiť;
2. prostredníctvom vyššej zamestnanosti mladých ľudí, žien, starších osôb, ľudí s nízkou kvalifikáciou a legálnych migrantov by sa do roku 2020 mala dosiahnuť 75-percentná miera zamestnanosti žien a mužov vo veku 20 – 64 rokov;
3. zvýšenie efektivity vzdelávania, najmä:

- zníženie miery predčasného ukončenia školskej dochádzky pod 10 %;
- zvýšenie podielu obyvateľov vo veku 30 – 34 rokov, ktorí majú ukončené vysokoškolské, alebo ekvivalentné vzdelanie, na minimálne 40 %.

Udržateľný rast je zameraný na konkurencieschopnejšie hospodárstvo, ktoré efektívnejšie využíva zdroje a je šetrnejšie k životnému prostrediu.

Udržateľný rast sa zakladá na:

- vybudovaní konkurencieschopnejšieho nízkouhlíkového hospodárstva založeného na efektívnom a udržateľnom využívaní zdrojov;
- ochrane životného prostredia, znížení emisií a zachovaní biologickej rozmanitosti;
- zúročovaní vedúcej pozície v oblasti nových ekologických technológií a výrobných postupov;
- zavedení efektívnych inteligentných rozvodov elektrickej energie využívajúcich informačné a telekomunikačné technológie;
- využívaní sietí pokrývajúcich celú EÚ s cieľom poskytnúť podnikom (hlavne malým výrobným spoločnostiam) ďalšiu konkurenčnú výhodu;
- zlepšení podnikateľského prostredia, a to najmä pre MSP;
- dobre informovaných spotrebiteľoch.

Ciele EÚ týkajúce sa udržateľného rastu zahŕňajú:

1. zníženie emisií skleníkových plynov o 20 % do roku 2020 (v porovnaní s úrovňou v roku 1990). EÚ je pripravená zvýšiť svoj záväzok o ďalších 10 %, ak v rámci komplexnej globálnej dohody ostatné priemyselné krajiny podniknú podobné kroky a rozvojové štáty prispejú v súlade so svojimi možnosťami;
2. zvýšenie podielu energie z obnoviteľných zdrojov na konečnej spotrebe na 20 %;
3. priblíženie sa k 20-percentnému zvýšeniu efektivity využívania energie.

Inkluzívny rast predstavuje stav hospodárstva s vysokou mierou zamestnanosti, ktoré prispieva k hospodárskej, sociálnej a územnej súdržnosti.

Inkluzívny rast znamená:

- zvýšenie miery zamestnanosti v Európe – t. j. vytvorenie nových a kvalitnejších pracovných miest hlavne pre ženy, mladých ľudí a staršie osoby;
- investovanie do odbornej prípravy a zvyšovania kvalifikácie s cieľom pomôcť ľuďom všetkých vekových kategórií pripraviť sa na očakávané zmeny na pracovnom trhu;
- modernizáciu pracovných trhov a systémov sociálneho zabezpečenia;
- prenesenie prínosov rastu na všetky regióny EÚ.

Ciele EÚ týkajúce sa inkluzívneho rastu zahŕňajú:

1. prostredníctvom vyššej zamestnanosti mladých ľudí, žien, starších osôb, ľudí s nízkou kvalifikáciou a legálnych migrantov by sa do roku 2020 mala dosiahnuť 75-percentná miera zamestnanosti žien a mužov vo veku 20 – 64 rokov;
2. zvýšenie efektivity vzdelávania, najmä:

- zníženie miery predčasného ukončenia školskej dochádzky pod 10 %;
 - zvýšenie podielu obyvateľov vo veku 30 – 34 rokov, ktorí majú ukončené vysokoškolské alebo ekvivalentné vzdelanie, na minimálne 40 %;
3. zníženie počtu osôb, ktorým hrozí chudoba a sociálne vylúčenie aspoň o 20 miliónov.

8. NÁVODY NA CVIČENIA Z PREDMETU KOHÉZNA POLITIKA

Cvičenia z predmetu „Kohézna politika“ sú praktické so zameraním na prácu so strategickými dokumentmi jednotlivých členských štátov Európskej Únie schválených Európskou Komisiou a verejne dostupnými štatistickými databázami **Eurostat**, **OECD (Organizácia pre ekonomickú spoluprácu a rozvoj)** a **Gapminder**. Výstupom týchto cvičení bude seminárna práca, pozostávajúca z dvoch častí, ktorá bude zameraná na zmapovanie vývoja socio-ekonomických indikátorov vo vybranej členskej krajine EÚ počas programových období 2007 – 2013 a 2014 – 2020. Cieľom týchto úloh je získanie a posilnenie schopnosti vyhľadávania a spracovania dokumentov, štatistických údajov a formulácia záverov.

V prvej časti seminárnej práce sa študenti budú zaoberať porovnaním strategických dokumentov vybranej krajiny, konkrétne Národným Strategickým Referenčným Rámcom pre roky 2007 – 2013 a Partnerskou dohodou pre roky 2014 – 2020. Pri práci so strategickými dokumentmi je dôležité uvedomiť si základné pojmy, ktoré sú nasledovné:

- Európske štrukturálne a investičné fondy – EŠIF
 - Odborná skratka, ktorou sú v programovom období 2014 - 2020 označované finančné zdroje Európskej únie určené na štrukturálnu a kohéznú politiku. Synonymá k EŠIF sú "eurofondy", "EÚ fondy", "štrukturálne fondy" a pod.
- Poskytovateľ pomoci
 - Orgán, subjekt štátnej alebo verejnej správy, ktorý prijímateľovi na základe zmluvy o poskytnutí NFP poskytuje finančné prostriedky na realizáciu projektu a jeho aktivít.
- Prijímateľ
 - Subjekt, ktorého žiadosť o nenávratný finančný príspevok (ŽoNFP) bola vybratá a schválená. Subjekt následne podpísal s poskytovateľom pomoci zmluvu o poskytnutí NFP, na základe ktorej môže realizovať projekt a aktivity projektu.
- Riadiaci orgán – RO
 - Orgán, subjekt štátnej správy, ktorý je zodpovedný za implementáciu konkrétneho operačného programu ako celku. Napr. úlohu riadiaceho orgánu v rámci Operačného programu Kvalita životného prostredia plní Ministerstvo životného prostredia SR. V prípade, že RO vyhlasuje výzvu, tak zastáva aj rolu vyhlasovateľa výzvy.
- Sprostredkovateľský orgán - SO
 - Orgán, subjekt štátnej alebo verejnej správy, ktorý na základe zmluvy o delegovaní právomocí medzi RO a SO je zodpovedný alebo sa podieľa na implementácii určitej časti operačného programu. V prípade, že SO vyhlasuje výzvu, tak zastáva aj rolu vyhlasovateľa výzvy.
- Vyhlasovateľ výzvy
 - Orgán, subjekt štátnej alebo verejnej správy, ktorý vyhlasuje konkrétnu výzvu a je zodpovedný za príjem, registráciu a spracovanie žiadostí o NFP, ktoré predložili žiadatelia v rámci výzvy.

- Výzva
 - Výzva na predkladanie žiadostí o finančný príspevok, predstavuje základný metodický rámec, ktorým vyhlasovateľ výzvy definuje základné požiadavky na pridelenie finančných prostriedkov na podporu aktivít jednotlivých projektov.
- Výzva žiadateľovi o finančný príspevok poskytuje informácie napr.:
 - v ktorom období je možné predložiť ŽoNFP;
 - kto je oprávnený žiadateľ;
 - aké sú oprávnené miesta realizácie projektu;
 - aké sú oprávnené výdavky projektu;
 - aké sú oprávnené aktivity v rámci projektov;
 - a pod.
- Každý vyhlasovateľ výzvy zverejňuje výzvu a jej podpornú dokumentáciu na svojom webovom sídle.
- Žiadosť o aktiváciu konta – ŽoAK
 - predstavuje elektronický formulár, ktorým sa žiada o zriadenie prístupu do autentifikovanej zóny verejnej časti ITMS2014+. Používateľovi s aktivovaným kontom je umožnené na verejnej časti ITMS2014+ vypracovať a odoslať ŽoNFP, ŽoP, monitorovaciu správu projektu a pod.
- Žiadosť o nenávratný finančný príspevok – ŽoNFP
 - Formulár, ktorý žiadateľ o finančný príspevok prostredníctvom verejnej časti ITMS2014+ vypracúva na základe vyhlásenej platnej výzvy a následne predkladá vyhlasovateľovi výzvy na administratívnu kontrolu. Hlavným cieľom je v štruktúrovanej podobe priblížiť, opísať projekt a aktivity, na ktoré žiadateľ chce získať finančné prostriedky. ŽoNFP sa skladá z formulárovej časti a podpornej dokumentácie, ktorou sa deklaruje splnenie podmienok poskytnutia pomoci definovaných v rámci výzvy.
- Žiadosť o platbu – ŽoP
 - Formulár, ktorý prijímateľ vypracúva prostredníctvom verejnej časti ITMS2014+. Prostredníctvom tohto formuláru prijímateľ deklaruje a žiada poskytovateľa pomoci o preplatenie finančných prostriedkov, ktoré vynaložil na realizáciu projektu.

Najskôr je potrebné porovnať rozdelenie oblastí na úrovni NUTS II podľa cieľov, t. z. oblasti spadajúce pod cieľ Konvergencia, Regionálna konkurencieschopnosť a zamestnanosť v období 2007 – 2013 a rozvinuté, resp. menej rozvinuté regióny v období 2014 – 2020. Na základe tohto rozdelenia možno zistiť posun situácie v regiónoch krajiny a zároveň možnosti podpory a výšky financovania v jednotlivých regiónoch. Následne je potrebné porovnať štruktúru rozpočtu pre danú krajinu. V tejto štruktúre bude zohľadnená výška rozpočtu pre kohéznú politiku pre konkrétne obdobie a percentuálny podiel spolufinancovania z Európskych štrukturálnych a investičných fondov.

V ďalšom kroku je potrebné charakterizovať operačné programy jednotlivých krajín podľa toho pre akú cieľovú oblasť sú určené, a z ktorých fondov možno čerpať finančné prostriedky, teda či ide o kohézny fond, štrukturálne fondy alebo národné zdroje. Zoznam jednotlivých

operačných programov je dostupný na web stránke Európskej komisie v časti Regionálny a mestský rozvoj. Analýzou operačných programov možno zhodnotiť smerovanie krajiny pri budúcom rozvoji ako aj súbor zvolených indikátorov pre dosiahnutie stanovených cieľov. Súčasťou analýzy bude zhodnotenie regiónov na úrovni NUTS 2 prostredníctvom indikátorov ako sú alokácia rozpočtu pre konkrétny operačný program, počet podaných žiadostí o podporu, počet schválených žiadostí, výška alokovaných finančných prostriedkov. Táto analýza poskytuje prehľad o hladine úspešnosti jednotlivých NUTS2 regiónov. Hodnotenie vývoja týchto indikátorov bude súčasťou druhej časti práce, ktorá sa zameriava na hodnotenie socio-ekonomického rozvoja krajiny.

Druhá časť práce bude zameraná na socioekonomické hodnotenie danej krajiny. V rámci tejto časti sa budú študenti osobitne zaoberať ekonomickým a sociálnym vývojom v danej krajine. Na hodnotenie ekonomickej výkonnosti krajiny budú použité základné indikátory ako sú HDP, HDP na obyvateľa, podiel jednotlivých odvetví na celkovom HDP a pod. Na hodnotenie sociálneho stavu krajiny možno použiť štatistiky a správy EU SILC (European Union Statistics On Income And Living Conditions), ktoré sa realizujú v rámci spoločného projektu EÚ za účelom zistenia životných podmienok v členských krajinách EÚ, v Nórsku, vo Švajčiarsku, na Islande a v Srbsku. Je to harmonizované zisťovanie vo vybraných domácnostiach v členských štátoch na základe medzinárodnej metodiky za účelom zberu dát pomocou indikátorov ako miera ohrozenia chudobou, materiálna deprivácia či miera pracovnej intenzity.

Na získanie štatistických údajov je možné využiť národné štatistické databázy, ale vzhľadom na charakter dát a možnosť porovnania je jednoduchšie využiť vyššie spomenuté databázy. Databáza **Eurostat** bola založená v roku 1953 aby poskytovala relevantné údaje pre vtedajšie Spoločenstvo uhlia a ocele. Dnes ho možno označiť za štatistický úrad Európskej únie a jeho sídlo je v Luxemburgu. Cieľom je poskytovanie aktuálnych a relevantných údajov, ktoré uľahčujú rozhodovací proces vo verejnej sfére od nadnárodných orgánov po regionálne na jednej strane, a pre podnikateľov a médiá na druhej strane. Samozrejme národné štatistické úrady zohrávajú dôležitú rolu, ale v prípade hodnotenie celoeurópskeho významu a dopadu sú nedostatočné. Webová stránka je značne podrobná, okrem štatistických údajov poskytuje prehľad o aktuálnom dianí v EÚ a prístup k publikáciám mapujúcich jednotlivé politické oblasti. Prístup k údajom možno vyhľadať prostredníctvom témy záujmu (na obr. 16 červená farba), prostredníctvom priameho vstupu do databázy (na obr. 16 zelená farba) alebo priamym vyhľadávaním použitím kľúčových slov (na obr. 16 oranžová farba). Pri vstupe do databázy Eurostat sa zobrazí navigačný strom, v ktorom máte šesť základných skupín údajov. rozdelené nasledovne (obr. 17):

- Databázy podľa tém;
- Tabuľky podľa tém;
- Tabuľky o politikách EÚ;
- Prierezové témy;
- Nové položky;
- Nedávno aktualizované položky.

Pre potreby porovnania základných indikátorov sa študenti môžu zamerať na databázy podľa tém (DpT) a tabuľky (TpT) podľa tém. V podstate sa jedná o totožné sady údajov s rozdielnym výstupom. V DpT si študenti môžu vyselektovať a stiahnuť údaje vo forme tabuľky a v TpT si navyše môžu tieto údaje priamo zobrazíť v mape alebo grafe a následne stiahnuť vo forme obrázka. Obidvom možnostiam sa budeme venovať v nasledujúcej časti.

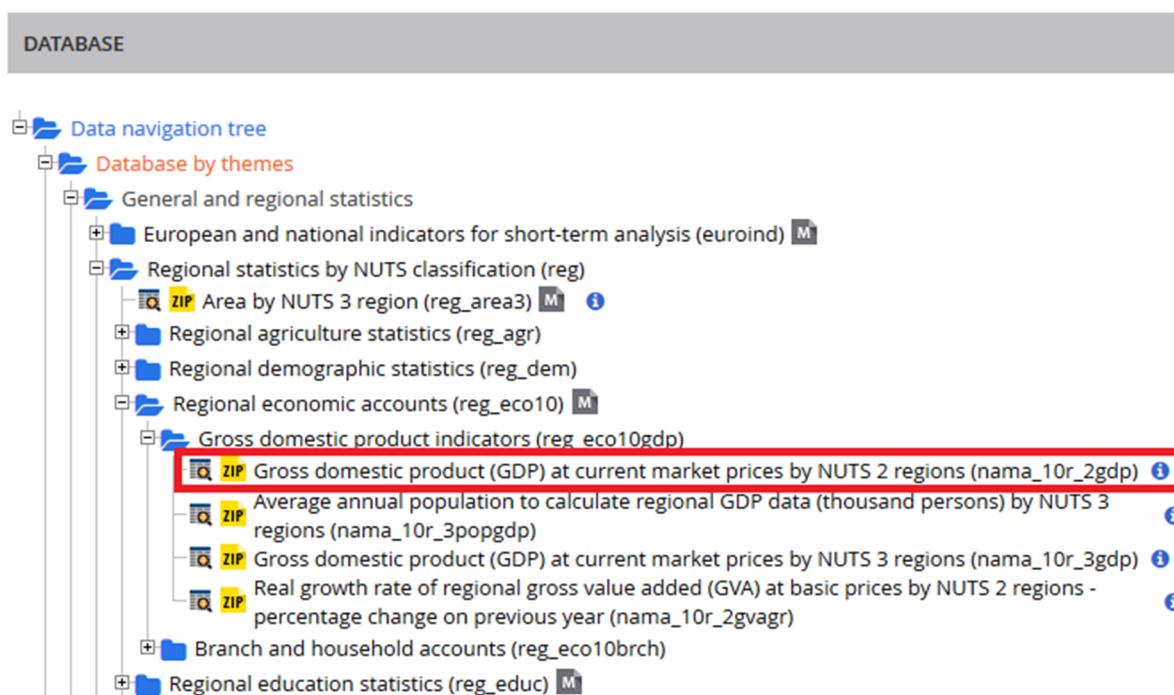
Obrázok 17 – Navigačný strom databázy Eurostat

Zdroj: Eurostat, 2019

Obrázok 18 – Hlavná stránka Eurostatu

Zdroj: Eurostat, 2019

Práca s údajmi v časti DpT je jednoduchá. V prvom rade si treba v navigačnom strome nájsť požadované údaje, napr. ak chceme nájsť HDP v bežných cenách na úrovni NUTS 2, cesta bude nasledovná:

Obrázok 19 – Navigácia v databáze podľa tém

Zdroj: Eurostat, 2019

Po kliknutí na ikonu tabuľky sa otvorí kontextové okno prehliadača údajov (obr. 19), v ktorom budeme selektovať údaje podľa nami zvolených kritérií. Štandardné nastavenia zobrazujú údaje za všetky členské, resp. partnerské krajiny (ľavá časť tabuľky). V našom prípade je toto zobrazenie rozšírené o zoznam regiónov na úrovni NUTS 2. Vzhľadom na objem dostupných údajov, je potrebná selekcia, ktorú možno vykonať kliknutím na tlačidlo . Otvorí sa kontextové okno modifikátora (obr. 20), ktoré vám umožní výber jednotlivých kategórií údajov, ktoré požadujete zobraziť. V našom prípade máme na výber z troch kategórií: krajina, resp. región (GEO), časové rozpätie údajov (TIME) a jednotka indikátorov (UNIT). Okrem týchto troch základných sa môžu vyskytovať aj ďalšie možnosti pre podrobnejšiu selekciu dát. Pre zjednodušenie práce môžete vyhľadávať údaje podľa názvu, kódu, prípadne kombinácie. V našom prípade sme sa zamerali na slovenské regióny NUTS 2, časové rozpätie 2004 – 2017 a jednotku indikátora EUR na obyvateľa. Po výbere požadovaných údajov je potrebné kliknúť na tlačidlo „Update“. Po očistení údajov si môžete tieto údaje stiahnuť pomocou Download pre ďalšie spracovanie v tabuľkovom editore, napr. Microsoft Excel. Po kliknutí na „Download“ sa otvorí kontextové okno (obr. 21) s možnosťami uloženia. Údaje možno uložiť v nasledovných formátoch:

- xls,
- csv,
- html,
- pc-axis,
- spss,
- tsv a
- pdf.

Najjednoduchší spôsob práce je vo formáte xls v programe MS Excel. V tomto prípade je potrebné zvoliť možnosti uloženia. V prvom rade je to zvolenie plnej, resp. čiastočnej extrakcie dát. V prípade, že pri selekcii zvolíte viac indikátorov, napr. viac jednotiek, indikátorov, ktoré nie je možné zobrazit' v jednej tabuľke je potrebné tieto údaje prepínať v kontextovom okne, prípadne pri sťahovaní údajov zvoliť možnosť plnej extrakcie, t. j. stiahnuť všetky tabuľky. Potom je potrebné zvoliť či chcete umiestniť tabuľky v rámci jedného hárka, resp. viacerých hárkov. Ďalšie možnosti sa týkajú stiahnutia poznámok pod čiarou a voľby číselného oddeľovača tisícov. Takto stiahnutú tabuľku môžete upraviť ďalej podľa potreby.

Gross domestic product (GDP) at current market prices by NUTS 2 regions [nama_10r_2gdp]

Last update: 26-02-2019

Table Customization [show](#)

TIME: [] GEO: [] Unit of measure: Million euro

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
European Union - 27 countries	11,102,552	10,605,210	10,990,991	11,322,561	11,394,543	11,522,799	11,784,156	12,216,36
European Union - 28 countries	13,086,522.35	12,330,593.32	12,841,529.67	13,217,461.47	13,484,171.14	13,596,777.25	14,072,023	14,828,28
Belgium	354,065.9	348,781.1	365,100.5	379,106.3	387,500.1	392,339.8	400,086.6	411,010.
Région de Bruxelles-Capitale	64,674.97	64,866.62	67,690.83	70,775.05	71,868.34	72,199.83	72,154.09	74,521.7
Région de Bruxelles-Capitale	64,674.97	64,866.62	67,690.83	70,775.05	71,868.34	72,199.83	72,154.09	74,521.7
Vlaams Gewest	204,548.4	201,218.97	210,003.77	218,478.9	224,664.9	228,326.98	234,336.2	240,986.3
Prov. Antwerpen	67,567.61	65,375.51	68,762.54	71,544.99	73,482.51	74,442.77	76,447.87	78,861.0
Prov. Limburg (BE)	22,807.79	21,646.01	22,717.2	23,999.46	24,465.56	24,665.61	25,590.19	25,88
Prov. Oost-Vlaanderen	41,529.09	41,749.6	43,503.76	45,308.13	46,269.78	47,089.3	48,141.16	50,162.8
Prov. Vlaams-Brabant	36,732.02	37,200.43	38,191.4	39,425.94	41,241.85	42,152.57	42,791.7	44,088.8
Prov. West-Vlaanderen	35,911.88	35,247.41	36,828.87	38,200.37	39,205.2	39,976.72	41,365.28	41,993.6
Région wallonne	84,657.01	82,502.38	87,161.15	89,598.98	90,700.4	91,541.83	93,326.8	95,243.
Prov. Brabant Wallon	13,576.09	13,214.01	15,175.77	14,274.46	14,466.82	14,850.76	15,587.71	16,326.1
Prov. Hainaut	28,572.2	27,407.44	28,496.71	29,901.97	30,229.93	30,423.19	30,873.06	31,361.4
Prov. Liège	25,741.32	25,290.29	26,131.46	27,561.1	27,915.42	28,072.79	28,358.67	28,772.8
Prov. Luxembourg (BE)	5,878.45	5,772.59	5,985.02	6,213.92	6,229.67	6,267.23	6,343.47	6,500.3
Prov. Namur	10,888.95	10,818.04	11,372.19	11,647.52	11,858.58	11,927.86	12,163.9	12,282.2
Extra-Regio NUTS 1	185.52	193.14	244.75	253.37	266.46	271.16	269.51	258.9
Extra-Regio NUTS 2	185.52	193.14	244.75	253.37	266.46	271.16	269.51	258.9
Bulgaria	37,200.05	37,317.66	38,230.52	41,292.04	41,947.24	41,858.11	42,824.44	45,288.4
Severna i yugoiztochna Bulgar	14,757.94	14,474.95	14,420.88	15,499.33	16,038.97	16,116.39	16,762.9	17,165.1
Severozapaden	2,935.74	2,823.84	2,786	2,977.86	2,984.7	2,954.26	3,053.27	3,074.5
Severen tsentralen	3,119.65	3,060.16	3,031.39	3,251.86	3,365.97	3,419.08	3,577.13	3,619.1
Severoiztochen	4,186.04	4,012.79	4,047.26	4,405.03	4,577.5	4,561.84	4,777.03	4,936.6
Yugoiztochen	4,516.5	4,578.17	4,556.23	4,864.58	5,110.8	5,181.21	5,355.48	5,535.4
Yugozapadna i yuzhna tsentra	22,442.11	22,842.71	23,809.64	25,792.71	25,908.27	25,741.72	26,061.54	28,122.6
Yugozapaden	17,204.52	17,560.01	18,381.14	19,988.74	19,939.76	19,823.03	20,193.4	21,695.8
Yuzhen tsentralen	5,237.6	5,282.7	5,428.51	5,803.97	5,968.51	5,918.69	5,868.14	6,426.7

Available flags: b break in time series c confidential d definition differs, see metadata e estimated f forecast n not significant p provisional r revised s Eurostat estimate u low reliability z not applicable

Special value: : not available

Source of data: Eurostat

Obrázok 20 – Kontextové okno prehliadača údajov
Zdroj: Eurostat, 2019

Eurostat - Data Explorer - Mozilla Firefox

appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/setupModifyTableLayout...

Gross domestic product (GDP) at current market prices by NUTS 2 regions

[nama_10r_2gdp]

Last update: 26-02-2019

Interactive extraction size limit: 750000

Current extraction size: 5150

Dimension selection: 10/18

Update

GEO TIME UNIT

View

Sorting ☒ Sort Ascending ☐ Sort Descending ☐ Sort Protocol Order

Show ☒ Codes ☐ Labels ☐ Both

Filtering

Filtering type: ☒ Text ☐ Code range ☐ Pattern

Search in: ☐ Codes ☐ Labels ☒ Both

Search Show all

☐ Select all	Code	Label
☒	2017	No label
☒	2016	No label
☒	2015	No label
☒	2014	No label
☒	2013	No label
☒	2012	No label
☒	2011	No label
☒	2010	No label
☒	2009	No label

Obrázok 21 – Kontextové okno modifikátora

Zdroj: Eurostat, 2019

Gross domestic product (GDP) at current market prices by NUTS 2 regions
Last update: 25-02-2019

Download

Full extraction [1 data tables] ☒

On the same sheet ☒

On separate sheets ☐

Page and footnotes ☐

On the same sheet ☐

On separate sheets ☐

Separator ☐

With thousand separator
(Format dependent on
local configuration)
Without thousand
separator ☐

Download in Excel Format

Full extraction [1 data tables] ☒

Single file ☒

Multiple files ☐

Page and footnotes ☒

Cell formatting

1.234,56 ☐

1.234.56 ☒

1.234.56 ☐

Download in CSV Format

Full extraction [1 data tables] ☒

Page and footnotes ☒

Cell formatting

1.234,56 ☐

1.234.56 ☒

1.234.56 ☐

Download in HTML Format

Full extraction [1 data tables] ☒

Page and footnotes ☒

Download in PC-Axis Format

Full extraction [1 data tables] ☒

Page and footnotes ☒

Download in SPSS Format

Full extraction [1 data tables] ☒

Single file ☒

Multiple files ☐

Page and footnotes ☒

Cell formatting

1.234,56 ☐

1.234.56 ☒

1.234.56 ☐

Download in TSV Format

Full extraction [1 data tables] ☒

Page and footnotes ☒

Cell formatting

1.234,56 ☐

1.234.56 ☒

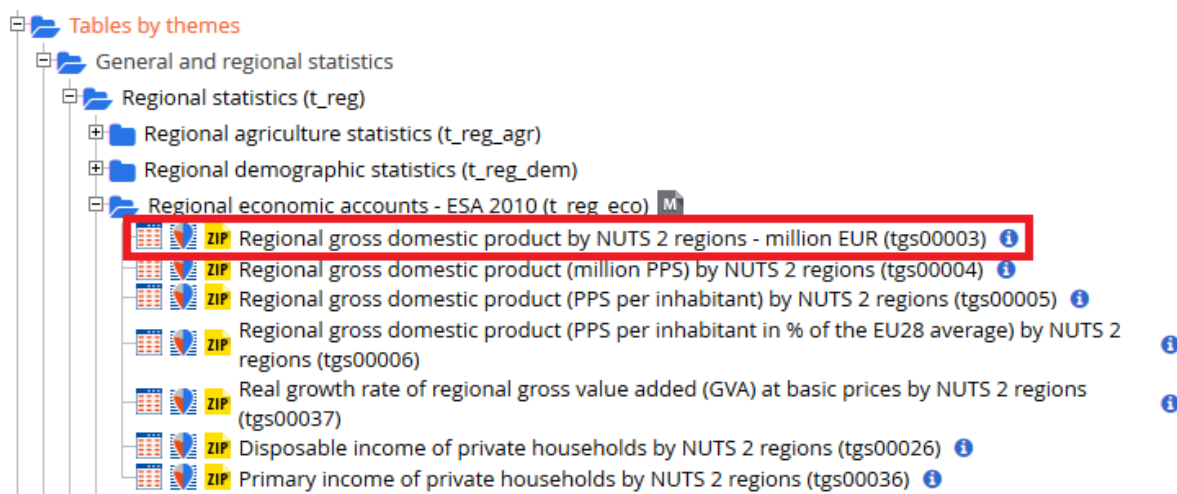
1.234.56 ☐

Download in PDF Format

Obrázok 22 – Kontextové okno uloženia tabuľky

Zdroj: Eurostat, 2019

V prípade rýchleho spracovania údajov v podobe máp, resp. grafov možno využiť prácu s TpT. Princíp je podobný ako v prípade DpT. Po lokalizovaní požadovanej sady údajov (obr. 22) máte na výber z troch možností, ktorými je listovanie údajov v tabuľke pomocou prehliadača dát (Data browser), tvorba grafu alebo stiahnutie metaúdajov v zip formáte.

Obrázok 23 – Navigácia v tabuľkách podľa tém

Zdroj: Eurostat, 2019

Použitím nástroja „Data browser“ môžete jednoducho a rýchlo listovať dostupné údaje pre krajiny, resp. NUTS 2 regióny vo vybranom časovom rade (obr. 23). Pri tomto type zobrazení je dostupných menej možností filtrácie údajov, avšak môžete si jednoducho zvoliť formát znázornených údajov, formát čísel (napr. oddeľovače desatinných miest, tisícov), menovky a zoradovať údaje podľa hodnoty. Následne môžete tabuľku stiahnuť a upraviť v tabuľkovom editore. Tento nástroj vám zároveň umožňuje rýchlu tvorbu grafov a máp práve zobrazeného indikátora.

TIME	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
GEO									
Prov. Nord-Västmanland	247.41	36 828.87	38 280.37	39 285.2	39 376.71	41 365.28	41 993.63	43 589	45 263.22
Prov. Östergötland	214.81	15 175.77	14 274.46	14 466.82	14 858.76	15 587.71	16 326.11	16 868.14	17 476.95
Prov. Halland	487.44	28 496.71	29 981.97	30 229.93	30 423.19	30 873.86	31 361.48	32 143.34	33 281.63
Prov. Jönköping	298.29	26 131.46	27 581.1	27 915.42	28 872.79	28 358.67	28 772.87	29 641.45	30 812.88
Prov. Västmanland (DK)	772.59	5 985.82	6 213.92	6 229.67	6 267.23	6 343.47	6 588.34	6 658.58	6 879.82
Prov. Hälsar	818.84	11 372.19	11 647.52	11 858.58	11 927.86	12 163.9	12 282.29	12 684.68	13 087.64
Extra-Region NUTS 2	193.14	244.75	253.37	266.46	271.16	269.51	258.93	181.85	193.49
Severozápad	823.84	2 786	2 977.86	2 984.7	2 954.26	3 853.27	3 874.52	3 182.78	3 485.83
Severozápad	868.16	3 851.39	3 251.86	3 365.97	3 419.88	3 577.13	3 619.18	3 775.39	4 017.21
Severozápad	812.79	4 847.26	4 485.83	4 577.5	4 581.84	4 777.83	4 936.63	5 118.52	5 457.41
Východ	578.17	4 556.23	4 864.58	5 118.8	5 181.21	5 335.48	5 535.48	6 236.35	6 685.27
Východ	569.81	18 381.14	19 988.74	19 939.76	19 823.83	20 193.4	21 695.88	23 861.33	24 741.6
Východ	282.7	5 428.51	5 880.97	5 968.51	5 918.69	5 868.14	6 426.78	6 754.28	7 275.7
Práha	949.9	48 265.86	48 815.11	39 937.93	38 926.93	37 983.92	42 448.99	44 489.83	48 758.85
Stredná Čechy	919.86	16 629.81	17 935.54	17 873.56	17 418.73	17 912.91	19 822.76	20 632.19	22 784.36
Jihovýchod	847.59	15 874.45	16 526.1	16 179.44	16 171.66	16 878.33	16 935.9	17 788.39	19 889.78
Severozápad	927.85	13 178.67	13 566.87	13 248.37	12 789.68	12 368.29	13 276.93	13 388.32	14 315.26

Obrázok 24 – Data browser – Tables by themes, Eurostat

Zdroj: Eurostat, 2019

Pri výbere druhej ikony (Tables, graphs and map interface) sa vám otvorí kontextové okno, ktoré vám umožňuje viac možností tvorby a editácie grafov či máp (obr. 24). V tomto kontextovom okne si môžete v ľavom hornom rohu zvoliť možnosti zobrazenia, napr. tabuľka, graf a mapa. Pri kliknutí na ikonu „Graph“ sa vám zobrazia možnosti editácie údajov (obr. 25). Štandardne sa vám zobrazia údaje za všetky regióny / krajiny za posledný rok. V pravej časti sú možnosti editácie rozdelené na tri základné časti:

- typy (types);
- údaje (data);
- zobrazenie (sort and label).

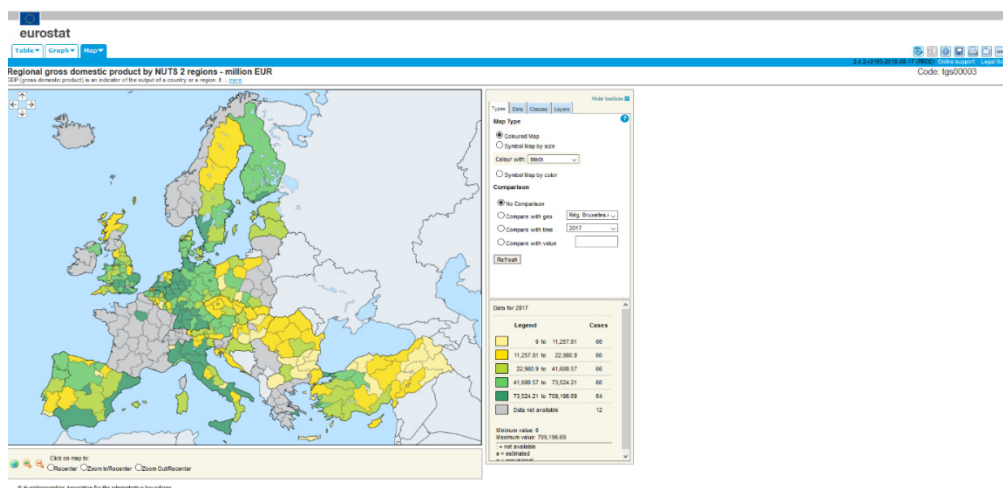
V časti „typy“ si vyberiete vami požadovaný typ grafu. Pri výbere je potrebné zohľadniť logickú stránku veci, t. j. indikátor, časové rozpätie a hustota údajov. V tejto časti si zároveň môžete zvoliť zobrazenie hodnoty na porovnanie dosiahnutých výsledkov. V časti „údaje“ si môžete zadať časové rozpätie (time), región / krajinu (geo), osi (štandardne sa na osi X zobrazujú dáta o regióne / krajine a na osi Y časové údaje). Na zobrazenie vývoja máte možnosť tvorby jednoduchkej animácie. Po zadaní dát je potrebné potvrdiť výber tlačidlom „Refresh“. V časti zobrazenie možno zadať označenie údajov na osiach, usporiadanie údajov a škálovanie zobrazenia. V prípade ukončenia výberu je možné graf stiahnuť pomocou tlačidla . Na výber sú tri typy výstupov: zip, png a pdf. Pre ďalšie využitie grafov, napr. v prezentáciách či dokumentoch je optimálne uložiť obrázok vo formáte png.

Pre lepšie medziregionálne, resp. medzinárodne porovnanie na úrovni EÚ je možnosť mapového zobrazenia štatistických údajov (obr. 26). Tento typ zobrazenia je ideálny pre porovnanie zvoleného indikátora medzi členskými štátmi, resp. regiónmi v jednom roku. Mapu si môžete nastaviť, zväčšiť podľa uváženia. Na zobrazenie údajov slúžia štyri základné skupiny nástrojov:

- typy (types);
- údaje (data);
- triedy (classes);
- vrstvy (layers).

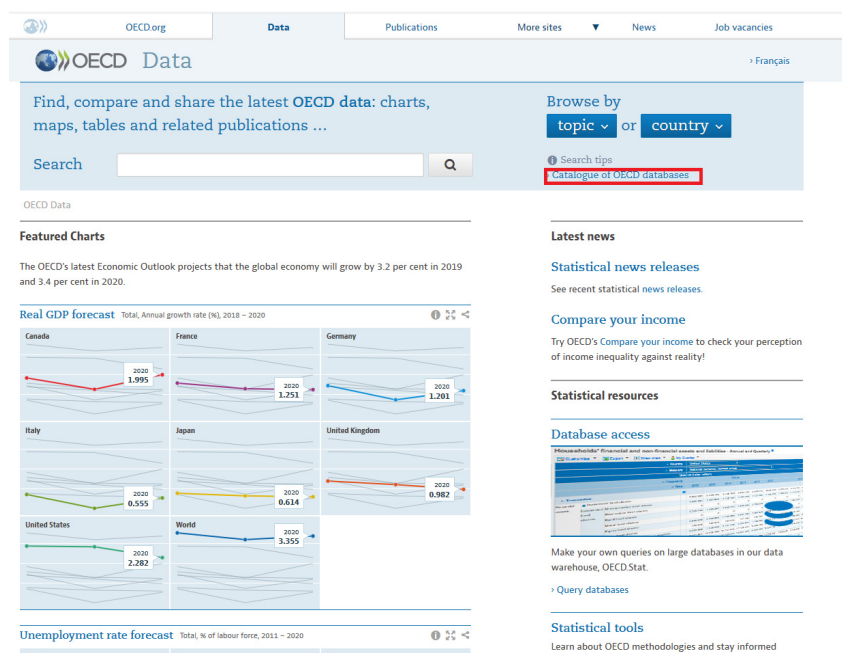
V časti „typy“ možno nastaviť základný typ zobrazenia mapy a možnosti porovnania údajov. K dispozícii sú tri typy mapového zobrazenia, ktorými sú:

- farebné odlíšenie jednotlivých regiónov / krajín, pri ktorom vidíte hodnotu podľa farebného odtieňa;
- monochromatické bodové rozlíšenie, pri ktorom jednotlivé regióny / krajiny budú znázornené bodom s rôznou veľkosťou;
- farebné bodové rozlíšenie, kde body budú mať rovnakú veľkosť, ale budú farebne odlíšené.

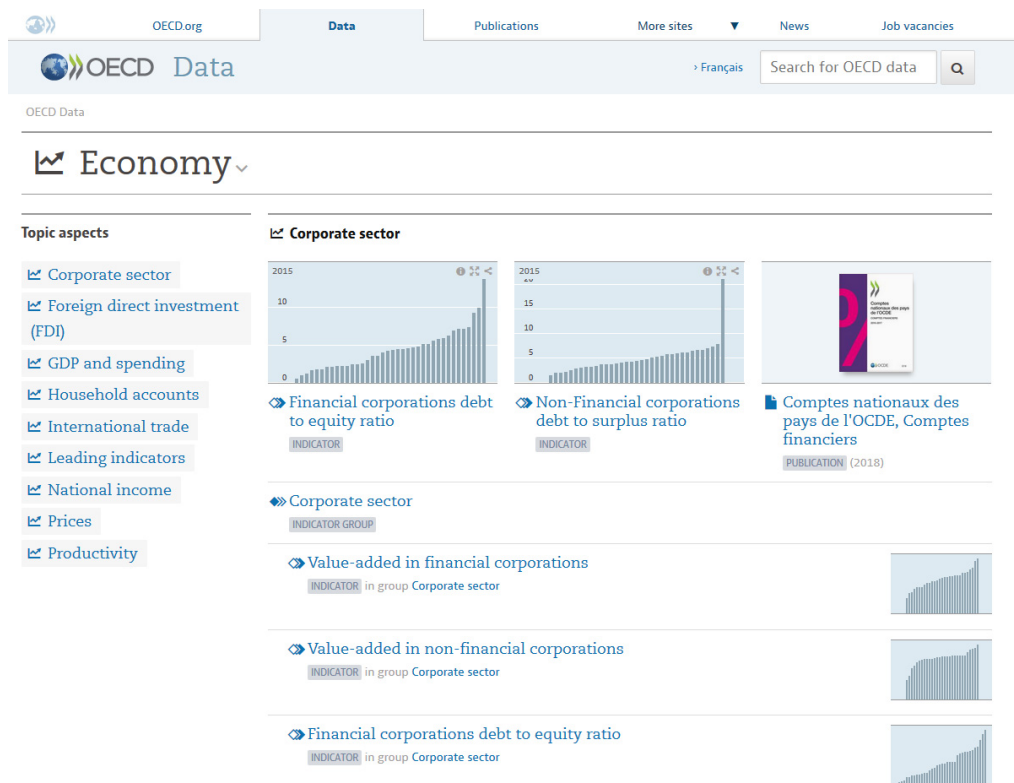
Obrázok 27 – Tvorba a editácia máp pomocou Eurostatu
Zdroj: Eurostat, 2019

Okrem tejto databázy je možné využiť údaje poskytované OECD, medzinárodnou organizáciou, ktorá sa snaží o usmerňovanie politik za účelom dosahovania prosperity, rovnosti, príležitostí a blaha pre všetkých. V porovnaní s databázou Eurostat je rozsah tejto databázy globálny a zahŕňa členské krajiny na všetkých kontinentoch. Rozsah a forma poskytovaných dát je podobná ako pri Eurstate, t. z., že na domovskej stránke máte prístup k publikáciám, štatistikám podľa tém a jednotlivých krajín. Avšak treba mať na pamäti, že kým Eurostat udáva hodnoty ekonomických indikátorov v EUR, OCED ich ponúka prevažne v USD. Pre potreby práce na cvičeniach stačí práca so štatistickými údajmi, ktoré sú dostupné na karte „Data“. Práca s touto databázou je pomerne jednoduchá, založená prevažne na práci s kľúčovými slovami, napr. názov krajiny, téma a pod (obr. 27). V prípade nejasností možno využiť Katalóg databázy OECD (červená farba) (obr. 27).

Obrázok 28 – Databáza OECD
Zdroj: Oecd, 2019

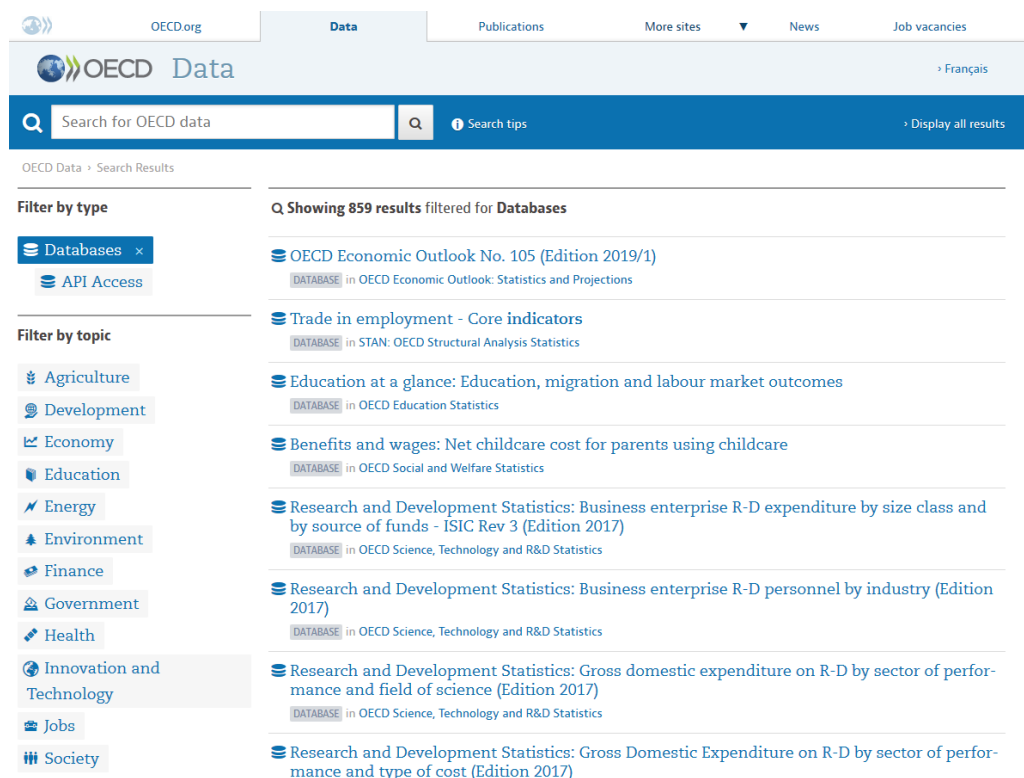
Po kliknutí na tlačidlo „topic“ sa zobrazí vyskakovacie okno, v ktorom si zvolíte tému, napr. „Economy“. Následne sa vám zobrazia ďalšie možnosti užšieho výberu (obr. 28). Po výbere relevantného indikátora si tento môžete ďalej prezrieť a stiahnuť, podobne ako pri Eurostate v podobe tabuľky, grafu alebo mapy. Avšak nástroje na spracovanie sú v porovnaní s Eurostatom mierne obmedzené (obr. 29). Pomocou katalógu je možné vyhľadávať všetky štatistické údaje podľa zvolenej témy (obr. 30).

Obrázok 29 – OECD Data, Economy
Zdroj: OECD, 2019

Obrázok 30 – Úprava štatistických údajov do požadovanej formy
Zdroj: OECD, 2019

Obrázok 31 – Katalóg databázy OECD
Zdroj: OECD, 2019

Jedným zo zdrojov, ktorý poskytuje široké spektrum štatistických dát v rôznych oblastiach ekonomiky, vzdelávania, životného prostredia či kvality života je aj databáza švédskej nadácie Gapminder (obr. 31), ktorá zameriava svoje aktivity na boj s globálnou neznalosťou štatistických dát, ktoré získava v spolupráci s národnými a medzinárodnými organizáciami, ktoré zbierajú štatistické dáta v oblasti svojho pôsobenia. Zakladatelia tejto nadácie delia všetky štatistické dáta do štyroch úrovní od najnižšej (denný zárobok nižší ako 2\$ na osobu po zohľadnení cenových rozdielov) po najvyššiu (denný zárobok vyšší ako 32\$ na osobu po zohľadnení cenových rozdielov)¹. Okrem štandardných štatistických dát ponúka nadácia rôzne publikácie, video prednášky a voľne dostupný materiál. Po kliknutí na tlačidlo „Data“ sa objaví zoznam všetkých štatistických údajov dostupných na stránke (obr. 32). Zoznam dostupných indikátorov je možné upravovať podľa rôznych parametrov ako je názov, poskytovateľ dát či kategória. Dáta je možné priamo stiahnuť vo formáte „xls“, resp. „xlsx“ prípadne využiť dostupné nástroje vizualizácie. V našom príklade si zobrazíme HDP na zamestnanca upravené o infláciu (obr. 33). Ekonomické indikátory sú, podobne ako pri databáze OECD, uvedené v USD a preto, v prípade kombinácie využitých dát je dôležité správne uvádzať jednotky, resp. prepočítať ich na spoločnú menu. Po výbere požadovaného indikátora je niekoľko možností spracovania dát. V prvom prípade je možné tieto dáta stiahnuť (zelená farba obr. 33) a ďalej upravovať v tabuľkovom editore prípadne využiť možné dostupné vizualizácie (červená farba obr. 33). Najskôr si prejdeme vizualizáciu pomocou bublinových grafov (obr. 34). Štandardne sa zobrazia údaje za všetky dostupné krajiny rozdelené podľa príjmovej úrovne v poslednom sledovanom roku. V pravej časti je možná filtrácia požadovaných krajín a definovanie parametrov pre veľkosť bubliny. Zároveň je možnosť zmeny zobrazenia údajov podľa iných ako regionálnych parametrov, napr. podľa náboženstva či príjmovej skupiny. Všetky zmeny je potrebné potvrdiť tlačidlom „Apply“. Tento typ grafu možno prehrať ako video, v ktorom je znázornený vývoj jednotlivých krajín z pohľadu zvoleného indikátora. Súčasne je možnosť sledovať stopu (tlačidlo „Trails“ v pravej časti) vývoja pre zvolený región / krajinu a uložiť ako obrázok pre potreby statickej prezentácie, napr. v textovom dokumente. Pomocou tlačidla „Options“ (vedľa „Trails“) môžete zmeniť zobrazenie údajov vo forme grafov a upravovať rozsah zobrazovaných údajov. V spodnej časti sú k dispozícii ostatné typy grafov, ktoré možno využiť na zobrazenie údajov, kde okrem bublinových možno využiť trendové grafy, populačné či zobrazenie poradia krajín podľa zvoleného indikátora.

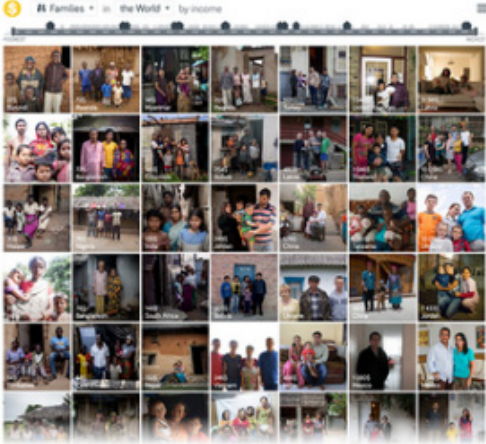
¹ Pre viac informácií pozri Rosling, H. et al. 2018. Moc faktov. TATRAN 2019. ISBN 978-80-222-0993-9

GAPMINDER

TOOLS DOLLAR STREET VIDEOS DOWNLOADS TEACH IGNORANCE DATA Search

Almost nobody knows the basic global facts!

Take the Gapminder Test

Welcome to Dollar Street

– where country stereotypes fall apart

Imagine the world as a street. All houses are lined up by income, the poor living to the left and the rich to the right. Everybody else somewhere in between. Where would you live? Would your life look different than your neighbours' from other parts of the world, who share the same income level? Welcome!

Dollar Street ▶

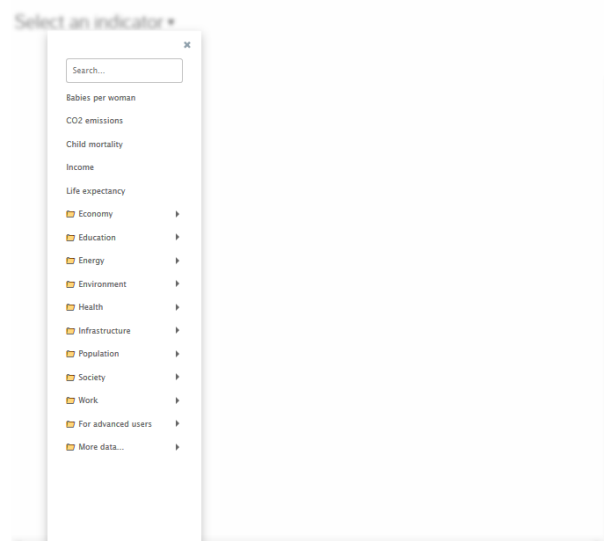

How not to be ignorant about the World

Ola Rosling & Hans Rosling show simple rules of thumb for dismantling global misconceptions and beating chimpanzees.

Watch TED talk ▶

Obrázok 32 – Web stránka gapminder.org
Zdroj: Gapminder, 2019

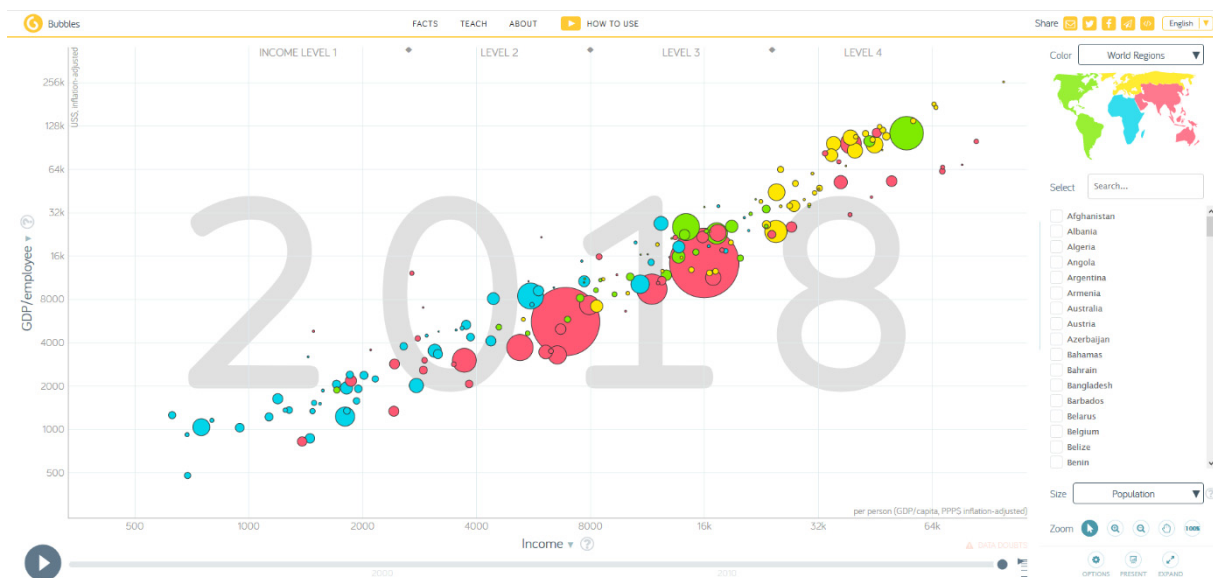

Zdroj: Gapminder, 2019

DOWNLOAD AS: CSV XLSX

country	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Netherlands	83500	82400	83300	85000	86700	87800	88300	89600	91700	92600	92400
New Zealand	55400	55500	57500	57800	57900	58500	59700	60500	62600	62900	62900
Nicaragua	3950	3860	3780	3830	4010	4040	3930	3950	3940	3890	3750
Niger	990	894	876	879	868	862	848	897	854	806	830
Nigeria	4530	4440	4380	4300	4180	4290	4300	4310	4220	4340	4420
North Korea	629	595	571	547	570	578	605	609	612	614	620
Norway	130000	135000	139000	143000	148000	149000	152000	152000	154000	158000	161000
Oman	49300	49100	48000	46500	46200	47800	51300	53300	53600	56400	57800
Pakistan	2800	2920	2890	2900	3050	3080	3000	2980	2990	3040	3040
Palestine	10800	10600	10400	10400	10600	11500	12000	12300	12300	11100	11300
Panama	13500	13700	13600	13700	13300	13600	13900	14600	14400	14700	14600
Papua New Guinea	2660	2960	3440	3540	3300	3470	3220	2990	2960	2790	2700
Paraguay	7000	6910	7040	7140	7320	7600	7470	7260	7260	6760	6510
Peru	7860	7490	7460	7980	8140	8010	8090	7880	7690	7910	7480
Philippines	4160	4040	4010	4080	4150	4290	4400	4240	4270	4350	4350
Poland	13600	14000	14700	15700	16800	17700	18700	19300	20800	22300	22900
Portugal	37000	38300	37800	38300	40000	40900	41600	41600	42800	43600	43700
Qatar	67500	74200	72200	72100	72800	74100	94400	103000	105000	110000	109000
Romania	9520	8630	8740	9070	9740	10300	9710	9700	9780	10200	11000
Russia	18700	15900	14900	13700	13400	13100	13800	13500	13600	14400	15100

Zdroj: Gapminder, 2019

Obrázok 35 – Vizualizácia dát pomocou bublinových grafov – HDP/zamestnanca

Zdroj: Gapminder, 2019

S cieľom relevantného zhodnotenia socio-ekonomického stavu krajiny je potrebné hodnotenie nasledujúcich ekonomických indikátorov dostupných v štatistických databázach. Niektoré indikátory sú uvedené opakovane s cieľom ich porovnania, resp. ľahšieho porovnania s nečlenskými krajinami.

- V štatistickej databáze Eurostat-u vyhľadajte a spracujte nasledovné indikátory:
 - Celkový Hrubý Domáci Produkt (HDP) v mil. EUR na úrovni NUTS I, resp. NUTS III. Je makroekonomickým ukazovateľom, ktorým meriame ekonomickú výkonnosť národného hospodárstva. Predstavuje trhovú hodnotu všetkých finálnych produktov a služieb vyrobených v krajine v danom roku bez ohľadu na krajinu pôvodu podnikateľského subjektu (na rozdiel od HNP, ktorý meria celkovú výkonnosť podľa krajiny pôvodu podnikateľského subjektu). Pre lepšiu interpretáciu si uvedieme príklad francúzskej automobilky na Slovensku. Trhová hodnota produktov a služieb tejto automobilky sa bude rátať do HDP Slovenska, ale zároveň do HNP Francúzska. HDP rozlišujeme na dve kategórie, a to nominálny, ktorý je udávaný v bežných cenách príslušného skúmaného obdobia a reálny, ktorý sa uvádza v stálych cenách a zohľadňuje aj infláciu v krajine. HDP môžeme zmerať pomocou troch metód, a to buď spotrebnou metódou, ktorá predstavuje výdavky všetkých spotrebiteľov na nákup tovarov a služieb a vyjadruje sa v stálych cenách. HDP sa potom vypočíta nasledovne: $\text{HDP} = \text{spotreba} + \text{hrubé investície} + \text{vládne výdavky} + \text{čistý export}$ alebo dôchodkovou metódou, ktorá výkonnosť ekonomiky zisťuje pomocou merania príjmov jednotlivcov, kedy výpočet bude vyzeráť nasledovne: $\text{HDP} = \text{mzdy} + \text{čisté úroky} + \text{renty} + \text{amortizácie} + \text{nepriame dane} + \text{zisky}$. Posledným spôsobom ako HDP vypočítať je pomocou výrobnnej metódy, ktorá sa vyjadrí súčtom pridanej hodnoty jednotlivých výrobcov a nepriamej dane.
 - Miera rastu HDP (ako percento z predchádzajúceho obdobia), ktorá predstavuje percentuálnu zmenu v HDP oproti predchádzajúcemu roku vplyvom zmien

v hospodárstve tej, ktorej krajiny. Na rast HDP vplývajú najmä maloobchodné výdavky, vládne výdavky, export a zásoby krajiny. Miera rastu HDP je najdôležitejším indikátorom ekonomického stavu krajiny, pretože jeho stúpajúca tendencia znamená viac príležitostí a rast podnikateľských aktivít, viac pracovných miest a v neposlednom rade aj osobné príjmy. Ak sa jeho rast spomalí, znamená to aj nižšie investície do podnikania, menej podnikateľských aktivít a spomalenie rastu alebo pokles príjmov nových zamestnancov. Táto situácia môže nakoniec ešte viac spôsobiť zníženie HDP, pretože koneční spotrebitelia budú menej utrácať na naplnenie svojich potrieb. Klesanie rastu HDP môže nakoniec prepuknúť v recesiú v celej krajine.

- HDP na obyvateľa (vyjadruje sa ako parita kúpnej sily (PKS) v EUR). Parita kúpnej sily nám umožňuje porovnávať životný štandard obyvateľov v jednotlivých krajinách s ohľadom na výmenný kurz. Slúži na elimináciu cenových rozdielov rovnakých produktov medzi porovnávanými krajinami.
- Tvorba hrubého fixného kapitálu v regiónoch NUTS 2
 - Predstavuje sumu kapitálových výdavkov s výnimkou odpisov na stroje a zariadenia, nehnuteľnosti, pozemky a iný majetok. Nemožno k nim rátať náklady na bežné opravy a údržbu, nákup vojenských technológií a konečnú spotrebu domácností.
- Miera zamestnanosti (ako porovnávací faktor s cieľom stratégie Európa 2020 aby v každej krajine do roku 2020 bolo 75% obyvateľstva vo veku 20 – 64 rokov zamestnaných). Predstavuje percentuálny podiel z ekonomicky aktívneho obyvateľstva, ktoré je v zamestnaneckom vzťahu.
- Miera nezamestnanosti (v %) predstavuje podiel nezamestnaných ľudí, ktorí si aktívne hľadajú zamestnanie, k celkovému počtu ekonomicky aktívneho obyvateľstva. Je detailne sledovaný nakoľko jeho nárast je znamením oslabenia ekonomiky. Poznáme dva základné typy nezamestnanosti, a to dobrovoľná, ktorá je charakteristická tým, že počet nezamestnaných je nižší, resp. rovný počtu voľných pracovných miest. Patria sem ľudia, ktorí nepracujú z rôznych objektívnych alebo subjektívnych dôvodov, ktorí uprednostňujú štúdium, voľný čas, starostlivosť o domácnosť a pod. Patria sem aj absolventi, ktorí po ukončení štúdia hľadajú svoje prvé zamestnanie. Druhým typom je nedobrovoľná nezamestnanosť, ktorá je charakteristická vyšším počtom ľudí ochotných pracovať, ako je počet voľných pracovných miest. Nezamestnanosť má tiež tri druhy, ktorými sú **frikčná** nezamestnanosť, ktorá je krátkodobá a súvisí s prechodom z jedného zamestnania do druhého a je označovaná za dobrovoľnú, ďalším druhom je **štrukturálna**, ktorá je charakterizovaná štrukturálnymi zmenami v ekonomike najmä prostredníctvom technologického pokroku a tretím typom je **cyklická** nezamestnanosť, ktorá vzniká v čase, keď sa ekonomika nachádza v období hospodárskej recesie, depresie alebo krízy, a tým spôsobený klesajúci dopyt po práci z dôvodu nízkych výdavkov a outputov. Dlhodobá miera nezamestnanosti (v %) predstavuje podiel ľudí, ktorí sú nezamestnaní viac ako jeden rok.

- Podniková demografia a počet podnikov s vysokým rastom podľa klasifikácie NACE Rev. 2 v regiónoch na úrovni NUTS 3
 - Tento indikátor sleduje zmeny v počte podnikov, ich zriadenie, trvanie a ukončenie. Vývoj tohto indikátora má značný vplyv aj na vývoj zamestnanosti v danom regióne. Tieto údaje slúžia na analyzovanie dynamiky vývoja podnikov a inovačných dopadov na trh.
- Zamestnanie a dochádzanie podľa NUTS 2 regiónov (v 1 000)
 - Tento indikátor predstavuje počet obyvateľov v rámci regiónu, ktorý pracujú v zahraničí alebo v rovnakom, resp. inom regióne domovskej krajiny. Jeho hodnota môže vypovedať o pracovných príležitostiach v danom regióne.
- Hrubé domáce výdavky na výskum a vývoj
 - Predstavuje objem financií v pomere k HDP investovaných do vedecko-výskumných činností v krajine.
- Emisie skleníkových plynov v porovnaní so základným rokom 1990
 - Predstavuje podiel emisií skleníkových plynov v krajine. V súvislosti s cieľmi stratégie Európa 2020 možno hodnotiť tempo a úspešnosť krajiny pri plnení spoločných cieľov.
- Podiel obnoviteľnej energie na hrubej konečnej spotrebe energie
 - Tento indikátor taktiež súvisí s plnením cieľov stratégie Európa 2020. Jeho sledovanie vypovedá o kladnom, resp. negatívnom plnení spoločných cieľov.
- V databáze OECD sa zamerajte na tieto štatistické údaje:
 - Hrubé domáce výdavky na výskum a vývoj
 - Predstavuje objem financií v pomere k HDP investovaných do vedecko-výskumných činností v krajine.
 - Prístup k internetu
 - Prístup na internet je definovaný ako percento domácností, ktoré uviedli, že mali prístup na internet. Takmer vo všetkých prípadoch je tento prístup prostredníctvom osobného počítača pomocou dial-up, ADSL alebo káblového širokopásmového prístupu. Tento ukazovateľ sa meria v percentách všetkých domácností. Tento indikátor poukazuje tak na ekonomickú ako aj sociálnu stránku krajiny. Súvisí s vybudovanou IKT infraštruktúrou, životnými podmienkami obyvateľstva ako aj vzdelanostnou úrovňou obyvateľstva.
 - Priemerné mzdy
 - Predstavuje súčet hrubých miezd určitej skupiny jednotlivcov vydelenej počtom jednotlivcov tejto skupiny, ktoré boli zúčtované k výplate za dané obdobie. Môžeme počítať priemernú mzdu v podniku, v meste/obci alebo národnom hospodárstve.
 - Miera zamestnanosti
 - Predstavuje percentuálny podiel z ekonomicky aktívneho obyvateľstva, ktoré je v zamestnaneckom vzťahu.

- Výdavky na vzdelávanie
 - predstavujú súhrn všetkých výdavkov na vzdelávanie, ktoré pokrývajú výdavky na školy, univerzity a iné verejné a súkromné vzdelávacie inštitúcie. Výdavky zahŕňajú inštruktážne a doplnkové služby pre študentov a rodiny poskytované prostredníctvom vzdelávacích inštitúcií. Výdavky sú uvedené v USD na študenta a vyjadrené v percentách HDP.
- Investície do infraštruktúry
 - Investície do infraštruktúry sú kľúčovým činiteľom v odvetví dopravy zahŕňajúce výdavky na novú výstavbu dopravy a zlepšenie existujúcej siete. Vnútrozemská infraštruktúra zahŕňa cestné, železničné, vnútrozemské vodné cesty, námorné prístavy a letiská a zohľadňuje všetky zdroje financovania. Účinná dopravná infraštruktúra poskytuje hospodárske a sociálne výhody vyspelým aj rozvíjajúcim sa ekonomikám: zlepšením dostupnosti trhu a produktivity, zabezpečením vyváženého regionálneho hospodárskeho rozvoja, vytváraním pracovných miest, podporou pracovnej mobility a spájaním spoločenských. Tento ukazovateľ sa meria ako podiel HDP na celkových vnútrozemských investíciách a v eurách na cestné, železničné, letecké, vnútrozemské vodné a námorné komponenty.
- V štatistickej databáze nadácie Gapminder vyhľadajte nasledovné indikátory:
 - Miera zamestnanosti starších ako 15 rokov v %
 - Predstavuje percentuálny podiel z ekonomicky aktívneho obyvateľstva, ktoré je v zamestnaneckom vzťahu.
 - Miera zamestnanosti vo veku 15 – 24 rokov v %
 - Predstavuje percentuálny podiel z ekonomicky aktívneho obyvateľstva, ktoré je v zamestnaneckom vzťahu.
 - Emisie CO₂ (v kg CO₂ na HDP v \$ na obyvateľa v parite kúpnej sily z roku 2005)
 - Objem emisií CO₂ v kg vypustených do ovzdušia v porovnaní s HDP na obyvateľa.
 - Demokratické skóre
 - Zahŕňa autoritné charakteristiky štátov. Najčastejšie sa používa rozsah autokracie, demokracie, prípadne ich kombinácie. Hodnotenie jednotlivých indikátorov potom udáva stav demokracie v krajine (projekt Polity IV).
 - Výroba elektriny na osobu
 - Vyjadruje množstvo vyprodukovanej elektrickej energie v kWh v prepočte na obyvateľa danej krajiny.
 - Spotreba elektriny na osobu
 - Vyjadruje množstvo spotrebovanej elektrickej energie v kWh v prepočte na obyvateľa v danej krajine.
 - Energia z pevných biopalív v %

- Vyjadruje percentuálny podiel vyprodukovanej elektrickej energie v kWh z pevných biopalív v pomere k celkovému vyprodukovanému množstvu elektrickej energie.
- Export ako % z HDP
 - Vyjadruje podiel vyvezenej produkcie krajiny na celkovom HDP krajiny.
- Priame zahraničné investície, čistý prílev v porovnaní s čistým odlevom v % HDP
 - Priama zahraničná investícia predstavuje kategóriu medzinárodných investícií, vyjadrujúca zámer subjektu, ktorý je rezidentom jednej ekonomiky (priamy investor), získať trvalý podiel v podniku so sídlom v inej ekonomike (podnik priamej investície).

Za účelom zhodnotenia sociálneho vývoja v krajinách je potrebné sledovať vývoj relevantných indikátorov. Medzi tieto možno zaradiť príjem domácností, podiel ľudí ohrozených chudobou, či mieru materiálnej deprivácie.

- V štatistickej databáze Eurostat vyhľadajte a spracujte nasledovné sociálne indikátory.
 - Príjmy domácností na úrovni NUTS 2
 - Ukazovateľ odráža kúpnu silu domácností a ich schopnosť investovať do tovarov a služieb alebo šetriť do budúcnosti. Vypočíta sa ako upravený hrubý disponibilný dôchodok domácností a neziskových inštitúcií slúžiacich domácnostiam (NISD) vydelený paritami kúpnej sily (PPP) skutočnej individuálnej spotreby domácností a celkovej rezidentskej populácie. Index je určený skôr na porovnanie medzi krajinami, ako na časové porovnania. Ukazovateľ rozdielov v rámci EÚ je vypočítaný ako variačný koeficient národných údajov a vyjadruje mieru konvergenie príjmu domácností medzi členskými štátmi EÚ.
 - Predčasne ukončené vzdelávanie a odborná príprava podľa pohlaví na úrovni NUTS 2
 - Ukazovateľ vyjadruje počet osôb, ktoré predčasne ukončili školskú dochádzku. Tieto osoby môžu mať na trhu práce značné ťažkosti, napríklad pre nich môže byť ťažké získať bezpečné miesto, pretože zamestnávateľia sa môžu zdráhať prijať ich obmedzené vzdelanie. Strategický rámec pre európsku spoluprácu v oblasti vzdelávania a odbornej prípravy (známy ako ET 2020) stanovil ako cieľ do roku 2020 znížiť podiel ľudí s predčasne ukončeným vzdelávaním na maximálne 10 %.
 - Ľudia ohrození chudobou alebo sociálnym vylúčením podľa NUTS regiónov
 - Indikátor predstavuje percentuálny podiel ľudí, ktorí sú ohrození chudobou alebo sociálnym vylúčením. Ľudia ohrození rizikom chudoby sú osoby s ekvivalentným disponibilným príjmom pod hranicou rizika chudoby, ktorá je stanovená na 60 % národného mediánu ekvivalentného disponibilného príjmu (po sociálnych transferoch). Jedným z piatich

hlavných cieľov stratégie Európa 2020 je znížiť chudobu tým, že do roku 2020 klesne počet ľudí ohrozených chudobou alebo sociálnym vylúčením o najmenej 20 miliónov. Porovnania za posledné roky umožňujú okrem iného analýzu vývoja sociálnej situácie a jej vplyvu na hlavný cieľ stratégie Európa 2020. Aj keď úroveň disponibilného príjmu domácností sa zvýšila takmer vo všetkých členských štátoch, dosiahnutie úrovne z obdobia pred krízou je v niektorých krajinách stále neúplné.

- Ľudia žijúci v domácnostiach s veľmi nízkou pracovnou intenzitou podľa NUTS regiónov
 - Ľudia žijúci v domácnostiach s veľmi nízkou pracovnou náročnosťou sú ľudia vo veku 0 – 59 rokov, ktorí žijú v domácnostiach, v ktorých dospelí v uplynulom roku pracujú na celkovom pracovnom potenciáli 20 % alebo menej.
- Miera závažnej materiálnej deprivácie podľa NUTS regiónov
 - Miera materiálnej deprivácie je ukazovateľom EU-SILC, ktorý vyjadruje neschopnosť dovoliť si niektoré položky, ktoré väčšina ľudí považuje za žiaduce, alebo dokonca potrebné na vedenie primeraného života. Ukazovateľ rozlišuje medzi jednotlivcami, ktorí si nemôžu dovoliť určitý tovar alebo službu, a tými, ktorí tento tovar alebo službu nemajú z iného dôvodu, napr. pretože ho nechcú alebo nepotrebnú. Vážna miera materiálnej deprivácie je definovaná ako vynútená neschopnosť zaplatiť najmenej štyri z depriváčnych položiek. Medzi depriváčne položky patria:
 - platiť svoje nájomné, hypotéky alebo účty za energie;
 - udržiavať svoj domov primerane v teple;
 - čeliť neočakávaným výdavkom;
 - pravidelne jesť mäso alebo bielkoviny;
 - ísť na dovolenku;
 - televízny prijímač;
 - práčka;
 - auto;
 - telefón.
- V štatistickej databáze OECD vyhľadajte a vyhodnoťte nasledovné indikátory:
 - Miera dlhodobej nezamestnanosti
 - Predstavuje podiel nezamestnaných ľudí, ktorí sú bez práce viac ako 12 po sebe nasledujúcich mesiacov.
 - Miera chudoby
 - Miera chudoby je pomer počtu ľudí (v danej vekovej skupine), ktorých príjem klesne pod hranicu chudoby, ktorý predstavuje polovicu priemerného príjmu domácnosti z celkovej populácie. Je k dispozícii aj pre širokú vekovú skupinu, napr. detská chudoba (vo veku 0 – 17 rokov), chudoba v produktívnom veku a chudoba starších (66 rokov a viac). Dve

krajiny s rovnakou mierou chudoby sa však môžu líšiť z hľadiska relatívnej úrovne príjmu chudobných.

- V štatistickej databáze nadácie Gapminder vyhl'adajte a zhodnoťte nasledovné indikátory:
 - Extrémna chudoba
 - Predstavuje percentuálny podiel ľudí, ktorí majú k dispozícii menej ako 1.25 \$ na deň.
 - Index nerovnosti (Giniho koeficient)
 - Giniho koeficient meria nerovnosť medzi hodnotami frekvenčného rozdelenia (napr. úroveň príjmu). Nulový koeficient Gini vyjadruje dokonalú rovnosť, kde sú všetky hodnoty rovnaké (napr. každý má rovnaký príjem). Giniho koeficient 1 (alebo 100 %) vyjadruje maximálnu nerovnosť medzi hodnotami, to znamená, že z veľkého počtu ľudí iba jedna osoba má všetky príjmy alebo spotrebu a všetci ostatní nemajú žiadny. Hodnota vyššia ako jedna sa však môže vyskytnúť, ak niektoré osoby predstavujú negatívny príspevok k súčtu (napr. majú záporný príjem alebo bohatstvo). V prípade väčších skupín sú hodnoty blízko, alebo nad 1 v praxi veľmi nepravdepodobné.
 - Chudoba
 - Percentuálny podiel ľudí, ktorí majú k dispozícii menej ako 2 \$ na deň.
 - Vidiecka chudoba ako percentuálny podiel vidieckych ľudí pod hranicou národnej vidieckej chudoby
 - Chudoba na vidieku sa vzťahuje na chudobu vo vidieckych oblastiach vrátane faktorov vidieckej spoločnosti, vidieckeho hospodárstva a politických systémov, ktoré spôsobujú chudobu zistenú v tejto krajine. O vidieckej chudobe sa môže často diskutovať v súvislosti s priestorovou nerovnosťou, ktorá sa v tejto súvislosti týka nerovnosti medzi mestskými a vidieckymi oblasťami. Chudoba na vidieku aj priestorová nerovnosť sú globálnymi fenoménmi, ale rovnako ako chudoba vo všeobecnosti aj v rozvojových krajinách existuje vyššia miera chudoby na vidieku ako v rozvinutých krajinách. Zvyčajne sa jedná o rodinných farmárov, producentov pre domáce potreby alebo pracovníkov bez vlastnej pôdy. Vidiecke rodiny sú často závislé na nepoľnohospodárskych príjmoch, a preto v prípade nedostatku infraštruktúry, základných služieb, prístupu k financiám a slabému inštitucionálnemu rámcu najviac trpia malé rodinné farmy a robotníci.
 - Mestská chudoba ako percentuálny podiel ľudí žijúcich v meste pod hranicou národnej mestskej chudoby
 - Mestská chudoba je komplexný jav. Približne jedna miliarda ľudí na celom svete žije v neformálnych osadách v rámci mestského územia. Niektoré vlády a medzinárodné agentúry podceňujú rozsah a hĺbku chudoby, čo napomáha pri implementácii neúčinných politík. Táto situácia sa ešte môže zhoršiť nedostatkom hlasu obyvateľov miest

s nízkym príjmom a nedostatkom vplyvu vo vláдах a agentúrach poskytujúcich pomoc.

Výstupom analýzy predchádzajúcich indikátorov bude seminárna práca, ktorá bude komplexne hodnotiť socio-ekonomický stav vybranej členskej krajiny EÚ a jej regiónov na úrovni NUTS 2. Pri hodnotení výkonnosti regiónov je dôležité charakterizovať najviac a najmenej výkonné regióny a definovať hlavné znaky typické pre tieto regióny. Študenti získajú schopnosť samostatne získať, analyzovať a spracovať štatistické dáta dostupné v jednotlivých databázach, ako sú Eurostat, OECD, či Gapminder. Okrem týchto je možné využiť aj národné štatistické databázy, resp. databázy jednotlivých verejných orgánov na národnej a nadnárodnej úrovni. Na základe analýzy socio-ekonomických indikátorov a strategických dokumentov zameraných na dosiahnutie cieľov Európy 2020 študenti sformulujú SWOT analýzu, v ktorej budú zadefinované silné a slabé stránky vybranej krajiny, ktoré budú odrážať dosiahnuté úspechy, resp. neúspechy počas dvoch programovacích období 2007 – 2013 a 2014 – 2020. Na základe slabých stránok budú definované ohrozenia pre danú krajinu a možné príležitosti ako dosiahnuť žiadaný stav v krajine. Táto analýza nie je obmedzená len na formálne dokumenty, ale ponúka priestor pre implementáciu vlastných pozorovaní a návrhov na zlepšenie situácie.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

1. ALDCROFT, D.H. and MOREWOOD, S. (1995) *Economic Change in Eastern Europe Since 1918*, Edward Elgar, Aldershot. van Marrewijk, C. (2002) *International Trade and the World Economy*, Oxford University Press, Oxford.
2. ANDRES RODRIGUEZ-POSE, *Dynamics of Regional Growth in Europe*, Oxford: Oxford University Press, 1998
3. ANDRES RODRIGUEZ-POSE, *The European Union: Economy, Society and Policy*, Oxford: Oxford University Press, 2002
4. ANNONI, P., DIJKSTRA, L. (2016), *EU regional competitiveness index (RCI 2013)*, Úrad pre publikácie
5. ANNONI, P., DIJKSTRA, L., GARGANO, N. (2017), *EU Regional Competitiveness Index: RCI 2016*, pracovné dokumenty 02/2017, Generálne riaditeľstvo pre regionálnu a mestskú politiku, Európska komisia
6. ANNONI, P., DIJKSTRA, L. (2017) *Measuring and monitoring regional competitiveness in the European Union*
7. BAIROCH, P. (1976) *Europe's Gross National Product 1800–1975*, *Journal of European Economic History*, 5: 272–340.
8. BAIROCH, P. (1981) *The main trends on national economic disparities since the industrial revolution*, in: Bairoch, P. and Serg-Leboyer, M. (eds), *Disparities in Economic Development Since the Industrial Revolution*, St. Martin's Press, New York.
9. BARRO, R.J. and SALA-I-MARTIN, X. (1991) *Convergence across states and regions*, *Brookings Papers of Economic Activity*, 1991/1: 107–82.
10. BARRO, R.J. and SALA-I-MARTIN, X. (1995) *Economic Growth*, McGraw Hill, New York. (Molle, 2006).
11. BAUMOL, W.J. (1986) *Productivity growth, convergence and welfare; what the long-run data show*, *American Economic Review*, 76: 1072–85.
12. BAUMOL, W.J. and Wolff, E.N. (1988) *Productivity growth, convergence and welfare: reply*, *American Economic Review*, 76.5: 1155–59.
13. BEAN, Ch. (1994) *European unemployment: a survey*, *The Journal of Economic Literature*, 32.2: 573–619.
14. BECKER, G. S. 1993. *Human Capital*. The University of Chicago Press, Chicago.
15. BERKOWITZ, P. et al. 2015. *The impact of the economic and financial crisis on the reform of Cohesion Policy 2008 – 2013*. [on line]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/publications/working-papers/2015/the-impact-of-the-economic-and-financial-crisis-on-the-reform-of-cohesion-policy-2008-2013>
16. BLANCHARD, O. and WOLFERS, J. (2000) *The role of shocks and institutions in the rise of European unemployment: the aggregate evidence*, *Economic Journal*, 110: 1–33.
17. BORTS, G.H. (1960) *The equalisation of returns and regional economic growth*, *The American Economic Review*, 50: 319–47. Chipman (1965a and b, 1966).

18. BÖHNING, W.R. (1993) International Aid as a Means to Reduce the Need for Emigration, ILO/UNHR, Geneva. Lahav, G. and Guiraudon, V. (2006) Actors and venues in immigration control: closing the gap between political demands and policy outcomes, *West European Politics*, 29.2: 201–23.
19. CHATTERJI, M. (1992) Convergence clubs and endogenous growth, *Oxford Review of Economic Policy*, 8: 57–69.
20. CLAUDIO M. RADAELLI “The Europeanization of Public Policy” in K. Featherstone and C. Radaelli (eds) *The Politics of Europeanization*, Oxford: Oxford University Press, 2003
21. CUADRADO-ROURA, J.-R., GARCIA-GRECIANO, B. and RAYMOND, J.-L. (1999) Regional convergence in productivity and productive structure: the Spanish case, *International Regional Science Review*, 22.1: 350–53.
22. DOBRINSKY, R. (2003) Convergence in per capital income levels, productivity dynamics and the real exchange rate in the EU acceding countries, *Empirica*, 30.3: 305–34.
23. DALL’ERBA, S. and Le GALLO, J. (2003) Regional convergence and the impact of European Structural funds over 1989–1999; a spatial econometric analysis, *ERSA Conference, Jyväskylä* (forthcoming in *Papers in Regional Science*).
24. DIJKSTRA, L., ANNONI P., KOZOVSKA, K. (2011), *A new European Regional Competitiveness Index: theory, methods and findings*, pracovné dokumenty 02/2011, Generálne riaditeľstvo pre regionálnu a mestskú politiku, Európska komisia
25. EC (1996a) *First Cohesion Report*, COM 96.542 final, Luxembourg.
26. EC (1999a) *Sixth Periodic Report on the Social and Economic Situation and Development of Regions in the European Union*, Brussels.
27. EC (2017) *7th Report on Economic, Social and Territorial Cohesion*, ISBN 978-92-79-71823-6. 2017
28. Európska Komisia. *The impact of structural policies on economic and social cohesion in the Union 1989–1999*. Luxembourg. 1997
29. EURÓPSKA KOMISIA. 2015. *Zlepšenie investovania a spravovania finančných prostriedkov v rámci politiky súdržnosti EÚ členskými štátmi a regiónmi EÚ*. Brusel. 2015 [on line]. Dostupné na internete: < www.europa.eu >
30. EURÓPSKA KOMISIA. 2016. *Európske štrukturálne a investičné fondy na roky 2014 – 2020. Súhrnná správa o výročných správach o vykonávaní programu za rok 2016 vzťahujúca sa na vykonávanie v rokoch 2014 – 2015*. [on line]. Dostupné na internete: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/ALL/?uri=CELEX%3A52016DC0812>>
31. EURÓPSKA KOMISIA. 2016. *Ex post evaluation of the ERDF and Cohesion Fund 2007-13*. [on line]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/publications/evaluations/2016/commission-staff-working-document-ex-post-evaluation-of-the-erdf-and-cohesion-fund-2007-13>
32. EURÓPSKA KOMISIA. 2017. *Siedma správa o hospodárskej, sociálnej a územnej súdržnosti*. [on line]. Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/regional_policy/sk/information/cohesion-report>

33. EURÓPSKA KOMISIA. 2017. Strategická správa za rok 2017 o implementácii európskej štrukturálnej a investičnej politiky. [on line]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/publications/reports/2017/strategic-report-2017-on-the-implementation-of-european-structural-and-investment-funds>
34. EURÓPSKA KOMISIA. 2018. Rozpočet EÚ: Regionálny rozvoj a súdržnosť po roku 2020. Štrasburg 29. máj 2018. [on line]. Dostupné na internete: <www.europa.eu>
35. EURÓPSKA KOMISIA. 2019. Európske štrukturálne a investičné fondy na roky 2014 – 2020. Súhrnná správa o výročných správach o vykonávaní programu za rok 2018 vzťahujúca sa na vykonávanie v rokoch 2014 – 2017. [on line]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/publications/reports/2018/european-structural-and-investment-funds-2014-2020-2018-summary-report-of-the-programme-annual-implementation-reports-covering-implementation-in-2014-2017>
36. EIKO THIELMANN, “The Price of Europeanization: Why European Regional Initiatives Are a Mixed Blessing”, *Regional and Federal Studies*, Vol. 12, No. 1, Spring 2002
37. ESPING-ANDERSEN, G. (1990) *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Polity Press, Cambridge.
38. ESPING-ANDERSEN, G. (1999) *Social Foundations of Post-industrial Economics*, Oxford University Press, Oxford.
39. ESTEBAN, J. (2000) Regional convergence in Europe and the industry mix: a shift share analysis, *Regional Science and Urban Economics*, 30: 353–64.
40. EZCURRA, R., GIL, C., PASCUAL, P. and RAPUN, M. (2005) Regional inequality in the European Union: Does industry mix matter?, *Regional Studies*, 39.6: 679–97.
41. EUROPEAN COMMISSION, *The Regions of Europe: The First Periodic Report*, Luxembourg: Office of Official Publications of the European Communities, 1981
42. EURÓPSKA KOMISIA, Generálne riaditeľstvo pre regionálnu politiku. Kohézna politika 1988 – 2008: Investovanie do budúcnosti Európy. Európske spoločenstvo, 2008. ISSN 1725-826X
43. EUROSTAT (1990) *Poverty in Figures: Europe in the Early 1980s*, OOEPC, Luxembourg.
44. EUROSTAT (1994) *Poverty statistics in the late 1980s: research based on micro-data*, Theme: Population and Social Conditions; Series: Accounts, Surveys, and Statistics, 3 Series C, Luxembourg.
45. EUROSTAT (1999) *Social Protection: Expenditure and Receipts 1980–1996*, Luxembourg.
46. FERRERA, M. (1996) The southern model of welfare in social Europe, *Journal of European Social Policy*, 6.1: 17–37.
47. FERRERA, M. (2006) *The Boundaries of Welfare; European Integration*
48. GALLIE, P. and PAUGAM, S. (2002) Social precarity and social integration (Eurobarometer 56.1) EC, Brussels, available from: europa.eu.int/comm/public_opinion/archives/ebs/ebs_162_en.pdf.
49. GACS, J. (2003) Transition, EU accession and structural convergence, *Empirica*, 30.3: 271–303.

50. GIERSCHE, H. (1949) Economic Union between nations and the location of industries, *Review of Economic Studies*, 17: 87–97.
51. HEINELT, H., PETZOLD, W. *Handbook of European Policies*. Mnichov. 2018. ISBN: 978 78471 936 4
52. HEYLEN, F. and van POECK, A. (1995) National labour market institutions and the European economic and monetary integration process, *Journal of Common Market Studies*, 33.4: 573–95.
53. HUGGINS, V., THOMPSON R. P. (editori): *Handbook of Regions and Competitiveness – Contemporary Theories and Perspectives on Economic Development*, Edward Elgar Publishing
54. KANGASHARJU, A. and PEKKALA, S. (2004) Increasing regional disparities in the 1990s: the Finnish experience, *Regional Studies*, 38.3: 255–67.
55. KEEBLE, D., OWEN, P.L. and THOMSON, C. (1982) Regional Accessibility and Economic Potential in the European Community, *Regional Studies*, 16: 419–33.
56. Keven FEATHERSTONE and Claudio RADAELLI (eds) *The Politics of Europeanization*, Oxford: Oxford University Press, 2003
57. KÖNIG, P. A kol. (2009). *Rozpočet a politiky Evropské unie. Příležitost pro změnu*. Praha. C. H. Beck.
58. LAYARD, R., NICKELL, S.J. and JACKMAN, R. (1991) *Unemployment*, Oxford University Press, Oxford.
59. LEONARDI, R. (2005) *Cohesion policy in the European Union : the building of Europe*. ISBN 978-1-4039-4955-4
60. LIESBET Hooghe, “EU Cohesion Policy and Competing Models of European Capitalism”, *Journal of Common Market Studies*
61. MANKIW, N.G., ROMER, P. and WEIL, D.N. (1992) A contribution to the economics of economic growth, *Quarterly Journal of Economics*, 107: 407–38.
62. MARCICZAK, S. et al. (2016), “Inequality and rising levels of socio-economic segregation: Lessons from a pan-European comparative study”
63. MARTIN, R.L. and SUNLEY, P. (2003) Deconstruction clusters: chaotic concept or policy panacea?, *Journal of Economic Geography*, 3.1: 5–35.
64. MODIGLIANI, F. (1996) The shameful rate of unemployment in the EMS: causes and cures, *De Economist*, 144.3: 363–96.
65. MOLLE, W. (2007) *European Cohesion Policy*, Routledge, London.
66. MOLLE, W. (1983a) *Industrial Location and Regional Development in the European Community, the Fleur model*, Gower Press, Aldershot.
67. MOLLE, W. (2002) Globalization, regionalism and labour markets: Should we recast the foundations of the EU regime in matters of regional (rural and urban) development? *Regional Studies*, 36.2: 161–72.
68. MOLLE, W., SLEIJPEN, O. and VANHEUKELEN, M. (1993) The impact of an Economic and Monetary Union on social and economic cohesion: analysis and ensuing policy implications, in: Gretschnann, K. (ed.), *Economic and Monetary Union: Implications for National Policy Makers*, EIPA, Maastricht, 217–43.

69. MOLLE, W.T.M., with the assistance of van Holst, B. and Smit, H. (1980) *Regional Disparity and Economic Development in the European Community*, Saxon House, Farnborough.
70. MOLLE, W.T.M. (1986) *Regional Impact of Welfare State Policies in the European Community*, in: Paelinck, J.H.P. (ed.), *Human Behaviour in Geographical Space*, Gower Press, Aldershot, 77–90.
71. MOLLE, W.T.M. (1990) Will the completion of the internal market lead to regional divergence?, in: Siebert, H. (ed.), *The Completion of the Internal Market*, Institut fuer Weltwirtschaft, Kiel; Mohr Verlag, Tuebingen, 174–96.
72. MOLLE, W.T.M. (1995) The distribution of cost and benefits of economic integration: from empirical analysis to social reality, *Ecu*, 30.1: 31–5.
73. MOLLE, W.T.M. (1997a) The regional economic structure of the European Union: an analysis of long-term developments, in: Peschel, K. (ed.), *Regional Growth and Regional Policy within the Framework of European Integration*, Physica, Heidelberg, 66–86.
74. MOLLE, W.T.M. (1997b) Cohesion and fiscal federalism: the European experience, *The European Union Review*, 2.2: 61–85.
75. MOLLE, W.T.M. (2006) *The Economics of European Integration, Theory, Practice, Policy*, 5th edn, Ashgate, Aldershot.
76. MOLLE, W.T.M. and Boeckhout, I.J. (1995) Economic disparity under conditions of integration; a long-term view of the European case, *Papers in Regional Science, Journal of the Regional Science Association International*, 74.2: 105–23.
77. MOLLE, W.T.M. and Capellin, R. (eds) (1988) *Regional Impact of Community Policies in Europe*, Avebury, Aldershot.
78. MVR SR. Národný strategický referenčný rámec 2007 – 2013. Bratislava 2007.
79. Nariadenie EK č. 1080/2006 o EFRR
80. Nariadenie EK č. 1081/2006 o ESF
81. Nariadenie EK č. 1082/2006 o EZÚS
82. Nariadenie EK č. 1083/2006 ustanovenia o EFRR, ESF a KF
83. Nariadenie EK č. 1084/2006, ktorým sa zriaďuje KF
84. Nariadenie EK č. 1085/2006, predvstupová pomoc IPA
85. Nariadenie EP a Rady (EÚ) č. 1303/2013 ktorým sa ustanovujú spoločné ustanovenia o Európskom fonde regionálneho rozvoja, Európskom sociálnom fonde, Kohéznom fonde, Európskom poľnohospodárskom fonde pre rozvoj vidieka a Európskom námornom a rybárskom fonde a ktorým sa ustanovujú všeobecné ustanovenia o Európskom fonde regionálneho rozvoja, Európskom sociálnom fonde, Kohézny fond a Európsky námorný a rybársky fond, ktorým sa zrušuje nariadenie Rady (ES) č. 1083/2006.
86. Národná stratégia regionálneho rozvoja Slovenskej republiky
87. NICKELL, S.J. and LAYARD, R. (1999) Labour market institutions and economic performance, in: Ashenfelter, O. and Card, D. (eds), *Handbook of Labour Economics*, vol. 3E, North-Holland, Amsterdam, 3029–84.
88. O'LOUGHLIN, J. and FRIEDRICHS, J. (eds) (1996) *Social Polarisation and Post Industrial Metropolises*, Walter de Gruyter, Berlin.

89. OECD (1993) Employment Outlook, July, Paris.
 90. OECD (1994a) The OECD Jobs Study, Evidence and Explanations, Part II: The Adjustment Potential of the Labour Market, Paris.
 91. OECD (1994b) Labour standards and economic integration, Employment Outlook, July, Paris, 137–66.
 92. OECD (2001) The Well-being of Nations: The Role of Human and Social Capital. Policymakers should not have to wait for a couple of decades of detailed research before asking whether attentiveness to social capital might be worth their while. Paris.
 93. OECD (2014), Innovation and Modernising the Rural Economy, Paríž: OECD Publishing
 94. OECD (2015b), The Metropolitan century: Understanding Urbanisation and its Consequences. Paríž: OECD Publishing
 95. OECD (2016b), Making Cities Work for All: Data and Actions for Inclusive Growth, Paríž, OECD Publishing
 96. Oznámenie Komisie: EURÓPA 2020 - Stratégia na zabezpečenie inteligentného, udržateľného a inkluzívneho rastu
 97. Oznámenie Komisie KOM(2005) 0299. Kohézna politika na podporu rastu a zamestnanosti: Strategické usmernenia Spoločenstva na roky 2007 – 2013
 98. PORTER, M. (1990) The Competitive Advantage of Nations, Free Press, New York.
 99. PORTER, M. (1998) Clusters and the new economics of competition, Harvard Business Review, 76.6: 77–90.
 100. Regional European Funds Directorate, Dpt. Of Trade and Industry. United Kingdom National Strategic Reference Framework. 2006.
 101. RESMINI, L. (2003) Economic integration, industry location and frontier economies in transition countries, Economic Systems, 27: 205–21.
 102. Robert LEONARDI (ed.), The Regions and the European Community: The Regional Response to the Single Market in the Underdeveloped Areas, London: Frank Cass, 1993.
 103. ROBINSON, S. (1976) A note on the U hypothesis relating income inequality and economic development, American Economic Review, 66.3: 437–40.
 104. Ronald HALL, Alasdair SMITH, and Loukas TSOUKALIS (eds), Competitiveness and Cohesion in EU Policies, Oxford: Oxford University Press, 2001
 105. ROSLING, H. et al. 2018. Moc faktov. TATRAN 2019. ISBN 978-80-222-0993-9
 106. SEERS, D., SCHAFFER, B. and KILJUNEN, M.L. (1979) Underdeveloped Europe: Studies in Core-Periphery Relations, Harvester Press, Hassocks.
 107. SIEBERT, H. (ed.) (1994) Migration: A Challenge for Europe, Mohr, Tübingen.
 108. ŠÚSR. 2018. EU SILC 2017. Zisťovanie o príjmoch a životných podmienkach domácností v SR. [on line]. Dostupné na internete: <<https://www.statistics.sk>>
 109. TEMPLE, J. (2001) Growth effects of education and social capital in the OECD countries, OECD Economic Studies, 33: 57–101.
- On-line databázy:
110. <https://ec.europa.eu/eurostat/home?>
 111. <https://data.oecd.org/>
 112. <https://www.gapminder.org/>

Autori:

prof. Ing. Pavol Schwarcz, PhD. – Ing. Ivan Takáč, PhD.
Ing. Marián Kováčik, PhD.

Názov:

KOHÉZNA POLITIKA

Vydavateľ: Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre

Vydanie: prvé

Počet strán: 130

Rok vydania: 2019

AH-VH: 10,18-10,39

Forma vydania: online

Neprešlo redakčnou úpravou vo Vydavateľstve SPU.

ISBN 978-80-552-2123-6